Centrul de Prevenire a Conflictelor & Early Warning
Bucuresti, Calea Plevnei nr. 15, www.cpc-ew.ro

Criza diplomatica dintre Romania si Republica Moldova

Analiza de discurs politic

Cuprins

Introducere

- Pledoarie pentru temă
- Cine comunică?
- Cu cine comunică?
- Metodologia

România – de la partenerul special la duşmanul istoric

- Proiectul iniţial faţă de România
  - Relaţii pragmatice
  - Perioada de graţie
- Primele dispute ideologice
- Cel dintâi conflict diplomatic
  - Trei premiere în relaţiile bilaterale

- Războiul declaraţiilor
  - România preocupată de identitatea manorităţii etnice
  - În vizor: derapajul antidemocratic
  - România trimtie iar la discrusul identitar
  - Un nou actor pe scenă: Rusia
  - Maşina propagandei
- Al doilea conflict diplomatic
- Concluzii: România, stat duşman

I. Introducere

Pentru un observator extern, Republica Moldova este un subiect de analiză fascinant. Pe cât de mică şi de săracă este această ţară, pe atât de complexe sunt problemele pe care le ridică. Nu este vorba doar de moştenirea comunismului, adică sărăcie generalizată, o cultură politică anemică, populism şi demagogie, o categorie socială de sine stătătoare a inadaptaţilor, corupţie şi crimă organizată. Nu este nici măcar vorba doar de singura ţară din Europa în care Partidul Comunist a preluat puterea prin vot democratic, cu un rezultat covârşitor, deşi şi-a menţinut titulatura roşie. Este o ţară ce încearcă să se trezească din amnezia istoriei şi să-şi definească identitatea, iar consecinţele acestui proces afectează tot ce ţine de existenţa sa: politica internă şi externă, activitatea economică, relaţiile interumane şi interculturale.

Un curent unionist – proromân -, un curent filorus şi un curent independentist, iată cele trei forţe care se luptă pentru dominaţie în spaţiul public moldovenesc. Cel dintâi afirmă identitatea română a majorităţii populaţiei, cele din urmă afirmă identitatea moldovenească a etnicilor majoritari. Cel dintâi militează pentru o apropiere de România, mergând

până la unire, cel de-al doilea vorbeşte despre independenţa ţării, cel de-al treilea doreşte o integrare mai mare în spaţiul CSI.

Disputa identitară ar putea să fie obiectul unei alte analize, însă pe noi ne interesează unul din efectele secundare ale acesteia: modul în care un actor declarat prorus – Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCM)– îşi construieşte comunicarea diplomatică publică cu trei parteneri bilaterali fundamentali – Moscova, Bucureştii şi Kievul – în primul an după câştigarea alegerilor parlamentare. Vom avea în vedere numai o perioadă limitată între 25 februarie 2001, data scrutinului pentru legislative, şi 31 martie 2002, data la care a avut loc a doua Mare Adunare Naţională – punct culminant din maratonul de proteste anticomuniste organizat de opoziţia creştin-democrată. Este o perioadă extrem de bogată în evenimente interne şi cu o comunicare diplomatică intensă.

Pledoarie pentru temă

Dintr-un viespar de probleme, de ce am ales totuşi să punem sub lupă modelele publice ale comunicării diplomatice a PCM? Prin discursul său radical din perioada opoziţiei şi din campania electorală, PCM promitea să schimbe radical evoluţia internă şi externă a micii republici. Alegerile i-au adus – într-un mod cu totul surprinzător – un control aproape total al puterii centrale (70% din Parlament, guvernul şi şeful statului), ceea putea să sporească tentaţia liderilor comunişti de a-şi respecta platforma. Vor pune în aplicare ce au promis? Vor oficializa limba rusă? Vor integra Moldova în Uniunea Rusia-Bielorusia? Cum vor relaţiona ei cu România? Cum se vor raporta la Ucraina? Cum vor proceda cu Occidentul şi cu organismele internaţionale? Acestea au fost unele dintre primele întrebări la care observatorii politici au încercat să răspundă, imediat după aflarea rezultatelor alegerilor.
Am ales să analizăm discursul diplomatic, pentru că ne-a interesat imaginea pe care comuniştii au încercat să o construiască despre ei înşişi, despre obiectivele lor şi despre partenerii lor externi. Ne-am oprit numai asupra modeleleor publice, deoarece am utilizat numai mesajele publice şi nu am avut în vedere mesajele transmise pe canale diplomatice. Am limitat analiza numai la comunicarea cu Rusia, România şi Ucraina, din cauza complexităţii problematicii. Oricum cele trei ţări nu puteau fi ignorate de noua putere, pentru varii motive: Rusia este centrul de gravitaţie al comuniştilor, iar Moldova este oricum dependentă economic de ea; România este centrul de

gravitaţie pentru o minoritate din populaţia Moldovei, dar comuniştii s-au raportat tot timpul negativ la ea, când au fost în opoziţie; Ucraina este mai mult decât un vecin cu care Moldova împarte o graniţă întinsă: ea joacă un rol în soluţionarea conflictului transnistrean, considerat de comunişti o prioritate.

Cine comunică?

Comunicatorul în ecuaţia propusă este Partidul Comuniştilor din Republica Moldova (PCM). După ce a fost scos în afara legii, la începutul anilor'90, PCM a fost reorganizat în 1994 chiar de către actualul său lider, Vladimir Voronin. Fost membru PCUS cu diferite funcţii, Voronin şi-a atins apogeul carierei în regimul sovietic ca ministru de interne, din februarie 1989 până în 1990. În această calitate, el a condus reprimarea protestelor anticomuniste din 7 noiembrie 1989, de la Tighina[1].

Partidul a înregistrat rezultate bune încă de la primele alegeri la care participă, în 1994, pentru ca în 1998 să câştige alegerile parlamentare, obţinând 40% din Legislativ. Nu a reuşit totuşi să acceadă la guvernare, din cauza unei coaliţii de partide parlamentare care s-a format ad-hoc.

PCM este un partid declarat comunist, care se revendică de la tradiţia bolşevismului sovietic. S-a impus pe scena politică prin discursul filorus radical, dublat de un antiromânism agresiv. În campania electorală, PCM a venit cu un proiect decupat din alte timpuri: integrarea Moldovei în Uniunea Rusia-Bielorusia, oficializarea limbii ruse, refacerea sistemului sovietic de administraţie publică, renaţionalizarea intreprinderilor privatizate.

Pe de altă parte, rezultatele alegerilor din 2001 l-au investit cu o putere covârşitoare, potenţată şi de decimarea opoziţiei în urma acestui scrutin. Obţinând aproape 50% din dufragii, PCM a preluat, în urma redistribuirii voturilor, 70% din cele 101 locuri în Parlament. Două foste partide de guvernare nu au reuşit să treacă de pragul electoral. Creştin-Democraţii şi o alianţă a fostului premier Dumitru Braghiş, Alianţa Braghiş, au fost singurele formaţiuni care au obţinut o reprezentare parlamentară. Cei dintâi au jucat de la început rolul opoziţiei radicale, dar cei din urmă au adoptat un ton moderat, susţinând multe decizii controversate ale comuniştilor. Pe parcurs, câţiva membrii ai Alianţei Braghiş s-au înrolat în PCM. Comuniştii şi-au impus fără probleme liderul ca şef al statului, Moldova fiind o

[1] Marian Enache, Dorin Cimpoieşu – Misiune Diplomatică în Republica Moldova 1993-1997, Iaşi 2000

republică parlamentară. Prim ministru a fost numit un necunoscut pe scena politică, fost manager la o renumită fabrică de bomboane, *Bucuria*.

Fără a intra în amănunte, vom puncta câteva din acţiunile interne ale PCM după venirea la putere, pentru a-i completa portretul. Comuniştii au luat o serie de decizii pentru consolidarea statului limbii ruse, despre care vom vorbi pe larg în capitolele II şi III şi au început o campanie de construire a unei identităţi naţionale moldoveneşti, diferite de cea română. Istorici filoruşi, foşti ideologi din perioada sovietică, au fost chemaţi să scrie un nou manual de istoria Moldovei, care să dovedească existenţa statului moldovean din secolul XIV şi până acum.

Comuniştii au încercat să-şi consolideze puterea prin preluarea controlului asupra administraţiei locale. Au adoptat două legi privind refacerea sistemului sovietic de administraţie publică, distrugând astfel modelul modern, stabilit cu sprijnul Consiliului Europei în 1998. Numai presiunile Europei şi o decizie nefavorabilă a Curţii Constituţionale i-au împiedicat să ţină alegeri locale anticipate, în aprilie 2001. Conceptul care reiese din discursul liderilor comunişti este cel al consolidării unei structuri de putere pe verticală, pornind de la şeful statului în jos, până la nivel local.

Ei au manifestat o aroganţă a puterii. Adesea, reprezentanţii Partidului Popular Creştin Democrat (PPCD) nu au fost lăsaţi să îşi susţină punctul de vedere de la tribuna Legislativului, iar în iarnă, când Alianţa Braghiş a renunţat să mai sprijine Guvernul şi a început să îl critice, liderul facţiunii comuniste, Victor Stepaniuc, a declarat că ar trebui luate măsuri pentru a împiedica atacurile din partea opoziţiei.

În faţa opoziţiei străzii faţă de obligativitatea studierii limbii ruse şi faţă de introducerea manualului de Istorie a Moldovei, unul din argumentele lor a fost că ei au primit votul populaţiei în alegeri, ceea ce i-a mandatat să-şi pună în aplicare programul, fără să mai ţină cont de părerile adverse.

Manifestaţiile anticomuniste din februarie-aprilie 2002, stârnite de cele două măsuri menţionate mai sus, scot la iveală alte reflexe autoritariste ale PCM: suspendarea PPCD pentru o lună – la care s-a renunţat în urma presiunilor externe, acţiuni de intimidare împotriva liderilor PPCD şi a oamenilor simpli care participă la manifestaţii, cenzură în presă, propagandă. Punctul culminant al acelei perioade a fost dispariţia ciudată a deputatului PPCD Vlad Cubreacov, una din figurile de marcă ale partidului[2].

[2] Unele surse vorbesc despre o răpire comandată chiar de Vladimir Voronin, în timp ce comuniştii au acreditat ideea că Iurie Roşca, preşedintele PPCD, ar fi vrut să-şi elimine un contracandidat din interiorul partidului.

Pe plan economic, nu a fost adoptată o strategie clară, în schimb au fost demişi miniştrii reformişti ai finanţelor şi economiei. Relaţiile cu FMI şi Banca Mondială au fost blocate din lipsa reformelor şi din cauza unui acord controversat cu Rusia, privind plata datoriei la gaze, care îngreunează prea mult serviciul datoriei externe. Datoria externă pe care Moldova trebuie să o plătească în 2002 se variază între 50% şi 70% din veniturile bugetare, în funcţie de sursa informaţiei. Până recent, Chişinăul a trăit sub ameninţarea intrării în incapacitate de plată. Ţările donatoare şi organismele financiare internaţionale au început să dea semne că situaţia va fi evitată. Oricum, nivelul de viaţă a rămas foarte scăzut, chiar dacă autorităţile raportează creşteri economice.

Cu cine comunică?

Cei trei interlocutori pe care îi vom luat în considerare au şi ei poziţiile lor strategice. Rusia şi România pot fi consideraţi cei doi poli care au încercat să atragă Moldova de la proclamarea independenţei, în 1991 încoace. Rusia a căutat să-şi menţină controlul în zonă prin diferite mijloace, cum ar fi dependenţa energetică a Moldovei, conflictul transnistrean, în care s-a implicat, cultivarea unei elite politice loiale. România s-a evidenţiat mai mult prin pregnanţa mesajului identitar - sunt două state româneşti – şi prin ajutoare economice în diferite situaţii. Ucraina a urmărit ani de zile să obţine controlul asupra drumului strategic Reni-Odessa şi are interese strategice în Transnistria, cu care împarte o graniţă necontrolată de autorităţile moldovene.
Feed-back-ul acestor interlocutori va fi ananlizat numai în măsura în care va contribui la o mai bună înţelegere a discursului Chişinăului.

Metodologia

Principala metodă de lucru a fost analiza de discurs, pe care am confruntat-o cu o analiză politică, a evenimentelor relevante - pentru subiectul nostru -, care s-au produs în Republica Moldova în perioada studiată. Am urmărit să confruntăm astfel congruenţa dintre mesajele transmise public de liderii comunişti cu ceea ce au făcut ei în mod concret. Scopul comparaţiei a fost acela de a separa temele şi preocupările reale ale noii administraţii de simpla retorică diplomatică.

Sursele pe baza cărora ne-am fundamentat analiza de discurs sunt mesajele publice date de liderii comunişti: declaraţii politice (în special cu ocazia investiturilor), declaraţii de presă şi interviuri. Am avut acces la texte ale unor declaraţii politice în original, dar principala resursă folosită au fost ştirile transmise de agenţiile de presă din Republica Moldova (Basa Press, Flux, Infotag, Moldpress), de ziarele din România şi de unele publicaţii din. Numai de pe agenţii am selectat aproximativ 400 de ştiri relevante pentru analiza propusă.
Ştirile au fost selectate după următoarele criterii: să se refere la unul dintre cei trei interlocutori, sau la teme secundare legate de relaţiile bilaterale cu aceştia (de exemplu, limba rusă sau Transnistria); să se refere la politica externă în general; emiţătorii să fie purtători de mesaj legitimi. Prin aceasta înţelegem că am considerat ca reprezentative declaraţiile date de: Vladimir Voronin, ca lider al partidului şi ca şef al statului; Victor Stepaniuc, al doilea om în partid, liderul facţiunii parlamentare, un radical cu o influenţă politică sporită; precum şi de oameni loiali preşedintelui cu funcţii de răspundere în stat: premierul Vasile Tarlev, speakerul Parlamentului, Eugenia Ostapciuc, consilierul prezidenţial Victor Doraş. Ministerul de Externe a fost luat în calcul, însă mesajele care vin din această zonă nu sunt mereu identice cu cele emise de comunişti, datorită unui nucleu pro-european care s-a mai conservat în această instituţie şi datorită specificului acestei instituţii.

Pentru analiza politică am folosit, pe lângă informaţiile brute din presă, interviuri cu analişti politici din Republica Moldova şi din România, politicieni, diplomaţi. Am recurs, de asemenea, la diferite evaluări şi rapoarte ale organismelor internaţionale. Pe parcursul lucrării, analiza politică nu ocupă un loc central. Ea are rolul de a urmări doar acele evoluţii şi evenimente care permit o înţelegere mai corectă a mesajelor transmise de oficialii comunişti. De aceea, foarte multe aspecte de politică internă şi externă au fost lăsate la o parte cu bună ştiinţă.

Planul lucrării

Celor trei ţări le-au fost dedicate capitole distincte, care au totuşi o construcţie simetrică: în prima parte analizăm proiectul diplomatic iniţial al puterii, adică promisiunile privind modul de construire a relaţiilor bilaterale şi intenţiile anunţate ale Chişinăului; în a doua parte ne concentrăm asupra discursului ce însoţeşte acţiunile concrete întreprinse de administraţia de la

Chişinău pe relaţia cu cei trei interlocutori. Această structură uşurează comparaţia finală între modelele de comunicare diplomatică abordate de puterea comunistă cu cei trei parteneri.

În cazul Rusiei, vom observa că administraţia comunistă practică o comunicare constantă, intensă şi complet pozitivă. Deshiderea Chişinăului este uneori disproporţionată faţă de feed-backul Rusiei, acceptând concesii mari, dar aceasta nu constituie un obstacol. Principalele probleme pe care le are de rezolvat Chişinăul cu Moscova sunt încheierea tratatului bilateral, soluţionarea conflictului transnistrean, îmbunătăţirea relaţiilor economice, incluzând aici şi plata datoriei pentru gazul importat. În plus, există două chestiuni pe care autorităţile comuniste nu le menţionează în prima linie, dar acţionează în vederea puneii lor în practică: consolidarea statutului limbii ruse şi integrarea în Uniunea Rusia Bielorusia. Temele generale identificate în discursul Chişinăului sunt: consolidarea statalităţii, a suveranităţii şi independenţei ţării, refacerea integrităţii teritoriale. Tema identităţii naţionale apare indirect, datorită dezbaterii în jurul limbii ruse.

Cu România, comunicarea este exact opusul celei anterioare: este inconstantă, variază de la mesaje parţial pozitive la mesaje complet negative, conţine multe condiţionări, are un caracter verbal, nefiind dublată de o interacţiune a factorilor de decizie şi de proiecte concrete. Problemele care apar în acest caz sunt generate de dezbaterea identitară, presupusul amestec al României în treburile interne ale Moldovei, relaţiile comerciale. Aceste chestiuni se subordonează unor teme generale: consolidarea statalităţii, a suveranităţii şi independenţei ţării, dezvoltarea economică, identitatea naţională. Spre deosebire de Rusia, la România nu mai apare tema integrităţii teritoriale, pentru că ea nu este implicată în negocierile de pace cu regiunea separatistă. Este pregnantă în schimb tema identităţii etnice, ea fiind miezul comunicării diplomatice cu Bucureştii.

Comunicarea cu Ucraina porneşte tot de la premise pozitive, comuniştii dublându-şi mesajele şi de fapte: ratificarea unui tratat controversat de frontieră, care satisfăcea interesele Kievului. După ce au constatat că vecinul lor nu răspunde nevoilor Moldovei, sprijinindu-l făţiş pe liderul tiraspolean Igor Smirnov, ei au recurs la un mesaj negativ şi agresiv. Cu toate acestea, comunicarea este mai puţin dură decât cea cu Bucureştii, iar panta nu este constant descendentă, părţile fiind capabile să mai negocieze pe anumite chestiuni practice. Principalele probleme ce apar în discuţie sunt trasarea graniţei comune, controlarea frontierei pe sectorul transnistrian, blocarea

contrabandei Tiraspolului, recunoaşterea dreptului de proprietate asupra clădirilor construite de Chişinău în Ucraina în perioada sovietică. Aceste probleme se subsumează temelor generale întâlnite şi mai sus: consolidarea statalităţii, a suveranităţii şi independenţei ţării, refacerea integrităţii teritoriale. În comunicarea cu Ucraina, lipseşte deci tema identităţii naţionale, dar revine chestiunea integrităţii teritoriale.

În capitolul dedicat concluziilor, pe lângă o analiză comparativă a celor trei modele de comunicare şi a cuvintelor cheie, am construit şi o schemă de categorii care sumarizează discursul diplomatic al Chişinăului, cel puţin pe relaţia cu Moscova, Bucureştii şi Kievul. În centru am situat tema fundamentală a consolidării statalităţii, căreia i-am ataşat patru teme secudnare, pe care le-am considerat determinanţi ai celei anterioare: suveranitatea, independenţa, integritatea teritorială şi identitatea naţională. Fiecare determinant are propriile unităţi de analiză, după cum urmează:

Determinantul	**Unităţi de Analiză**
Independenţa	Neamestec în treburile interne Dezvoltare economică Problema energiei
Suveranitatea	Neamestec în treburile interne Autoritate asupra întregului teritoriu
Identitate naţională	Etnia moldovenească Cultura moldovenească Istoria moldovenească Limba moldovenească Limba rusă
Integritate teritorială	Transnistria

II. Rusia – constanta parteneriatului strategic

1. O scurtă privire spre Vest şi înapoi

Desprinderea Republicii Moldova de Moscova se produce în 1989-1991, pe fondul perestroikăi şi al mişcărilor de reafirmare a identităţii naţionale a populaţiei majoritare. Scânteia identitară a fost aprinsă de problema limbii majorităţii: Este moldovenească, aşa cum pretindea propaganda sovietică? Este de fapt limba română, cum revendicau contestatarii liniei oficiale? Primele dezbateri publice la nivel intelectual au început în 1988[3]. Tot atunci a apărut şi Mişcarea Democratică pentru Susţinerea Restructurării, din care, în martie 1989, se va forma Frontul Popular din Moldova. Organizator al mai multor mişcări de stradă - *Mari Adunări Naţionale* -, Frontul a reuşeit să impună adoptarea limbii române, cu grafie latină, ca limbă de stat, pe 31 august 1989. În octombrie al aceluiaşi an, organizaţia este recunoscută de autorităţi, iar reprezentanţii săi reuşesc să ocupe aproape o treime din locurile sovietului, în urma alegerilor din 1990. În iunie 1990, a fost proclamată suveranitatea. În mai 1991, Moldova a renunţat la titulatura de republică sovietică, iar în august şi-a declarat independenţa[4].

Începutul existenţei Moldovei ca stat nu a fost un accident izolat. Întreaga sa evoluţie în perioada ce a urmat a stat sub semnul chestiunii identitare. Politica internă şi cea externă au fost organizate în jurul acestui principiu ontologic: partidele (pro sau contra identităţii româneşti a Moldovei), politicile de guvernare, diplomaţia, relaţiile cu vecinii, Constituţia şi chiar un război de secesiune s-au alimentat de aici. Şi relaţia cu Rusia în perioada 1990-2001 s-a supus aceleiaşi legităţi.

În 1990-1991, Moldova s-a aflat, probabil, la cea mai mare distanţă de Moscova. A fost momentul „regăsirii fraţilor de peste Prut”, al „podurilor de

[3] Cf. Klaus Heitmann; *Limbă şi politică în Republica Moldova*; Chişinău 1998;

[4] Cf. Marian Enache, Dorin Cimpoieşu, *Misiune Diplomatică în Republica Moldova 1993-1997*, Iaşi 1997; Iulian Chifu, *Război diplomatic în Basarabia*, Bucureşti 1997.

flori" cu românii. „Să ne ţinem de neamuri", a fost îndemnul adresat la Bucureşti de preşedintele moldovean Mircea Snegur[5]. Moscova nu a agreat însă aspiraţiile naţionale ale Moldovei şi a căutat să le contracareze prin mijloace multiple: alimentarea unor forţe politice filo-ruse, care au gestionat puterea în special după 1992 şi au reorientat ţara spre est, crearea enclavelor din sudul şi estul republicii – Găgăuz Yeri şi, respectiv, Transnistria[6] -, nerecunoaştearea printr-un tratat a suveranităţii, independenţei şi integrităţii ţării, pârghia economică (dependenţa de resursele energetice vândute la preţuri ridicate, în particular).
Chişinăul a încercat să îmbuneze Moscova, atât din motive de afinitate doctrinară – oficialii de la Chişinău fie au practicat un limbaj dublu faţă de România, fie au demonstrat un anti-românism pur, reactivând doctrina moldovenismului -, cât şi pentru a rezolva problemele stringente, care să permită funcţionarea tânărului stat – Transnistria, necontestarea suveranităţii şi independenţei, alimentarea cu resurse, etc. În 1991, Snegur semnează tratatul de formare a CSI. În 1994, Moldova a intrat în Comunitatea Statelor Independente, dar nu aderă şi la aranjamentele militare ale acesteia, invocând statutul său de ţară neutră. Ambele mişcări au fost criticate de opoziţie, dar fără succes.
În 1990, Snegur a semnat cu Boris Elţîn tratatul bilateral, prin care Rusia ar fi recunoscut suveranitatea, independenţa şi integritatea ţării. Documentul a fost ratificat numai de Chişinău, Duma de Stat cerând garanţii suplimentare pentru Transnistria. În 1995, se încearcă un artificiu – semnarea unui act adiţional, care stârneşte opoziţia de la Chişinău. Părţile au renunţat la vechiul text şi au reluat negocierile.

Per total, în perioada 1990-aprilie 2001, 140 de acorduri bilaterale şi multilaterale au fost semnate de Federaţia Rusă şi Moldova din 1990, dar numai 65 funcţionează. 20 de acorduri reglementează cooperarea economică, 14 cooperarea militară şi de securitate, 14 acoperă domeniul umanitar[7].

---

[5] Marian Enache, Dorin Cimpoieşu, op. cit. pp 31-35

[6] Armata a XIV-a a Rusiei, cantonată în Transnistria, a sprijinit separatiştii transnistreni în timpul războiului de secesiune din 1992, iar ulterior a părut ca un scut, o garanţie a Moscovei faţă de liderii tiraspoleni. Cf. Marian Enache şi Iulian Chifu, op.cit.

[7]Statistică difuzată de agenţia de presă Infotag, pe 14.04.01: 140 *COOPERATION AGREEMENTS SIGNED BUT ONLY 65 WORKING BETWEEN MOLDOVA AND RUSSIA*.

Consultări susţinute între cele două părţi au avut loc pe tema Transnistriei, dar fără să fie fructificate într-o soluţie de pace. Din contră, Rusia a fost refractară ani de zile şi de la a-şi retrage armamentul şi soldaţii din zonă, fiind nevoie de intervenţia comunităţii internaţionale. Rusia a semnat în 1999 acordul de la Istanbul, prin care se angajează să-şi retragă trupele şi armamentul din Transnistria până la sfârşitul lui 2002. În plus, acordul internaţional privind reducerea armamentului, la care a devenit parte, a obligat-o să-şi asume retragerea sau distrugerea armamentului greu din Transnistria până la sfârşitul anului 2001.
Aflat sub protecţia rusă, liderul administraţiei Transnistrene, Igor Smirnov, a putut să-şi urmărească propriile interese, fără să ţină cont de Chişinău. S-a ajuns chiar până la situaţia în care Transnistria nu a achitat nici o rublă pentru gazul achiziţionat, iar datoria i se imputa Moldovei.

Pe plan economic, Rusia rămâne principalul partener al Moldovei, însumând circa 60% din exporturile şi importurile acesteia. Moldova este dependentă de energia electrică şi de gazul din Rusia. Pentru gaz a plătit unul din cele mai mari tarife din CSI – 80$ mia de metri cubi.

În concluzie, după entuziasmul iniţial, Moldova şi-a refăcut calculele strategice şi s-a reîntors cu faţa spre Moscova. O leagă de aceasta o ideologie – moldovenismul[8] -, dependenţa energetică şi economică, o elită politică formată la Moscova în perioada sovietică şi imposibilitatea de a-şi controla propriul teritoriu. Cu toate acestea, apropierea nu a fost bruscă şi totală. Cel puţin la suprafaţă, s-a încercat păstrarea unui anumit echilibru. O dovadă poate fi chiar participarea Moldovei ca membru fondator la GUUAM – organizaţie formată din Georgia, Ucraina, Uzbekistan, Azerbadjian şi Moldova pentru a construi o alternativă la ruta rusească a petrolului; candidatura pentru Pactul de Stabilitate; neaderarea la structurile militare ale CSI.

[8] Teorie fabricată de propaganda sovietică, care afirmă că moldovenii sunt un popor aparte de români, având o bază latină, dar fiind rezultatul aportului slav de-a lungul istoriei. Adepţii teoriei propovăduiesc legăturile tradiţionale de prietenie cu spaţiul rus. Ei justifică apropierea de Moscova atât prin istoria comună, cât şi prin argumente identitare şi culturale. Pentru aceştia, moldovenii nu vorbesc româna, ci moldoveneasca.

2. Proiectul diplomatic iniţial

Partidul Comuniştilor a venit la putere cu un mesaj pro-rus explicit. A promis ridicarea limbii ruse la statutul de limbă de stat, integrarea Moldovei în Uniunea Rusia-Bielorusia (URB), strângerea legăturilor cu Federaţia Rusă şi spaţiul CSI. Aceasta a fost esenţa platformei sale electorale, care a avut două ţinte. Pe plan intern, comuniştii au vrut să obţină sprijinul comunităţii rusofone, în condiţiile în care unul dintre competitorii în cursa electorală era chiar o organizaţie etnică rusească. Pe plan extern, PCM a încercat să convingă Moscova că poate să fie port-drapelul intereselor sale în Moldova. PCM a obţinut prima miză, câştigând alegerile parlamentare, atât cu voturile rusofonilor cât şi cu ale cetăţenilor etniei majoritare, vrăjiţi de populismul promisiunilor economice. Cu cea de-a doua miză nu i-a fost la fel de uşor. În timpul campaniei electorale, Kremlinul l-a preferat pe Dumitru Braghiş, premierul din acea vreme, tocmai pentru că nu era comunist. Logic, provocarea la care noua putere trebuia să răspundă era obţinerea suportului Rusiei lui Vladimir Putin, cel puţin după alegeri. Rusia lui Ziuganov, care a stat constant alături de PCM, nu era suficientă pentru ca Moldova să-şi rezolve problemele.

Comparând promisiunile electorale cu politica externă a Republicii Moldova până la sfârşitul lui februarie 2001, este evident că Partidul Comuniştilor propunea, cel puţin în perioada electorală, o schimbare radicală în abordarea diplomatică. Noutatea nu provenea atât din orientare, întrucât, aşa cum am văzut, Moldova începuse deja strângerea relaţiilor cu Estul de câţiva ani, ci din ritmul accelerat şi finalitatea efectivă pe care PCM le propunea. De aceea, observatorii au început să-şi pună întrebări referitoare la noua politică a Chişinăului. Ce era doar o promisiune electorală şi ce era substanţă în programul comuniştilor?

Entuziasmul iniţial

Până la începerea efectivă a activităţii, răspunsurile date de discursurile oficiale nu au reuşit să transmită totuşi un mesaj unitar şi închegat. În ce constau ambiguităţile şi contradicţiile vom vedea din analiza mesajului diplomatic al comuniştilor, din identificarea temelor cheie şi a priorităţilor noilor lideri, în perioada februarie-aprilie 2001. Am considerat acest interval de timp relevant pentru că este perioada în care, comuniştii, surprinşi ei

înşişi de amploarea victoriei din alegeri[9], încep să se familiarizeze cu ideea preluării controlului asupra tuturor structurilor centrale ale statului. Noile circumstanţe i-au pus în faţa unei duble provocări: Ce oameni să promoveze în posturile cheie? Cum să facă un program de guvernare realist dintr-un program electoral ce a excelat în promisiuni populiste şi etnocentriste?

Se pot distinge trei momente cheie ale discursului comuniştilor în această etapă iniţială. În primul rând a fost cel exprimat imediat după conturarea rezultatelor scrutinului parlamentar din 25 februarie. Liderii PCM au continuat, în euforia victoriei, temele din perioada pre-electorală: strîngerea legăturilor cu Rusia până la integrarea în Uniunea Rusia-Bielorusia şi oficializarea limbii ruse. Astfel, pe 26 februarie, Vladimir Voronin a declarat pentru BBC Chişinău că pe plan extern, Republica Moldova este practic condamnată să adere la URB, iar pe plan intern prioritară va fi ridicarea rusei la rang de limbă oficială. Pe 27 februarie, el şi-a menţinuat declaraţiile precedente, afirmând că, pentru validarea unor decizii în acest sens, va convoca două referendumuri. O nuanţă a apărute totuşi în discursul oficial: comuniştii trebuie să rezolve până atunci probleme mai urgente, cum ar fi sărăcia.

Pe 3 martie, imediat după comunicarea rezultatelor oficiale ale scrutinului, Voronin a afirmat: „Va fi o continuare în politica externă a Moldovei, deşi schimbări sunt inevitabile”. El a arătat că analiza politicilor externe ale Moldovei l-a condus la concluzia că „aceste politici sunt bune şi le vom aprofunda, mai ales că Partidul Comunist a acceptat să conducă cea mai săracă ţară din Europa”. Vor fi menţinute legăturile cu ţările occidentale şi estice, a arătat Voronin, ale cărui formulări au câştigat în concreteţe când s-a referit la trei ţări: Rusia – numită „direcţia strategică” a politicii externe a Moldovei, pe care „trebuie să o dezvoltăm”; România şi Ucraina cu care trebuie să se depăşească stadiul declaraţiilor de prietenie şi să „ne dezvoltăm relaţiile”. Potrivit liderului PCM, criteriul în abordarea relaţiilor externe va

[9] Apropiaţi ai lui Vladimir Voronin l-au citat adesea pe liderul comuniştilor, exprimându-şi mirarea faţă de rezultatul alegerilor. PCM se aştepta la menţinerea statutului de principal partid de opoziţie, cu aproximativ 40% din mandate, faţă de o guvernare de coaliţie. Din acest motiv, mulţi dintre candidaţii de pe listele electorale, care au ocupat locuri considerate iniţial neeligibile, nu au fost selectaţi cu atenţie, fiind nişte necunoscuţi pe scena politică a Chişinăului. În plus, PCM era mai degrabă pregătit să critice constant noua putere, decât să propună un plan de guvernare care să scoată ţara din criză. O consecinţă a acestui fapt a fost inclusiv lipsa unui program economic coerent pe care guvernul Tarlev a dovedit-o cu prisosinţă încă de la instalare.

consta în avantajele economice pe care Chişinăul le poate obţine. „Ţara care prezintă cea mai profitabilă ofertă va fi principalul partener al Moldovei”, a punctat el.

Aşadar, imediat după alegerile parlamentare, reprezentanţii PCM nu au un discurs consistent. Încep să apară nuanţările care promit o moderare a promisiunilor extravagante din campania electorală. Sunt aceste nuanţări doar nişte răspunsuri social aşteptate de receptorii, care, de această dată, provin dintr-o arie mai largă decât electoratul PCM: guverne străine, publicul românofil? Este vorba doar de o contradicţie generată de circumstanţe? Prefigurează o moderare reală a abordării comuniştilor? Răspunsuri la aceste întrebări pot veni numai dacă vom continua analiza propusă.

Trecem astfel la al doilea moment esenţial pentru înţelegerea proiectului diplomatic iniţial al noii puteri de la Chişinău: preluarea oficială a funcţiilor de către preşedinte şi primul ministru.

Pe 4 aprilie 2001, Parlamentul a fost chemat să îl aleagă pe şeful statului. Vladimir Voronin, ca şi cei doi contracandidaţi ai săi, şi-a prezentat opţiunile politice într-un discurs, înaintea votului. Intervenţia sa a luat mai degrabă forma unei declaraţii de principii de politică internă. O declaraţie mai de substanţă a fost dată presei, căreia îi spune că principalul obiectiv al administraţiei sale va fi rezolvarea problemei transnistrene, pentru care va pune în practică „acţiuni şi idei noi”.

Ales preşedinte cu o majoritate covârşitoare, Voronin a ţinut cu ocazia investiturii, pe 7 aprilie, un discurs cu mult mai relevant pentru concepţia politicii externe a Chişinăului.
„Interesul naţional” şi „pragmatismul” sunt criteriile pe care Chişinăul trebuie să îşi fundamenteze politica externă, a afirmat Voronin. „Dacă eforturile noastre de a modela o imagine internaţională favorabilă Moldovei nu reuşesc să fie direct legate de interesele naţionale, o politică externă nu poate fi numită corectă. În acest caz, vectorul de politică va fi nesigur şi politica însăşi va rămâne timidă, ingrată şi mediocră. (...) În acelaşi timp, voi căuta să fac politica noastră externă mai pragmatică şi sper să găsesc înţelegere din partea organizaţiilor internaţionale, în condiţiile în care cel mai important obiectiv al Moldovei este să devină membră a acestora. Această linie va fi avută şi în relaţia cu statele CSI şi mai ales cu partenerul nostru strategic, Federaţia Rusă”, a spus Voronin.

Rusia rămâne deci pentru preşedintele Voronin **partenerul strategic al Moldovei**. Sintagma o situează de la bun început în topul ierarhiei priorităţilor de politică externă a Chişinăului. O confirmare vine şi din faptul că el nominalizează CSI ca organism internaţional, dar nu le numeşte pe cele occidentale, precum Organizaţia Mondială a Comerţului sau Pactul de Stabilitate, deşi, pentru cele din urmă, pregătirile de integrare se aflau atunci în faza finală, datorită guvernului precedent.
Dacă adăugăm şi orientarea filo-rusă a PCM şi a liderului său, se poate subînţelege că Voronin porneşte pe drumul puterii dând semnificaţii diferite criteriilor „pragmatism", „interes naţional", „avantaje economice" în funcţie de cine este partenerul extern.

Pe de altă parte, trebuie notate două absenţe majore, în comparaţie cu mesajele anterioare: nici ca prezidenţiabil şi nici ca preşedinte, Voronin nu a spus nimic despre intrarea în URB sau despre oficializarea limbii ruse. Vor fi ele excluse din priorităţile noii puteri?

Presa şi comunitatea diplomatică de la Chişinău au aşteptat cu interes şi discursul de investitură al premierului Vasile Tarlev, pe 19 aprilie 2001. Speranţa era că vor fi aflate detalii despre personalitatea noului prim ministru – necunoscut în mediul politic – şi mai ales că programul de guvernare ar putea clarifica pe ce drum o va lua Moldova în următorii patru ani.
Tarlev a definit în mod clar rezolvarea conflictului transnistrean, cu condiţia păstrării integrităţii teritoriale a statului, şi dezvoltarea cooperării economice cu fostele republici sovietice, ca principalele oviective ale Cabinetului său. Un obiectiv general de politică externă a fost consolidarea suveranităţii, a statalităţii şi a integrităţii teritoriale a republicii. La nivel particular, cel puţin pe relaţia cu fostul spaţiu sovietic, Tarlev a adus elemente noi faţă de Voronin, dar o face cu precauţie. El a afirmat că „guvernul va analiza chestiunea intrării Moldovei în Uniunea Vamală Rusia-Bielorusia-Kazahstan – Kirghizia, iar mai târziu posibilitatea intrării în URB".
Spre deosebie de şeful statului, Tarlev nu a făcut ierarhii concrete între partenerii externi, dar a dat unele detalii tehnice despre forma pe care o pot lua relaţiile cu aceştia. Rusia ca „partener strategic" lipseşte din discursul său, dar apare, nuanţat desigur, modelul de întărire a relaţiilor cu Federaţia Rusă şi cu CSI. Ierarhia pe care o stabileşte premierul este mai generală, între zone geopolitice: pentru el pe primul loc este consolidarea legăturilor economice cu ţările CSI şi nu cu ţările şi organismele occidentale.

O pată de culoare a fost intervenţia lui Voronin la congresul extraordinar al PCM din 21-22 aprilie. Cuvântarea a făcut vogă în mediile internaţionale prin radicalismul doctrinar tipic unui lider bolşevic. După ce, timp de aproape trei săptămâni, a căutat să-şi cozmetizeze imaginea de comunist radical, Voronin a denunţat în faţa unei impresionante asistenţe roşii, din ţară şi din străinătate „blocajul capitalismului" şi a pledat pentru modelul socialist de dezvoltare. El a făcut cu aceeaşi ocazie şi una din cele mai celebre declaraţii ale sale: Moldova trebuie să fie pentru Europa ceea ce este Cuba pentru continentul american – ultimul bastion al comunismului. La nivel de opţiuni de politică extrenă, discursul a reconfirmat statutul Rusiei ca „partener strategic" şi criteriul pragmatismului. Au apărut şi noi elemente explicative ale acestor sintagme. Voronin a afirmat că problemele economice şi sociale întâmpinate de Moldova în ultimii ani se datorează ruperii legăturilor tradiţionale cu Estul şi, în mod particular, cu Federaţia Rusă.

Acest discurs are o importanţă strategică pentru înţelegerea ulterioară a modului de comunicare a preşedintelui Voronin. Pentru prima oară se configurează ideea că mesajele pe care le transmite liderul PCM depind de publicul ţintă căruia i se adresează. Nu este vorba aici de formule mai mult sau mai puţin nuanţate, ci de idei şi luări de poziţii care pot deveni chiar contradictorii. Pe parcursul anului pe care îl analizăm, aceasta s-a dovedit o constantă, care a crescut ambiguitatea mesajului diplomatic al Moldovei.

Ajungem, în final, la al treilea moment cheie pentru perioada iniţială: prima vizită oficială a noului preşedinte în străinătate, pe 16-17 aprilie. Destinaţia: Moscova, unde s-a întâlnit cu preşedintele rus Vladimir Putin, cu liderul Partidului Comunist rus, Gennady Ziuganov, cu preşedintele Dumei de stat, Gennady Selezniov, cu liderii grupului parlamentar al mişcării Edinstvo şi cu preşedintele grupului ITERA de distribuţie a gazului. Semnificativă pentru subiectul nostru este întrevederea cu Putin, deoarece ea scoate în evidenţă preocupările Moldovei pe relaţia cu Rusia şi cum este dispusă Moscova să răspundă la aceste aşteptări.

Temele principale de discuţie ale preşedinţilor au fost chestiunea Transnistriei şi relaţiile dintre cele două ţări. Întrevederea s-a finalizat cu o declaraţie comună, în care Rusia s-a angajat să contribuie la rezolvarea conflictului transnistrean, respectând condiţia integrităţii teritoriale a Moldovei. „Rusia este gata să devină garantul respectării diferitelor acorduri

ce pot fi încheiate pentru rezolvarea conflictului transnistrean. Chiar există posibilităţi de rezolvare a acestei probleme. Rusia va acorda ajutor în moduri diferite pentru a soluţiona conflictul cu respectarea suveranităţii, a independenţei şi a integrităţii teritoriale ale Republicii Moldova", a declarat Vladimir Putin după întâlnire.
În discuţiile cu presa, Voronin nu a putut să spună ce garanţii a oferit Rusia pentru suveranitatea Moldovei, motivând că Putin „nu i-a dat detalii". El a reiterat, în acest context, poziţia Moldovei faţă de chestiunea transnistreană: Chişinăul este gata să acorde Tiraspolului „atâta suveranitate câtă va fi necesară pentru a rezolva problema", cu condiţia păstrării integrităţii şi suveranităţii republicii. Cât priveşte chestiunea Armatei a XIV-a, Voronin s-a pronunţat pentru menţinerea ei în Transnistria atâta vreme cât acolo există armament rusesc.

Voronin a confirmat la Moscova statutul pe care noua putere vrea să îl asigure Rusiei în cadrul politicii externe: **Federaţia Rusă a fost, este şi va fi partenerul strategic al Moldovei,** a spus el. Pentru a putea rezolva problemele economice şi sociale ale ţării, „ne concentrăm atenţia asupra Rusiei şi sperăm la asistenţă din partea partenerului nostru strategic", a precizat Voronin. În replică, Vladimir Putin a afirmat disponibilitata Rusiei de a dezvolta relaţiile de cooperare cu Moldova în toate domeniile, dar nu s-a referit la acordarea de asistenţă pentru Moldova. Declaraţia finală semnată de cei doi şefi de stat exprimă decizia lor de a consolida cooperarea mutual benefică şi sprijinul reciproc în organizaţiile internaţionale.

Voronin a mers mai departe în ceea ce priveşte chestiunea relaţiilor cu Moscova şi a vorbit despre integrarea Moldovei în URB. Acest proces va fi gradual şi bine pregătit, fără nici o grabă. „Accesul în uniune trebuie să fie gradual, astfel încât oamenii să simtă rezultatele pozitive ale unei astfel de colaborări", a spus el. Liderul de la Chişinău a mai afirmat că nu este împotriva integrării europene, dar cum acest proces este anevoios, cu multe condiţii de îndeplinit, de ce să nu se intre Moldova în UE o dată cu Rusia şi cu Bielorusia? Reacţia lui Vladimir Putin, potrivit presei, a fost că Rusia va sprijini candidatura Moldovei la URB.
Alte subiecte abordate de Vladimir Voronin la Moscova au fost limba rusă, pentru care a ţinut o pledoarie, şi neaderarea Moldovei la NATO, în virtutea principiului neutralităţii prevăzut în Constituţie. Cu preşedintele grupului ITERA, Igor Makarov, Voronin a ajuns la o înţelegere privind semnarea unui program complex de cooperare. Voronin a invitat ITERA să participe la

mai multe proiecte din Moldova, solicitare primită pozitiv de către partea rusă.

Vizita lui Voronin la Moscova, din 16-17 aprilie 2001, a fost prima acţiune de politică externă a noului preşedinte moldovean. Ea a clarificat multe din lucrurile spuse şi nespuse până atunci de conducerea Moldovei.
Înainte de toate, a confirmat în mod practic poziţia Rusiei în topul priorităţilor diplomaţiei Chişinăului, în timpul guvernării comuniste. Primul contact nu putea să aibă loc decât cu „partenerul strategic". O a doua confirmare este a apartenenţei geopolitice la spaţiul CSI, în concepţia noii puteri. Nu este vorba doar de intenţia afirmată de a face pregătiri progresive pentru intrarea Moldovei în URB, ci în mod special de ideea ca mica republică să adere la UE atunci când o va face Rusia şi Bielorusia. Mesajul implicit este nu atât că Moldova nu vede în UE o prioritate, ci că de fapt ea nu vrea să se dezlipească de spaţiul ex-sovietic, aşa cum au făcut-o, de exemplu, statele Baltice.

În aceste condiţii, ce aşteaptă Chişinăul de la Moscova? Trei aspecte reies din agenda lui Voronin: rezolvarea problemei transnistrene, sprijin pentru rezolvarea problemelor economice şi sociale şi pentru intrarea în URB, alimentarea fără sincope cu gaz şi resurse energetice. Cum a răspuns Moscova la această primă şarjă din partea Chişinăului? Putin a căutat să afişeze sprijinul său pentru rezolvarea problemei Transnistriei, atât prin semnătura pusă pe declaraţia finală cât şi prin declaraţiile publice. Dincolo de gesturi însă, cuvintele nu spun la fel de multe, cel puţin la nivelul discursului public. Există un sprijin explicit pentru integritatea şi suveranitatea Moldovei, dar altfel declaraţia rămîne vagă în ceea ce priveşte soluţiile concrete de rezolvare a conflictului. **Putin exprimă mai degrabă o aspiraţie a Rusiei de a deveni, oficial, stat garant în procesul de negociere pentru Transnistria.**

Liderul de la Kremlin este şi mai vag în ceea ce priveşte intrarea Moldovei în Uniunea Rusia Belarus. Poate această rezervă a fost exprimată mai concret în timpul discuţiilor oficiale, ceea ce ar putea fi cauza discursului moderat al lui Voronin pe acest subiect. Probabil că afirmaţia că Moldova nu se va grăbi cu integrarea în URB nu este rezultatul cumpătării sale, ci are la bază faptul că Putin nu i-ar fi dat girul pentru a face declaraţii mai substanţiale.
De fapt, tot acest joc trebuie pus în relaţie cu o altă declaraţie a liderului rus şi cu contextul general. Pe 7 martie, a afirmat într-un interviu că el consideră

binevenită intenţia comuniştilor de a integra republica în URB, dar „pentru aceasta ar trebui asumate anumite măsuri în Moldova”. Adică, Chişinăul ar trebui să îndeplinească anumite condiţii cerute de Moscova, care să-i certifice loialitatea, înainte de a primi unda verde.
Cât priveşte contextul, Moldova bătea la uşa URB cu forţe sleite, economic şi social. Înainte de toate, accederea rapidă în URB însemna pentru Moscova o cheltuială în plus, pentru restabilirea ţării. După părerea comentatorilor ruşi, Rusia nu era dispusă în acel moment să facă pasul respectiv.

Clarificări şi semne de întrebare

În concluzie, primele mesaje emise cu ocazia preluării puterii de către echipa comunistă aduc şi clarificări, dar ridică şi semne de întrebare. Proiectul diplomatic iniţial al comuniştilor stabileşte în mod clar locul special pe care urma să îl ocupe Rusia. Este singura ţară, singurul subiect de drept internaţional care a fost numit „partener strategic” al Chişinăului. Federaţia Rusă şi spaţiul CSI apar cel mai des ca fiind legate de dezvoltarea economică şi de bunăstarea Moldovei, prin „legăturile tradiţionale” ce trebuie aprofundate. Deci ele îndeplinesc criteriul avantajului economic şi pragmatismului prin care Voronin jusitfică proiectul diplomatic al Chişinăului. Chiar dacă încearcă să disimuleze uneori orientarea spre spaţiul controlat de Moscova prin locul în care situează astfel de afirmaţii în discursurile lor, noii lideri de la Chişinău se dau de gol prin expresiile pe care le folosesc. Cât priveşte primul gest de politică externă făcut de Voronin – vizita la Moscova – nu mai este loc de dubiu.
Semnele de întrebare sunt legate de opţiunea intrării în URB. Aşa cum am observat, Voronin o ignoră cu ocazia investiturii şi o abordează pe un ton moderat la Moscova. Premierul Tarlev se angajează doar că guvernul va analiza posibilitatea unei astfel de măsuri. Ambiguităţi apar şi în legătură cu chestiunea limbii ruse, deoarece începe să se acrediteze ideea că promisiunea rămâne în picioare, dar sunt deocamdată alte chestiuni prioritare.
Şi-au schimbat comuniştii opţiunile? Sau şi-au făcut o listă cu obiective mai puţin vizibilă, pe care o vor respecta prin politica externă efectivă, chiar dacă nu vor vorbi despre ea? Astfel de întrebări anticipează deja partea a doua a capitolului nostru, care îşi propune să urmărească exerciţiul discursiv şi practic al puterii comuniste pe relaţia cu Federaţia Rusă şi spaţiul său de influenţă – CSI.

3. Discurs şi practică diplomatică faţă de Est

O dată cu acomodarea cu puterea şi împărţirea posturilor, noua administraţie de la Chişinău a demarat acţiuni concrete, vizibile, care au dat un contur mai exact concepţiei de politică externă a liderilor comunişti şi sintagmelor folosite de aceştia în primele discursuri.
Ce înseamnă pentru Moldova partener strategic? Cum se raportează Moldova la Rusia ca la un partener strategic? Ce înseamnă la nivel practic strîngerea relaţiilor cu CSI? Care este discursul diplomatic al Chişinăului faţă de Rusia pe tema Transnistriei? Iată câteva întrebări ale căror răspunsuri ne vor ajuta să decriptăm comunicarea diplomatică a Moldovei pe relaţia cu Estul. Vom începe însă prin a defini ce înseamnă pentru Chişinău Rusia ca partener strategic în mod oficial.

Rusia – partenerul strategic

La sfârşitul lunii iunie 2001, diplomaţii din ambasada Moldovei la Moscova au fost chemaţi la Chişinău pentru a li se analiza activitatea. Cu această ocazie, Ministerul de externe a trasat principalele obiective ale ambasadei: La nivel politic este vorba de semnarea şi ratificarea tratatului bilateral, precum şi de intensificarea cooperării pentru rezolvarea problemei transnistrene. La nivel economic, misiunea diplomatică trebuia să se concentreze asupra aplicării programului de cooperare economică 1999-2008, incluzând aici înlăturarea barierelor comerciale, importurile de energie şi promovarea exporturilor moldoveneşti pe piaţa rusă.

Din acest plan de acţiune şi din discursurile citate anterior, rezultă că parteneriatul strategic capătă substanţă pe două dimensiuni fundamentale. Pe plan politic, Chişinăul vrea să reglementeze oficial, după zece ani de tergiversări, relaţia cu Moscova, prin încheierea tratatului bilateral, care să certifice recunoaşterea suveranităţii, independenţei şi integrităţii republicii. Includem aici şi chestiunea Transnistriei, în condiţiile în care neimplicarea Rusiei împiedică orice progres. Dar cum ar putea noua putere să convingă Moscova să facă în problema Tirapsolului ceva ce nu făcuse până atunci? Ajungem astfel la un nivel secundar al dimensiunii politice. Este secundar nu din cauza lipsei de importanţă, ci pentru că discursurile oficiale, cel puţin după preluarea puterii evită se dea un mesaj clar, lipsit de echivoc, în acest sens. Identificăm aici problema statutului limbii ruse ca limbă oficială şi opţiunea de a intra în URB.

Oficializarea limbii ruse este unul dintre cei mai importanţi vectori ai apropierii Moldovei de Moscova, pentru că ea ridică însuşi statutul minorităţii ruse (aproximativ 13% din populaţie[10]) cel puţin la nivel egal cu cel al majorităţii etnice (65%). În plus, ea facilitează legăturile economice şi culturale ale Moldovei cu spaţiul rus, îndepărtând-o automat de vecinul său vestic, România. Chestiunea a fost trecută pe planul secund al discursului oficial, cel mai probabil pentru a împiedica coagularea unei opoziţii puternice din partea societăţii moldoveneşti şi pentru a preveni apariţia unor semne de întrebare în ţările occidentale, legate de evoluţia reală a Moldovei.
Intrarea în URB ar simboliza sudarea Chişinăului de Rusia. Creată pe 2 aprilie 1997, printr-un tratat de uniune semnat de Boris Elţîn şi Alexandr Lukaşenko, URB pare să fie rezultatul atitudinii prietenoase a Minskului şi a dependenţei economice a cestuia de Moscova.

La nivel economic, Moldova este dependentă energetic de Rusia, importând gaze naturale, energie electrică şi petrol. La preluarea mandatului, puterea comunistă avea de rezolvat o problemă dificilă: plata a aproximativ 900 de milioane de dolari datorie pentru gazul natural. Datoria acoperea şi consumul Transnistriei – circa 600 de milioane – care nu a fost considerată un client separat de Moldova şi care nu a plătit niciodată nimic din ce a consumat. Pe de altă parte, Rusia şi spaţiul CSI a reprezentat principala piaţă de desfacere a produselor în care Moldova excelează: băuturi alcoolice, sucuri, legume şi fructe.

Acestea fiind obiectivele iniţiale ale politicii externe moldoveneşti faţă de „partenerul strategic” de la răsărit, vom urmări în continuare în ce măsură au fost ele reflectate în practică. Analiza noastră va urmări aspectele concrete de politică externă: tratatul bilateral în corelaţie cu celelalte teme: Transnistria, limba rusă, contactele bilaterale cu Rusia şi spaţiul CSI, resursele şi colaborarea economică.

Tratatul bilateral[11]

[10] Conform ultimului referendum, din 1989, moldovenii reprezintă 65%, ucrainienii - 13,8%, ruşii - 13%, iar restul sunt bulgari, găgăuzi, ş.a. .

[11] Sursele pentru citate sunt: fluxurile de ştiri ale agenţiilor Basa Press şi Flux, precum şi buletinele BBC din perioada 5-21 noiembrie 2001.

Din iunie 2001, de când ambasada Moldovei la Moscova a primit sarcina să pregătească semnarea tratatului bilateral, au trecut cinci luni până când documentul a fost parafat de către miniştrii de externe ai celor două ţări. Evenimentul a avut loc pe 5 noiembrie 2001, la Chişinău, şi a fost urmat de semnarea actului, pe 19 noiembrie, de către şefii de stat, la Moscova. Ambele părţi au apreciat că documentul va contribui la dezvoltarea relaţiilor economice şi la rezolvarea conflictului transnistrean. Fidel discursului său diplomatic faţă de Rusia, Voronin a subliniat că tratatul constituie baza legală pentru parteneriatul strategic dintre cele două ţări, iar la întoarcerea de la Moscova a afirmat că „acest document va încheia căutarea unei direcţii pe care Moldova ar trebui să o ia".

Încheiat pe o durată de 10 ani, cu posibilitatea de a fi reînnoit, tratatul conţine 33 de articole, menite să îmbunătăţească cooperarea bilaterală, pe plan politic, economic, cultural, internaţional. Cele două părţi se angajează să se abţină de la acţiuni care ar putea să pună în pericol suveranitatea sau integritatea teritorială a unuia dintre cei doi parteneri.

Notabilă este însă nominalizarea Rusiei ca „garant" al procesului de pace din Transnistria în preambulul tratatului, care până acum nu apărea. Moscova se angajează prin acest document să contribuie la soluţionarea conflictului de la est de Nistru, cu respectarea suveranităţii, integrităţii şi independenţei Moldovei. Igor Ivanov, ministrul de externe al Rusiei, a comentat, în momentul parafării, că Rusia s-a comportat în timpul negocierilor ca un mediator, respectând integritatea teritorială a Moldovei. „Federaţia Rusă şi Ucraina îşi vor asuma rolul de garanţi după reglementarea politică a conflictului, pentru a asigura respectarea acordurilor politice la care vor ajunge cele două părţi", a mai spus Ivanov. Vladimir Putin a declarat presei, după semnarea tratatului, că procesul de negociere ar trebui reluat cu implicarea Rusiei, Ucrainei, OSCE, a Moldovei şi a autorităţilor din Transnistria. El a mai spus că ţara sa este gata să-şi asume rolul de garant în procesul de pace şi a pledat pentru „mecanisme extinse" în negocierile dintre Chişinău şi Tiraspol.

Puterea de la Chişinău a prezentat această prevedere ca un succes, deoarece însemna recunoaşterea de către Rusia a integrităţii teritoriale, ceea ce echivala cu o respingere a pretenţiei Transnistriei de a fi recunoscută ca stat. Opoziţia a fost critică, însă. Analistul politic Oleg Serebrian, preşedinte al partidului Social-Liberal, a apreciat că, prin clauza respectivă, Moldova a acceptat voluntar protectoratul Rusiei.

O altă prevedere controversată a tratatului se referă la limba rusă. Moldova s-a obligat să asigure condiţiile necesare pentru studiul rusei în sistemul de educaţie naţională. Rusia s-a angajat la rândul ei să asigure condiţiile necesare pentru învăţarea limbii române. Formularea trimite la reciprocitate şi nu vorbeşte deschis despre oficializarea limbii ruse. Însă este evident că Moldova se obligă mai mult decât Rusia, întrucât trebuie să răspundă nevoilor lingvistice ale unei minorităţi naţionale de 13% din populaţia totală, prin adaptarea sistemului de educaţie naţională.
Pe de altă parte, în această chestiune, greutatea este dată mai mult de înţelegerile directe între cei doi lideri, decât de tratat. La urma urmelor, actul poate avea rolul unui document cadru, pe care părţile îl umplu ulterior cu substanţă în funcţie de interesele lor şi de negocieri. Declaraţia făcută de Voronin la Moscova, după semnarea tratatului, sugerează existenţa unor astfel de înţelegeri: „Moldova ar trebui să studieze rusa mai degrabă decât engleza ori franceza”. Voronin s-a pronunţat atunci pentru bilingvism, iar Putin l-a completat spunând că „rusa ar putea deveni o limbă de comunicare interetnică în fostul spaţiu sovietic”.

Succes sau concesie?

La prima vedere, puterea comunistă pare să fi repurtat un succes cu semnarea tratatului, întrucât a reuşit în cinci luni ceea ce predecesorii nu au putut să facă în cinci ani. Kremlinul a făcut estimări optimiste că de data aceasta textul va trece de Duma de Stat. Chişinăul a ratificat tratatul câteva săptămâni mai târziu, pe 27 decembrie 2001. Nici un semn nu a venit însă de la Moscova care să prevestească o acţiune similară. Din contră Gyorgy Tikhonov, preşedintele Comisiei pentru Transnistria a Dumei, cunoscut ca susţinător al liderului transnistrean Igor Smirnov, a declarat că Duma ar putea să nu ratifice tratatul, din cauza modului în care este pusă problema Tiraspolului. Putin însuşi nu a demarat procedurile de ratificare, solicitând Dumei de Stat să valideze documentul, decât în februarie 2002. Pe 10 aprilie, Duma l-a ratificat, fără obiecţii. Ne putem întreba atunci dacă este un succes al comuniştilor sau un joc de interese al Moscovei? Pentru a putea răspunde la întrebare trebuie să vedem contextul în care tratatul a fost semnat, pe de o parte, şi ratificat, pe de altă parte.

Există cel puţin patru chestiuni importante care definesc momentul semnării tratatului, în noiembrie 2001: limba rusă, problema transnistreană, relaţia cu cu partenerii externi şi datoria pentru gaz.

Limba rusă

Consolidarea statutului limbii ruse a început o dată cu activitatea noului Parlament. Pe 26 aprilie, legislativul a adoptat cu o majoritate covârşitoare – dată de comunişti şi de o parte a Alianţei Braghiş - o lege prin care s-a stabilit obligativitatea redactării actelor oficiale şi a cărţilor de identitate în „limba oficială şi în rusă”. Ministrul adjunct al Justiţiei s-a opus în van iniţiativei parlamentarilor. El a încercat să-i convingă că proiectul contravine Constituţiei, care stipulează o singură limbă oficială, iar rusa este limba oficială a altui stat[12].
Câteva săptămâni mai târziu, Parlamentul a votat o lege a publicităţii care favorizează implicit limba rusă. Textul nu prevede obligativitatea redactării textului folosit în reclame şi publicitate în limba oficială, lăsînd la latitudinea agentului comercial care îşi promovează produsele sau serviciile. Or în Moldova marile afaceri sunt controlate de etnici ruşi.

A urmat cea mai controversată iniţiativă legislativă: o lege pentru protecţia minorităţilor naţionale, propusă în urmă cu şase ani şi care până la venirea comuniştilor la putere nu a reuşit să întrunească sprijinul majorităţii parlamentare. „Statul garantează dreptul tuturor minorităţilor etnice la educaţie şi formare în limba lor maternă şi dreptul la educaţie preşcolară, secundară şi superioară în limbile moldovenească şi rusă”. De asemenea, denumirile străzilor şi localităţilor vor fi scrise în limba oficială şi în rusă, în timp ce în zonele cu un statut special de autonomie vor fi utilizate şi alte limbi. Actul prevede obligativitatea studierii limbii, istoriei şi literaturii moldoveneşti. Legea a fost criticată de opoziţie pentru că ridică neoficial limba rusă la statutul de a doua limbă oficială şi din cauza inadvertenţelor pe care le conţine.

Au existat şi tentative nefinalizate. Doi deputaţi comunişti, Victor Andrusceac şi Vladimir Taranov, au înaintat un proiect de lege care îi obliga pe toşi elevii să studieze rusa la şcoală şi să dea examene la această materie. Guvernul a respins iniţiativa. Curtea Constituţională a fost şi ea chemată de alţi deputaţi comunişti să analizeze dacă este posibilă amendarea Constituţiei, în vederea oficializării statutului limbii ruse. Această sesizare

[12] Curtea constituţională a invalidat utlerior decizia Parlamentului, considerând că încalcă legea fundamentală a ţării.

constituie primul pas în procedurile de modificarea legii fundamentale din Republica Moldova.

La nivel de declaraţii publice, liderii comunişti au creat confuzie. Vice-speakerul Parlamentului, Vadim Mîşin, şi liderul facţiunii comuniste din legislativ, Victor Stepaniuc, au anunţat în vară că limba rusă urma să fie oficializată în toamnă. Vladimir Voronin a fost însă citat de presă, în octombrie, spunând că luarea unei astfel de măsuri ar putea crea un dezastru social. Ziarul Comunistul l-a citat pe Voronin declarând la o întâlnire a PCM că impactul unei astfel de măsuri trebuie „prevăzut şi bine pregătit”[13].

În acest timp însă, Guvernul a adoptat el însuşi unele măsuri în favoarea limbii ruse. În august, ministrul Educaţiei, Ilie Vancea, a semnat două ordine privind introducerea a două ore obligatorii de rusă pe săptămână, în clasa a doua, la şcoala primară, începând din al doilea semestru (adică din ianuarie 2002). La începutul lui noiembrie, înainte de parafarea tratatului cu Rusia, Ministerul Educaţiei a propus introducerea experimentală a unui test de limbă rusă pentru elevii care termină gimnaziul. În decembrie, acelaşi minister a decis studiul obligatoriu al limbii ruse în şcoli, începând din toamna lui 2002, iar Parlamentul de la Chişinău a ratificat documentul.

Este evident aşadar că puterea comunistă a luat măsuri pentru consolidarea statului limbii ruse, chiar dacă a evitat să vorbească deschis despre oficializarea ei. Acest joc poate fi interpretat cel puţin din două perspective. Se poate spune că, fideli programului lor electoral şi opţiunii pro-ruse tradiţionale, comuniştii au luat măsuri progresive pentru a pregăti ridicarea rusei la rang de limbă oficială. Calculul ar fi putut fi că, decât o măsură radicală, care ar fi putut genera o reacţie de rezistenţă pe măsură, ar fi mai bine dacă s-ar administra schimbarea cu picătura. Pe de altă parte, probabil că puterea comunistă a urmărit să ridice statutul rusei, fără să o declare oficial a doua limbă de stat. Potrivit legislaţiei adoptate la începutul anilor 1990, rusa este limbă „de comunicare interetnică”. Voronin a pledat chiar la Moscova pentru substanţializarea acestui concept, ceea ce nu reprezintă o moderare a discursului oficial, ci o capcană. Dacă rusa este limbă de comunicare interetnică, atunci ea este cea care trebuie cunsocută de toate etniile din Moldova pentru a comunica. Aceasta înseamnă că inclusiv etnia majoritară trebuie să o înveţe pentru a putea să relaţioneze cu conlocuitorii,

[13] Basa Press, 05.10.2001, 11:54:15, flux Basa General - English; GEN 3342P: *Voronin: Immediate Introduction of Russian as a Second Official Language Will Cause Social Disaster*

deci ar fi normal ca studiul rusei să fie obligatoriu chiar şi în şcolile în care se predă în limba oficială. Indirect, rusa ar deveni mai importantă chiar decât limba oficială, cel puţin în viaţa de zi cu zi a oamenilor. Ruşii şi ucrainienii, care şi-aşa nu vorbesc româna, nu ar mai fi stimulaţi să o înveţe.
În ambele situaţii, este clară politica fermă a puterii comuniste în favoarea rusei. Ce importanţă are însă acest element de politică internă pentru subiectul nostru? Se poate considera, fără riscul de a greşi, că aceste măsuri fac parte din acele condiţii pe care Chişinăul trebuia să le îndeplinească pentru a-şi dovedi loialitatea faţă de Moscova. Semnarea tratatului are astfel loc nu numai în momentul în care părţile au căzut de acord asupra formulărilor delicate, ci chiar într-un moment în care Moldova deja luase primele decizii pentru întărirea rusei şi anunţa, prin vocea ministrului Educaţiei, continuarea programului. De aceea, Chişinăului condus de comunişti i-a fost uşor să accepte prevederea din tratat care obligă Moldova să îmbunătăţească predarea rusei în sistemul de învăţământ.

O dovadă în plus a importanţei măsurilor luate în acest domeniu de comunişti, pentru politica externă, a apărut în timpul manifestaţiilor anti-comuniste declanşate tocmai de reglementările privind studiul obligatoriu al rusei. Pe 13 februarie, adică atunci când presiunea protestatarilor asupra autorităţilor a atins punctul de maxim, Ambasada Federaţiei Ruse la Chişinău a anunţat că administraţia prezidenţială urma să supună cât de curând tratatul spre ratificare Dumei de Stat. Pe 15 februarie, Putin a semnat documentul şi l-a trimis Camerei Inferioare a legislativului rus. Tratatul este ratificat pe 10 aprilie, după ce Chişinăul devenise deja ţinta criticilor comunităţii internaţionale pentru politicile sale anti-democratice. Pe 22 februarie, Guvernul a introdus moratoriul asupra obligativităţii studiului limbii ruse şi a deciziei de a introduce manualul de istorie a Moldovei. Pe 26 februarie, sub presiunea străzii, Ilie Vancea a anulat decizia privind învăţarea limbii ruse. În aceeaşi perioadă, Vladimir Putin a declarat că Moldova a dovedit că vrea să fie alături de Rusia. În plus, ambasadorul Rusiei la Chişinău a dat o serie de declaraţii încurajatoare pentru autorităţile de la Chişinău, iar Duma de Stat şi-a exprimă sprijinul pentru puterea comunistă în faţa demonstranţilor opoziţiei.
Deschiderea Moscovei, manifestată în februarie-aprilie 2002 faţă de puterea de la Chişinău, confirmă încă o dată faptul că problema limbii ruse este o chestiunea de politică externă, cu o valoare deosebită pentru relaţia cu Rusia. Moscova vrea neapărat ca rusa să se apropie măcar de locul ocupat în perioada sovietică în societatea moldovenească. Subiectul a fost considerat atât de important, încât jocurile de culise pe tema Transnistriei, care au arătat

cu alte ocazii cât de puternic este lobby-ul Tiraspolului în Dumă, nu au mai putut să împiedice ratificarea tratatului.

Problema Transnistriei

Aşa cum am văzut la începutul capitolului, rolul Rusiei a fost întotdeauna unul hotărâtor în problema Transnistriei, atât în timpul conflictului armat, cât şi pe parcursul negocierilor. Dacă adăugăm la aceasta faptul că soluţionarea conflictului transnistrean a fost declarată de toţi liderii de la Chişinău drept prima prioritate a noii administraţii, atunci este evident că PCM are încă un motiv pentru care să convingă Rusia de loialitatea sa.

Dacă primul gest de politică externă al lui Voronin a fost vizita la Moscova, primul gest de politică internă a fost întâlnirea cu liderul de la Tiraspol, Igor Smirnov, pe 9 aprilie 2001, adică la două zile de la investitură. Cei doi au semnat o declaraţie comună care confirmă înţelegerile anterioare şi anunţă reluarea consultărilor la nivel de experţi. Părţile „confirmă intenţia de a studia problema aderării la Uniunea Rusia – Bielorusia şi de a declara Rusa a doua limbă oficială”[14]. Părţile au decis să recunoască reciproc diplomele şi buletinele de identitate şi să coopereze pe plan economic, pentru atragerea investiţiilor străine.

Pe 16 mai, după eliberarea lui Ilie Ilaşcu din închisoarea tiraspoleană, cei doi lideri semnează acordurile efective privind armonizarea legislaţiei fiscale şi vamale, incluzând şi desfiinţarea posturilor de control de pe Nistru; recunoaşterea reciprocă a actelor emise de autorităţile de la Chişinău şi Tiraspol; distribuţia ziarelor de pe un mal al Nistrului pe celălalt; stimularea şi protecţia investiţiilor străine.

Acordul privind recunoaşterea actelor a fost criticat în mod special de societatea civilă şi de opoziţia de la Chişinău, pe motiv că reprezintă o recunoaştere de facto a Transnistriei. Adevărata problemă a acestor acorduri părea încă de atunci să fie disponibilitatea Tiraspolului de a le pune în practică.

Cea de-a treia întâlnire dintre Voronin şi Smirnov s-a terminat, pe 20 iunie 2001, cu rezultate slabe. Preşedintele Moldovei propusese ca, de acea dată, părţile să discute proiectul privind statutul autonom al Transnistriei. Smirnov

[14] Basa Press citează pe 11 aprilie (10:17:12 - GEN 1090P – *Tiraspol makes public joint statement of Voronin and Smirnov*) declaraţia dată integral publicităţii de agenţia oficială de presă a Tiraspolului, Olvia Press.

a prezentat 11 amendamente la proiectul Chişinăului, fiind extrem de critic faţă de faptul că textul nu acordă Transnistriei statut egal cu Moldova în interiorul unui *stat comun*. Smirnov i-a cerut lui Voronin şi să denunţe acordul de la Istanbul, din 1999, şi să solicite rămânerea trupelor ruseşti în Transnistria ca forţe de pace. Liderul de la Chişinău a răspuns că o astfel de solicitare este „fără perspectivă". Smirnov a mai arătat că înainte de a accelera negocierile pe problemele politice, trebuie găsite soluţii la problemele economice şi a reiterat intenţia de a emite paşapoarte transnistrene, în ciuda opoziţiei Chişinăului.[15] El s-a opus şi intenţiei lui Voronin de a desfiinţa posturile de control de pe Nistru.

Atmosfera de încordare a acestei runde de negocieri a fost pregătită dinainte. Pe 19 iunie, autorităţile transnistrene au refuzat să-l lase pe Voronin să treacă pe malul drept al Nistrului, pentru că Moldova nu şi-a cerut scuze pentru războiul din 1992. Pe 16 iunie, experţii de la Tiraspol refuzaseră să vină la Chişinău pentru a pregăti negocierile pe tema unui acord privind furnizarea de energie electrică, afirmând că nu sunt pregătiţi. Şi această chestiune, ca şi cea a proiectului de statut, ar fi însemnat un uriaş pas înainte dacă ar fi fost abordate în mod deschis.

Pe 8 august, liderii de la Tiraspol şi de la Chişinău au eşuat din nou să ajungă la un punct de vedere comun privind cele mai importante chestiuni: statutul Transnistriei, unificarea armatelor (propusă de Chişinău) şi introducerea noii ştampile vamale, începând de 1 septembrie[16]. Părţile semnează trei acorduri, referitoare la construirea încrederii militare, la procedurile de aplicare a documentelor semnate anterior şi la protecţia Nistrului. Cu toate acestea, întrevederea anunţă impasul total în care vor intra negocierile, după ce Smirnov a refuzat să mai vină la discuţiile programate pentru sfârşitul lui august. Motivul: Chişinăul nu a cedat şi a introdus noua ştampilă vamală pe 1 septembrie, refuzând să-i permită Tiraspolului să o folosească.

[15] Tiraspolul a emis propriile paşapoarte în toamna lui 2001, dar ele nu sunt recunoscute de nici un stat. Chişinăul îi invită pe transnistreni să ia paşapoarte moldoveneşti, dar, în general, sunt folosite cele ruseşti. Cel puţin liderii de la Tiraspol au toţi paşapoarte ruseşti.

[16] Moldova a fost primită în Organizaţia Mondială a comerţului pe 8 iunie 2001. Una dintre condiţiile care i-au fost puse se referea la introducerea unei noi ştampile vamale de la 1 septembrie, care să îmbunătăţească controlul traficului la frontieră. Chişinăul a afirmat că va da Tiraspolului dreptul de a o utiliza numai dacă îşi unificau frontierele. Fără această ştampilă, Transnistria nu putea să-şi mai exporte legal produsele. Vezi infra: Relaţia cu Ucraina.

Nici o negociere nu a mai avut loc între cei doi de atunci. Mai mult, ambele părţi au început un război al declaraţiilor. Voronin a pledat deschis pentru schimbarea conducerii de la Tiraspol, pe care a acuzat-o de activităţi mafiote. El a avut chiar o intervenţie televizată în limba rusă, prin care i-a îndemnat pe transnistreni să-şi schimbe liderul şi să opteze pentru reunificarea cu Moldova.

În tot acest proces, ambele tabere au încercat să aducă Moscova de partea lor. Smirnov a avut un sprijin consistent în Duma de Stat. Portavocea grupului său a fost Gyorgy Tikhonov, preşedintele Comisiei pentru conflictul din Transnistria a Dumei. Acesta a făcut mai multe vizite la Tiraspol în 2001 şi a dat declaraţii împotriva Chişinăului. Însă cea mai importantă lovitură a fost adoptarea de către Duma de Stat a unei declaraţii, în iulie, care îi invita pe preşedinţii Rusiei, Bielorusiei, Moldovei şi Transnistriei să înceapă discuţiile pentru găsirea unei soluţii privind intrarea celor din urmă în URB. Declaraţia a stârnit nemulţumirea Chişinăului, care a făcut presiuni la Moscova, obţinând amendarea textului, într-o formulă în care Transnistria nu mai apărea pe picior de egalitate cu cele trei state.

Pe de altă parte, Chişinăul şi Moscova au avut un dialog diplomatic activ pe problema Transnistriei, pe două subiecte principale: soluţionarea conflictului şi chestiunea trupelor ruse şi a armamentului din regiune. La începutul mandatului, emisari ruşi, precum Yevgheny Primakov, preşedintele Comisiei pentru rezolvarea conflictului Transnistrean din cadrul Guvernului rus, şi Boris Pastukov, şeful comisiei pentru relaţii cu CSI din cadrul Dumei de Stat, au transmis mesaje de încurajare, vorbind despre faptul că situaţia de la Chişinău era de natură să permită soluţionarea conflictului. „Rusia este gata să ofere asistenţă pentru obţinerea unui compromis acceptabil şi să acţioneze ca garant al punerii lor în practică. Presupunem că acest lucru poate fi obţinut în cadrul integrităţii teritoriale a Moldovei, cu protejarea maximă a intereselor Transnistriei”, a afirmat Primakov, în timpul vizitei sale din aprilie 2001. El precizat că Moscova nu va sprijini niciodată o soluţie extremă: un stat unitar care să ignore statutul special al Transnistriei, sau subiecţi de drept egali, care îşi stabilesc relaţiile pe bază de contract. Primakov a vorbit despre retragerea trupelor şi a armamentului rusesc, dar fără să dea vreun termen concret. El a respins ideea menţinerii unei baze militare în Transnistria, ci a optat pentru o forţă de pace rusească, sau ruso-ucraineană, de aproximativ 1700 de militari în zonă.[17]

[17] Cf ştirile Infotag şi Basa Press din 18,19, 24 aprilie 2001, fluxurile în engleză.

Iniţial, astfel de declaraţii i-au făcut pe oficialii OSCE şi moldoveni să privească cu optimism posibilitatea soluţionării conflictului. Cu toate acestea, aşa cum am văzut, nici un progres real nu a fost obţinut. Chişinăul a încercat să determine o politică mai activă a Rusiei în favoarea sa, atât prin contactele Ministerului de Externe, cât şi prin demersurile şefului statului. În iulie, miniştrii de externe ai Moldovei, Rusiei şi Ucrainei, au căzut de acord, la Kiev, să recurgă şi la sancţiuni economice împotriva Tiraspolului, dacă acesta continuă să blocheze negocierile de pace. Ministrul moldovean de externe din acea vreme, Nicolae Cernomaz[18], a afirmat că omologii săi ucrainean şi rus „sunt ferm decişi" să rămână loiali principiului integrităţii teritoriale şi independenţei Moldovei , precum şi nevoii de a da un grad ridicat de autonomie enclavei estice[19]. Nici o sancţiune nu a fost impusă, însă, nici măcar după îngheţarea completă a negocierilor. Din contră, Ucraina a adoptat o poziţie radical opusă, aşa cum vom vedea în capitolul dedicat relaţiei cu această ţară.

La rândul său, Voronin a ridicat problema Transnistriei la toate întrevederile sale cu Vladimir Putin, fie în cadru oficial, fie în timpul summit-urilor CSI, fie la întâlnirile neoficiale. O constantă a acestor întrevederi – opt până la semnarea tratatului – a constituit-o faptul că Putin a fost întotdeauna rezervat în declaraţii. Ori Voronin era singura voce care comenta aupra discuţiilor, ori, dacă intervenea cu ceva, Kremlinul era mai degrabă vag în formulări. De exemplu, după ce a discutat cu Putin la summit-ul neoficial al CSI de la Sochi, la începutul lui august 2001, Voronin a comunicat presei că a ajuns cu omologul său rus la acorduri „foarte concrete şi serioase" referitoare la chestiunea Transnistriei şi că Rusia va continua să sprijine Chişinăul în această problemă[20]. Putin nu a fost însă citat cu vreo declaraţie de presa moldovenească. După întrevederea dintre cei doi de la Moscova, de pe 4 septembrie, Kremlinul a confirmat doar faptul că aceştia au abordat problema Transnistriei, dar nimeni nu a dat vreun detaliu referitor la conţiunutul concret al discuţiilor. De acea dată, nici chiar Voronin nu a dat declaraţii presei, deşi a fost solicitat să o facă.

[18] Cernomaz a fost demis pe 26 iulie 2001 de către Voronin, din cauza unor declaraţii publice defavorabile Rusiei.

[19] Basa Press, 13.07.2001/ 12:51:15/ GEN 2199P *MOSCOW AND KIEV MAY HELP CHINĂU PRESS ON TIRASPOL WITH ECONOMIC SANCTIONS – FOREIGN MINISTER*

[20] Basa Press 03.08.2001/15:26:19- GEN 2462P *RUSSIA WILL CONTINUE SUPPORTING MOLDOVA IN SETTLEMENT OF DNIESTR CONFLICT, PRESIDENT VORONIN SAYS*

În concluzie, revenind la contextul semnării tratatului bilateral, prin care Rusia devenea oficial stat garant al procesului de pace, sunt câteva elemente de reţinut. Rusia a urmărit de la bun început să obţină acest statut, care îi permite, probabil, să-şi fructifice mai bine interesele în zonă. Apoi, în ciuda asigurărilor date în privinţa soluţionării conflictului şi a presiunilor Chişinăului, Moscova nu a determinat Tiraspolul să se aşeze la masa negocierilor şi, mai ales, să accepte o soluţie de compromis. Chişinăul a trebuit să se mulţumească cu puţin: menţinerea status quo-ului în Transnistria şi asigurările privind integritatea şi suveranitatea ţării, care au fost stipulate oficial şi în tratat. O interpretare optimistă a situaţiei poate fi: nu facem nimic pentru o soluţie concretă, dar nici nu lăsăm Tiraspolul să exagereze cu pretenţiile sale.
Rusia a fost însă mai activă în problema armamentului şi muniţiei stocate în Transnistria, conform acordului de la Istanbul din 1999 şi a celui privind reducerea armamentului. Procesul de distrugere a început în vară, generând acţiuni susţinute de protest din partea transnistrenilor[21]. S-a mers chiar până la blocarea liniei ferate care permite tranzitul mărfurilor dinspre CSI spre Moldova. Însă eforturile s-au accelerat după atentatele de pe 11 septembrie, în urma cărora Moscova a căzut de acord cu Washingtonul în privinţa luptei împotriva terorismului. În noiembrie, armata rusă a început să-şi retragă armamentul greu din Transnistria, pentru a-l trimite Alianţei Nordului din Afganistan. Procesul a fost finalizat cu succes câteva săptămâni mai târziu, pentru că Tiraspolul nu a opus nici o rezistenţă, mulţumit fiind de anularea unei treimi din datoria pentru consumul de gaze.

În concluzie, Rusia fost mai motivată de înţelegerile internaţionale, decât de lobby-ul „partenerului strategic" de la graniţa vestică a fostului său imperiu

[21] Potrivit observatorilor misiunii OSCE de la Chişinău, armata rusă a distrus într-o primă fază 108 tancuri, 90 de vehicule blindate şi 14 lansatoare de grenade. Ulterior au mai fost retrase mai multe trenuri cu armament greu, ceea ce a permis Rusiei să se încadreze în limitele acordului privind reducerea armamentului. Acordul de la Istanbul, din 1999, obligă Rusia să-şi retragă toţi militarii şi să distrugă sau să recupereze aproape 40.000 de tone de armament şi muniţie din depozitele de la Cobasna. Cu sprijinul ţărilor donatoare, OSCE a achiziţionat o cameră specială pentru distrugerea armamentului la faţa locului. Tiraspolul a refuzat să accepte intrarea echipamentului respectiv pe teritoriul său. O soluţie alternativă ar fi retragerea întregului arsenal şi distrugerea lui în Rusia, dar aceasta ar necesita mai mult timp. Dată fiind şi opoziţia renăscută a autorităţilor transnistrene, OSCE şi-a exprimat temerea – în martie 2002 – că Rusia riscă să nu respecte termenul pus de înţelegerea de la Istnabul.

şi a acţionat în consecinţă. A preluat din vocabularul diplomatic al Chişinăului temele cheie - suveranitatea, independenţa şi integritatea Moldovei, autonomia Transnistriei – le-a afirmat, dar nu a făcut nimic concret pentru a le da substanţă. Din această perspectivă, statutul de garant, consfinţit prin tratatul bilateral, pare să fie o nouă concesie făcută de Moldova partenerului său strategic de la răsărit.
În martie 2002, preşedinţii Rusiei, Ucrainei şi Moldovei s-au întâlnit la Odessa. Din declaraţiile oficiale a reieşit că cei trei au convenit să rezolve problema controlului graniţei de est, dintre Transnistria şi Ucraina. Întrevederea nu a fost urmată de măsuri concrete, în ciuda angajamentelor. Unii observatori afirmă că, de fapt, Putin a urmărit să-i asigure sprijin lui Kuchma pentru perioada electorală şi nu să-l ajute pe Voronin în disputa cu Kievul.

Clarificarea politicii externe

Un alt element care ne va ajuta să stabilim contextul în care a fost semnat tratatul bilateral este orientarea politicii externe a Moldovei. Moscova avea nevoie de date certe pentru a evalua dacă poate sau nu conta pe puterea de la Chişinău, dacă mesajele iniţiale, pe care le-am analizat deja, se reflectau în practică sau nu.
Am văzut deja că politica externă pe relaţia cu Moscova a fost foarte activă. Pe lângă deplasările lui Voronin în Rusia, au avut loc vizite la nivel de miniştri atât la Chişinău cât şi la Moscova. De asemenea, premierul rus a vizitat o dată Chişinăul, în timp ce omologul său moldovean a mers de mai multe ori la Moscova.
Interesant este să vedem cui îi spune Moldova “nu”. Desigur, au fost continuate unele procese demarate de guvernarea anterioară, precum intrarea în Organizaţia Mondială a Comerţului şi în Pactul de Stabilitate, în primăvara lui 2001. Însă, cu excepţia unui nucleu pro-european din interiorul ministerul de Externe[22] şi a unor declaraţii de circumstanţă[23], oficialităţile de la Chişinău au manifestat dezinteres sau chiar au adus contraargumente la opţiunea europeană, cum ar fi incapacitatea Moldovei de a se ridica la

---

[22] Echipa respectivă s-a redus odată cu demisia , în toamnă lui 2001, a vice-ministrului de externe Iurie Leancă, un diplomat tânăr, adept declarat al integrării în Uniunea Europeană.

[23] Liderii de la Chişinău – inclusiv radicalul Victor Stepaniuc – au declarat că integrarea europeană este o prioritate a politicii comuniştilor, de fiecare dată când participă la întrevederi cu oficiali occidentali. Nu acelaşi lucru se întâmplă dacă sunt la Moscova sau în spaţiul CSI.

standardele economice ale UE, ceea ce o împiedică să intre pe piaţa comunitară. Tot pe relaţia cu occidentul, Moldova a respins opţiunea intrării în NATO, din cauza prevederii de neutralitate din Constituţie. Cu România, aşa cum vom vedea în capitolul următor, relaţiile sunt tensionate, iar tensiunile cultivate constant.

Însă cel mai interesant „nu" – cu o valoare deosebită pentru Moscova – îl spune Moldova unui partener din fostul spaţiu sovietic: organizaţia GUUAM – Georgia, Ucraina, Uzbechistan, Azerbadjan şi Moldova. Pe 8 iunie, Yalta a găzduit summit-ul GUUAM, care s-a finalizat cu semnarea cartei ce reglementează întemeierea sa oficială. Priorităţile stabilite de document sunt: dezvoltarea coridoarelor internaţionale de trannsport şi a infrastructurii (în special restabilirea Căii Mătăsii); consolidarea securităţii regionale; cooperarea împotriva terorismului şi a crimei organizate; dezvoltarea infrastructurii de electricitate, transporturi şi comunicaţii; proiecte şi investiţii comune. În timp ce preşedintele Georgiei afirma că GUUAM este deschisă şi pentru România sau Bulgaria, încercând astfel să o extindă dincolo de limitele fostului bloc sovietic, către ţări care au poziţii strategice din punctul de vedere al infrastructurii de transport rutier şi petrolier, Voronin s-a străduit să îi convingă pe parteneri ca documentele adoptate de summit să facă referire la acordurile CSI. GUUAM „nu ar trebui să fie pericuolasă pentru interesele CSI", a argumentat preşedintele moldovean. El a mai spus că va insista ca Rusia să primească statutul de observator la organizaţie, dacă va refuza să devină membru cu drepturi depline. Voronin s-a opus iniţiativei partenerilor de a construi o zonă de liber schimb, motivând că Moldova trebuie să coordoneze o astfel de decizie cu acordul de intrare în Organizaţia Mondială a Comerţului. La revenirea în Chişinău, liderul comunist a declarat că Moldova ar putea să părăsească GUUAM, în cazul în care coridorul de transport al petrolului nu va traversa teritoriul său. În plus, vice-speakerul Vadim Mîşin a avertizat că Moldova s-ar putea retrage din GUUAM dacă ţările partenere ar utiliza organizaţia în scopuri politice[24].

Desigur, poziţia lui Mîşin nu este nouă. Chişinăul a afirmat constant că este interesat doar de dimensiunea economică a organizaţiei, dar rezervele exprimate de Voronin la adresa zonei de liber schimb sunt relevante pentru opţiunea strategică a Moldovei.

În primul rând pentru că el nu a fost la fel de precaut când CSI a stabilit o zonă de liber schimb, exprimând interesul Moldovei de a intra în această înţelegere. Dezideratul din vara lui 2001 a fost pus în practică în mai 2002,

[24] Cf. fluxurile Basa Press, Infotag 7-10 iunie 2001.

când Moldova şi Ucraina au devenit membre ale zonei de liber schimb a CSI. În al doilea rând, pentru că a vrut să-i convingă pe colegii săi din organizaţie să adopte o atitudine prietenoasă, deschisă faţă de Rusia. Un astfel de semnal ar fi schimbat radical percepţia clasică a GUUAM. Organizaţia a fost proiectată în 1997, de liderii Georgiei, Ucrainei, Azerbadjianului şi Moldovei, pentru a construi o alternativă la ruta rusească de transport al petrolului caspic. Uzbechistan se alătură ţărilor fondatoare în 1999. Rusia a considerat GUUAM ca o limită a supremaţiei sale în spaţiul fost sovietic, motiv pentru care nu şi-a manifestat deschiderea faţă de organizaţie[25].

Aşadar, Voronin a vrut să joace rolul judecătorului de pace între cele două rivale, iar, dacă a eşuat, a adoptat un ton dur la adresa GUUAM. Mesajul transmis indirect de către Voronin este lipsit de echivoc: Moldova nu este dispusă să sprijine o alternativă la CSI, preferând o colaborare între cele două organizaţii. Moldova rămâne alături de Rusia, chiar dacă aceasta ar însemna părăsirea GUUAM. Chişinăul nu a dus la îndeplinire ameninţarea în perioada pe care o studiem, însă nici nu pare să se fi implicat prea mult în activitatea organizaţiei. În ianuarie 2002 chiar şi postul de coordonator naţional pe GUUAM era vacant. Din acest motiv, Moldova a trebuit să trimită un înlocuitor la întâlnirea coordonatorilor naţionali de la Tbilisi, de pe 24-25 ianuarie.

Pentru a avea o imagine completă, putem să facem o comparaţie cu legăturile mult mai strânse cu CSI. Oficialii moldoveni au participat la toate Adunările Interparlamentare ale CSI şi la summit-urile oficiale sau informale ale Comunităţii. Deşi nu este parte în agajamentele militare, Moldova a fost reprezentată de ministrul său al apărării la reuniunile CSI pe acest profil. Parlamentul a respins în iunie un proiect de lege al creştin-democraţilor care prevedea ieşirea din CSI.

Chiar mai strânse par să fie relaţiile cu Bielorusia. Chişinăul se arată preocupat, în mod special, de impulsionarea relaţiilor economice, fapt confirmat şi de numeroasele acorduri semnate în vara lui 2001 între cele două ţări. Explicaţia ar putea să fie tocmai intenţia de a intra în Uniunea Rusia-Bielorusia, cooperarea economică strânsă înlesnind apropierea de acel spaţiu. Subiectul accederii în URB s-a menţinut în discursul oficial al liderilor moldoveni. Cel mai des poate fi întâlnit la speakerul Parlamentului, Eugenia Ostapciuc, care afirmă constant acest obiectiv, în timpul vizitelor sale la Moscova sau în spaţiul CSI. Chiar şi premierul Tarlev dă un mesaj

[25] Unii observatori au apreciat chiar că GUUAM ar putea să se transforme într-o alianţă politică, bazată pe o industrie militară comună, eventual controlată de Occident.

similar, în timpul unei deplasări la Minsk, dar ulterior a retractat. În toamna anului 2001, Voronin a declarat că pentru moment, integrarea în URB nu este o prioritate.

Relaţiile economice

Pe plan economic, Chişinăul a fost preocupat să rezolve problema datoriei la gaze şi să încurajeze relaţiile comerciale cu principala sa piaţă de desfacere.

Alimentarea cu gaze a fost abordată constant în dialogurile diplomatice bilaterale, chiar de la începutul mandatului. În noiembrie 2001, discuţiile se finalizează cu un acord privind plata în două tranşe a consumului de gaz, dar cu menţinerea aceluiaşi tarif ridicat, de 80 $ mia de metri cubi. Înţelegerea prevede eşalonarea a 20% din tarif pe o perioada de 3 ani. Rusia percepe însă o dobândă de aproximativ 7% pentru această amânare. Acordul, prezentat de oficialităţi ca un adevărat succes, a fost aspru criticat de opoziţie şi de organizaţiile financiare internaţionale. FMI a argumentat că dobânda percepută de Moscova este mai mare decât cea pe care Moldova o achită pe pieţele internaţionale şi că acordul va creşte datoria externă a Chişinăului peste limitele suportabilităţii. Acordul a fost cauza principală a opririi finanţării de către FMI, ceea ce a dus ţara în pragul incapacităţii de plată.

Moldova ar fi dorit, în realitate, să obţină o reducere de preţ de până la 50 de dolari pe mia de metri cubi. În plus, a căutat soluţii pentru achitarea datoriei acumulate în timp, care în noiembrie 2001 se ridica la 912 milioane de dolari, din care o bună parte reveneau Transnistriei. Rusia a cerut ca Gazprom să preia combinate de tutun şi de vin, ce vor fi scoase la privatizare, în schimbul datoriilor Moldovei. Presa a relatat despre faptul că autorităţile moldovene au fost de acord cu această variantă. Pimul ministru Tarlev a negat ulterior că ar susţine o asemenea soluţie, dar Ministerul Agriculturii a trimis totuşi la Moscova o listă cu 200 de intreprinderi ce ar fi putut să fie preluate în aceste condiţii. În final, în intervalul pe care îl avem în vedere, o companie de stat a fost transformată într-o firmă cu capital mixt, ruso-moldovenească. 90% din exporturile Moldovei în Rusia sunt reprezentate de băuturile alcoolice şi de tutun.

Moldova a oferit o oportunitate de afaceri unuia din marii distribuitori ruşi de energie electrică, RAO ES, cu care a înfiinţat, la începutul anului 2002, o companie mixtă de distribuţie a energiei electrice spre Balcani. Afacerea a

fost discutată la nivel înalt – inclusiv cu preşedintele Voronin - pe parcursul întregului an 2001.

Premierul Tarlev, care şi-a propus să finalizeze terminalul petrolier de la Giurgiuleşti, a invitat oamenii de afaceri ruşi să investească în acest proiect, pe care iniţiatorii – Guvernul, o companie grecească Technovax şi BERD – nu-l mai pot susţine.

Per total relaţiile comerciale dintre cele două ţări au crescut o dată cu preluarea puterii de către comunişti. Date statistice oficiale din noiembrie 2001, notau o creştere a exporturilor Moldovei cu 24% şi a importurilor cu 2,8% în primele opt luni ale anului respectiv. Probabil că atitudinea filor-rusă a puterii comuniste a jucat un rol decisiv în acest sens.

Concluzii: schiţă de discurs diplomatic

În concluzie, discursul diplomatic al Chişinăului pe relaţia cu Rusia se defineşte prin câteva trăsături distinctive.

Este plin de vitalitate: **contactele la nivel înalt şi de lucru între Chişinău şi Moscova fac deja parte din ordinea zilei**. Mai ales la începutul mandatului, preşedintele Voronin a mers aproape lunar la Moscova, întâlnindu-se cu Vladimir Putin, fie oficial, fie privat.

Este construit în jurul unei constante: Rusia ca partener strategic al Moldovei. Statutul conferit prin această etichetă o face să îndeplinească automat criteriile pragmatismului şi interesului naţional pe care Vladimir Voronin le-a enunţat pentru construirea politicii externe.

Este pozitiv din partea Moldovei: nu au loc dispute publice între cele două capitale, deşi Moscova a pus nu o dată Chişinăul în situaţii delicate. De exemplu, Chişinăul a utilizat mai mult canalele diplomatice pentru a protesta faţă de declaraţia Dumei de Stat în care Transnistria era situată pe o poziţie egală cu Moldova, Rusia sau Bielorusia. Sau, în momentul în care Moscova a decis ca taxele pentru anumite produse importate de Moldova din Rusia să fie suportate de cumpărători, a acceptat noile reglementări dezavantajoase. Din contră, Chişinăul îşi afirmă constant

disponibilitatea de a aprofunda dialogul şi de a întări relaţiile, ceea ce se traduce în practică prin deschiderea către concesii: introducerea limbii ruse, răcirea relaţiilor cu partenerii concurenţi pentru Rusia – cum ar fi România, GUUAM; sacrificarea finanţării FMI pentru acceptarea unui acord neprofitabil pentru distribuirea gazelor, în condiţii de previzibilitate a colapsului economic, sunt exemple care spun multe.

Este dezechilibrat: Rusia nu răspunde cu aceeaşi monedă efuziunii Moldovei. Mult mai rezervată în declaraţii de solidaritate sau de susţinere, Moscova manifestă mai degrabă o atitudine rezervată şi intervine numai în situaţii cheie, pentru a-şi apăra interesele. După întâlnirile obişnuite între Voronin şi Putin, declaraţiile de presă veneau înspecial din partea liderului moldovean. Dacă existau şi intervenţii ale Kremlinului, ele nu erau la fel de entuziaste. În schimb, atunci când Moldova a intrat în criză politică din cauza chestiunii limbii ruse, Moscova a intervenit în favoarea puterii de la Chişinău. Putin personal i-a mulţumit lui Voronin, în martie 2002, pentru măsurile luate pentru reabilitarea rusei, iar Duma de Stat a ratificat un tratat aşteptat de Chişinău de 12 ani de zile. Gesturile nu trebuie văzute ca solidaritate gratuită: Moscova a încercat să păstreze ceea ce a câştigat de la venirea comuniştilor la putere. Rezerva este cu atât mai evidentă în problema Transnistriei: au venit mesageri care au dat declaraţii critice la adresa Tiraspolului; Putin şi-a afirmat de câteva ori sprijinul pentru Moldova, ca stat suveran şi integral; la „alegerile prezidenţiale" din Transnistria, pe 9 decembrie 2001, ministerul rus de externe a declarat că nu recunoaşte scrutinul. Totuşi, cu excepţia procedurilor de retragere şi de distrugere a armamentului, care au fost motivate de contextul şi de presiunile internaţionale, nimic concret nu s-a întâmplat. Rusia a preferat să menţină un anumit echilibru, care să-i permită să-şi apere interesele în ambele tabere. Nu l-a mângâiat pe cap pe Smirnov, l-a lăsat pe Voronin să îl atace verbal, inclusiv de la poarta Kremlinului, dar nici nu a luat măsuri împotriva lui.

Este bogat în date necunoscute, ce se revelează pe parcurs: comuniştii au omis sau au căutat să minimalizeze, în proiectul diplomatic iniţial, anumite aspecte din platforma electorală, pe care, ulterior, au început să le pună în practică în mod indirect. Obligativitatea studierii rusei putea fi un prim pas spre oficializarea acestei limbi. Din moment ce cunoştinţele de rusă ale populaţiei s-ar fi revigorat, prin sistemul de educaţie naţională, ar fi fost de la sine înţeles ca rusa să devină o limbă oficială. Strângerea relaţiilor economice cu foartea săraca Bielorusia ar putea fi un pas pregătitor al intrării în URB. Chiar primul ministru a argumentat că vrea să arate mai

întâi oamenilor că au de câştigat din această opţiune şi abia apoi să fie adoptată o decizie. Din nou pragmatismul... Însă cea mai mare necunoscută este până unde vor merge cu compromisurile.

Este circumscris unor teme clare: rezolvarea problemei Transnistriei; păstrarea şi consolidarea suveranităţii; independenţei şi integrităţii ţării; dezvoltarea economică; integrarea în spaţiul CSI.

Este **construit pe baza unor criterii – pragmatism, interes naţional - şi a unor teme – statalitate, suveranitate, independenţă, integritate teritorială**. Dacă acestea au fost transpuse în practică, depinde mai mult de interpretarea pe care o dăm acestor concepte. Integritatea în mod cert nu a fost îndeplinită, din moment ce nu s-a rezolvat problema Tiraspolului, dar nici nu a fost complet compromisă, pentru că Transnistria nu a fost recunoscută ca stat. Dacă pragmatismul şi interesul naţional presupune o relaţie cu Rusia dominată de gelozie, atunci comuniştii au reuşit la acest capitol. Ei se străduiesc să îşi dovedească loialitatea faţă de Moscova şi par să elimine tot ce nu-i convine acesteia. O asemenea politică ridică mari semne de întrebare asupra criteriilor suveranităţii şi independenţei: în ritmul acesta, Moldova riscă să nu mai meargă la Rusia doar ca ruda săracă şi firavă la cea puternică, ci ca un vasal la seniorul său.

III. România – de la parternerul special la duşmanul istoric

Raportată la Moldova, imaginea României este adesea cea a unei alternative la oferta rusească. Această reprezentare a apărut atât în discursul filoromânilor, cât şi în cel al filoruşilor. Cei dintâi au pledat pentru apropierea republicii de Bucureşti, concomitent cu îndepărtarea de Moscova; iar cei din urmă au susţinut contrariul. Cei dintâi au militat făţiş, la începutul anilor 90, pentru "unirea cu ţara", în virtutea istoriei comune; cei din urmă au argumentat că Moldova are o istorie, o identitate naţională şi o istorie proprii, care justifică apropierea de spaţiul slav.

De aceea, relaţia Moldovei cu România după proclamarea independenţei a evoluat în sensul opus relaţiei cu Rusia. După entuziasmul din 1990-1991, când au avut loc primele contacte oficiale, când România a recunoscut – prima – independenţa republicii, iar locuitorii de pe cele două maluri ale Prutului s-au redescoperit unii pe alţii, oficialii de la Chişinău au început să-şi schimbe atitudinea.

În perioada 1991-1994, s-au coagulat forţele politice reacţionare la schimbările democratice din republică şi la deschiderea către România, care au dezgropat moldovenismul şi au impus adoptarea sa ca ideologie de stat. Produs al laboratoarelor sovietice şi impus în Moldova de câţiva istorici loiali URSS, moldovenismul susţine existenţa unui popor moldovenesc, diferit de cel român, care vorbeşte o limbă moldovenească, distinctă de română. Acest popor are o origine latină, dar este rezultatul unei puternice influenţe slave, potrivit ideologiei respective. Poporul moldovean a existat ca stat încă din 1359, însă statalitatea sa i-a fost lichidată prin unirea principatelor Moldovei şi Ţării Româneşti de la 1859. Revoluţia bolşevică a permis „reconstituirea statalităţii sovietice moldoveneşti". În 1940, „masele muncitoare din Basarabia au restabilit puterea sovietică şi s-au reunit cu Patria sovietică", finalizând procesul de formare a „statalităţii poporului moldovenesc", potrivit academicianul Artiom Lazarev, considerat părintele local al acestei teorii[26].

Pe 5 februarie 1994, ideologia moldovenismului a intrat în faza de instituţionalizare, în urma congresului „Casa Noastră Republica Moldova",

[26] Marian Enche, Dorin Cimpoeşu; Misiune Diplomatică în Republica Moldova, 1993-1997; Iaşi, 2000, pp 67-68

organizat, cu câteva zile înainte de alegeri, de preşedintele Mircea Snegur. Şeful statului a ţinut atunci un discurs în care a vorbit despre „viabilitatea tradiţiei multiseculare a statalităţii noastre", despre „legitimitatea şi temeiul istoric al dreptului nostru de a fi un stat, de a ne numi popor moldovenesc". În ciuda „adevărului istoric că poporul moldovean are aceleaşi rădăcini romanice ca şi neamurile din România", Snegur a afirmat că „nu avem dreptul să ascundem că dorinţa de a fi stăpâni în propria casă a fost prezentă în inimile moldovenilor chiar şi în perioada dintre anii 1918 şi 1940, când, s-ar părea, nu se visa o altă libertate decât aceea de a trăi împreună cu fraţii de sânge". Snegur a subliniat „dorinţa de nestrămutat a poporului (...) de a-şi vedea realizată năzuinţa de a trăi într-un stat liber şi independent"[27].
Pentru a da legitimitate noii ideologii oficiale, Snegur a organizat un sondaj de opinie la nivel naţional – destul de contestat la momentul respectiv – în paralel cu derularea alegerilor, în care 95.4% din cei 75% de participanţi au afirmat că sunt în favoarea independenţei şi suveranităţii Moldovei. „Viitorul este unul singur: un stat independent, unitar şi indivizibil", a subliniat Snegur în discursul în care a anunţat rezultatele sondajului. El a explicat faptul că acest punct de vedere al poporului a legitimat politica adoptată în ultimii ani de oficialii de la Chişinău şi i-a contrazis pe cei care au militat pentru unirea cu România, ducând astfel la declanşarea conflictului din raioanele de est ale republicii[28].
Ultima etapă a instituţionalizării a fost adoptarea Constituţiei, în 1994, care stipulează termenii de „popor moldovean" şi de „limbă moldovenească". Oficialii de la Chişinău au cedat însă în faţa protestelor de stradă, atunci când au vrut să înlocuiască studiul istoriei românilor cu istoria Moldovei şi manualul de limba şi literatura română cu cel de limba şi literatura moldovenească.
Această ideologie a fost consolidată de Partidul Democrat Agrar, cunoscut pentru opţiunea sa filorusă, care a câştigat alegerile din 1994. Direcţia a rămas şi după alegerile din 1998, chiar dacă agrarienii au pierdut alegerile şi chiar dacă ea a îmbracat un ton mai puţin radical. Din 1998, cel mai dur susţinător al ideologiei moldovenismului este Partidul Comuniştilor care a intrat atunci în Parlament, devenind principala forţă de opoziţie.

Pe acest fundal, Moldova nu a reuşit să încheie un tratat bilateral cu România, chiar dacă aceasta din urmă a fost primul stat ce a recunoscut

[27] Op.cit. pg. 70

[28] Op.cit. pg. 72

independenţa republicii. Bucureştii doreau ca tratatul să se refere la „cele două state româneşti”, la relaţiile de „fraternitate” şi de „integrare” dintre ele, precum şi să condamne consecinţele Pactului Ribentropp-Molotov. În schimb, obiectivele Moldovei au fost de a încheia cu România un tratat bilateral ca oricare altul, care să includă câteva noţiuni cu valoare simbolică, dar la fel cu cele din alte documente similare şi care să nu deranjeze relaţiile cu Federaţia Rusă şi cu Ucraina. Menţionarea afinităţilor culturale, lingvistice şi istorice dintre cel două ţări trebuiau tratate cu maximă discreţie, iar României i se cerea să recunoască statalitatea Moldovei şi desprinderea ei de spaţiul românesc[29]. Între cele două ţări se stabilesc totuşi şi se dezvoltă în această perioadă schimburi economice şi culturale.

Proiectul iniţial faţă de România

În ultimii ani, PCM devenise portdrapelul moldvenismului în Parlamentul Moldovei. Cunoscuţi pentru orientarea lor filorusă, liderii comunişti nu au ezitat să dea declaraţii antiromâneşti explicite şi chiar să recurgă la gesturi extremiste, precum acuzaţia făcută de secretarul general al partidului, Vladimir Voronin, în plenul Parlamentului, că steagul românesc este fascist. De aceea, una din întrebările la care PCM trebuia să răspundă, o dată ce a preluat puterea, se referea automat la modul în care va aborda relaţia cu România.
Primele declaraţii ale comuniştilor, după alegeri, au fost liniştitoare. Victor Stepaniuc, cunoscut pentru atitudinea sa ostilă Bucureştiului, a declarat, în replică la o constatare a premierului Adrian Năastase, că PCM nu este un partid anti-românesc şi că recunoaşte originile culturale şi istorice comune ale celor două ţări. Voronin s-a străduit să întărească această idee. În prima sa declaraţie de presă, el a anunţat că a avut o conversaţie telefonică cu preşedintele României, Ion Iliescu, în care au convenit îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale. Afirmaţia este notabilă, pentru că era mai degrabă de aşteptat ca Voronin să se laude cu o conversaţie cu Putin şi pentru că a fost un semn că România nu intenţiona să respingă colaborarea cu un Chişinău roşu.

Aproape toate intervenţiile în care liderii comunişti s-au referit la orientarea de politică externă au cuprins referinţe explicite la România. Aceasta ocupă permanent locul al doilea, după Rusia şi înaintea Ucrainei. Voronin a promis

[29] Op. cit. pg 227

o „dezvoltare concretă” a relaţiilor bilaterale şi depăşirea stadiului declaraţiilor de prietenie la care se limitaseră, în opinia sa, predecesorii PCM. Criteriul care a definit importanţa României în discursul liderilor comunişti este vecinătatea. Termenul de „ţară vecină” a fost utilizat constant, iar o semnificaţie specifică vocabularului comunist poate să fie refuzul identităţii dintre cele două state. România a fost vizată ca „principal partener comercial” al Moldovei – alături de Ucraina -, în discursul lui Vladimir Voronin de pe 4 arpilie din Parlament. La investitură, noul şef al statului s-a referit la „legăturile tradiţionale cu România” şi la faptul că acestea trebuie strânse - remarcă similară şi pentru Ucraina, aşa cum vom vedea în capitolul următor.
Pe 19 aprilie, premierul Tarlev le-a spus membrilor Legislativului că dezvoltarea multilaterală a relaţiilor cu România (şi cu Ucraina) este una dintre priorităţile cabinetului său.

Premisele comunicării diplomatice a Chişinăului cu Bucureştii păreau să fie pozitive. Chiar dacă urma Rusiei în ierarhia priorităţilor, România devansa, cel puţin în discursul iniţial, Ucraina. În plus, nu existau referinţe belicoase, ca înaintea preluării puterii, ci retorica era preponderent pozitivă, vorbindu-se uneori de relaţii speciale, dacă se respectă anumite condiţii. Desigur, spre deosebire de Rusia, referinţele la România au fost mai sărace: legături tradiţionale, vecinătatea celor două ţări, intenţia de a dezvolta relaţiile cu aceasta şi de a o transforma în unul dintre principalii parteneri comerciali. Nu mai era vorba de legătura vitală care, în discursul comuniştilor, lega Moldova de „partenerul strategic” de la răsărit.

Relaţii pragmatice

Locul doi în ierarhia relaţiilor bilaterale a fost confirmat, tot în perioada proiectului iniţial, şi de faptul că preşedintele Voronin a făcut la Bucureşti a doua sa vizită externă, pe 1-2 mai 2001. Evenimentul a ţinut prima pagină a ziarelor din România, jurnaliştii constantând, uneori cu surprindere, disponibilitatea oficialilor de la Bucureşti de a coopera cu Chişinăul, fără să ridice problema unor chestiuni sensibile. Principala contribuţie a acestei vizită, cel puţin din perspectiva analizei noastre, este faptul că oferă câteva detalii în plus referitoare la temele pe care cele două capitale promiteau să le abordeze şi la forma pe care ar urma să o ia dialogul bilateral.

Vladimir Voronin şi Ion Iliescu au căzut de comun acord ca relaţiile dintre cele două state să fie „pragmatice” şi să nu fie condiţionate de „ideologie”. „Dincolo de deosebirile fireşti, de natură politică, ideologică (...) ceea ce am vrut să subliniem este abordarea practică, pragmatică a relaţiilor dintre ţările noastre, care nu trebuie să sufere nici o diminuare în perioada următoare”[30], a declarat preşedintele Iliescu, după întrevederea cu omologul său moldovean. La rândul său, acesta l-a completat: „Aceia care în ultimii ani s-au ocupat foarte mult cu ideologia, au pierdut alegerile”, deci astăzi, conducerea Republicii Moldova „trebuie să fie pragmatică”[31]. Bucureştii şi Chişinăul par aşadar să fi găsit o limbă comună. „Sunt acceptat şi primit cu mare interes şi cu dorinţă din partea conducerii la vârf a României şi cu mare interes pentru ceea ce se petrece azi în Republica Moldova. Pentru mine acesta este un vot de încredere”, a afirmat Voronin[32], la sfârşitul întâlnirii cu preşedintele Senatului, Nicolae Văcăroiu.

Relaţiile pragmatice însemnau în primul rând dezvoltarea cooperării economice. Părţile au discutat despre proiecte concrete, precum construirea unei linii de cale ferată cu ecartament european între oraşele Ungheni şi Chişinău, cu finanţare din partea Pactului de Stabilitate; despre cuplarea sistemului energetic, cu finanţare europeană; despre privatizare, transporturi, agricultură, sistemul de burse acordate studenţilor, precum şi despre relaţiile culturale. S-a convenit, în principiu, ca spre sfârşitul lui iunie să fie introduse paşapoarte pentru trecerea frontierei între cele două state, pentru a permite României să-şi securizeze frontiera. Moldovei i se promite un ajutor de 2,5 milioane de dolari pentru paşapoarte, din care o jumătate din sumă urma să fie acordată de România.

Voronin s-a angajat totodată ca în cadrul Guvernului să fie creat un departament similar Oficiului pentru relaţii privilegiate cu Republica Moldova din subordinea primului ministru român.

Un singur subiect din categoria celor ideologice a fost abordat la Bucureşti, dar pe un ton relaxat: limba rusă. Voronin a declarat presei, după convorbirea cu Ion Iliescu, că rusa este din 1989 limbă de „comunicare interetnică”. El a explicat promisiunile electorale referitoare la oficializarea limbii ruse cprin faptul că „a venit timpul” ca în Moldova să existe un „consens etnic”, cu atât mai mult cu cât ruşii „nu prea vorbesc

[30] Adevarul, 2 mai 2001, pg. 1.

[31] idem

[32] România Liberă, 2 mai 2001, pg 3.

moldoveneşte”[33]. Preşedintele Iliescu nu l-a contrazis: „Nu este vorba de limbă de stat. Este limba pe care o foloseşte o minoritate importantă, vreo 35%, şi deci, în plan practic, a doua limbă de comunicare faţă de limba de stat oficială, care rămâne limba română”[34].

Cu unele nuanţe, cele două părţi au vorbit de această dată aproape aceeaşi limbă diplomatică. **Construirea unor relaţii pragmatice şi neideologizate s-a prefigurat ca un angajament de viitor al ambelor ţări,** mai ales că această vizită a scos în evidenţă numeroase domenii în care, folosind o expresie a lui Vladimir Voronin, se putea trece la „acţiuni concrete”. Va fi acesta cursul pe care îl vor urma relaţiile diplomatice dintre cele două state? Înainte de a răspunde la această întrebare, trebuie să notăm o formulă care ulterior s-a dovedit plină de înţelesuri: Voronin a explicat necesitatea unei bune cooperări bilaterale prin argumentul vecinătăţii. „Avem relaţii pentru că suntem vecini şi nu îţi alegi vecinii”[35], a afirmat demnitarul moldovean.
Argumentul vecinătăţii putea fi interpretat, atunci, cel puţin în două moduri. O abordare putea fi de natură deterministă: cele două ţări sunt vecini, deci nu au altă alternativă decât să se înţeleagă bine şi să colaboreze mai mult. O altă abordare ar fi putut trimite la modul de înţelegere a relaţiilor bilaterale. În timp ce Bucureştii vorbeau de „relaţii privilegiate”, care se fundamentau pe conceptul legăturii de istorie, sânge şi cultură dintre cele două state româneşti, Chişinăul admitea în discursul diplomatic legătura geografică drept singura care obligă la cooperare. Desigur, premisele diferite urmau să ducă la abordări diferite ale relaţiilor bilaterale pe cele două maluri ale Prutului. Felul în care au evoluat ulterior relaţiile bilaterale vor arăta care dintre aceste două variante de înţelegere este corectă.

Perioada de graţie

Chişinăul şi Bucureştii au cooperat excelent în vederea introducerii paşapoartelor. Măsura a fost pusă în aplicare începând de pe 1 iulie, la cererea României, care urmărea să-şi securizeze frontierele, în vederea obţinerii dreptului ca cetăţenii săi să poată circula fără vize în spaţiul Schengen. Conform promisiunii, Bucureştii au alocat un milion de dolari

[33] Cotidianul, 2 mai 2001, pg. 3

[34] Adevărul, 2 mai 2001, pg. 1

[35] Nine O’Clock, 2 mai 2001, pg 3

pentru emiterea paşapoartelor pentru anumite categorii de persoane din Moldova, care nu şi-ar fi putut permite să suporte cheltuielile pentru obţinerea documentului. Până în 2002, doar jumătate din sumă a fost folosită.

De altfel, în vara anului 2001, Bucureştii şi Chişinăul păreau să-şi ţină promisiunea de a aborda pragmatic relaţiile bilaterale şi de a se concentra pe problemele economice. Premisele erau bune, în condiţiile în care Ministerul moldovean al Economiei raportase, în martie 2001, o creştere de 32% a relaţiilor comerciale, comparativ cu martie 2000. Pentru Moldova, balanţa comercială era, în martie 2001, tot negativă, dar deficitul scăzuse de la 5,7 milioane de dolari la 4,8 milioane de dolari. În ianuarie 2001, România era pe locul doi printre partenerii comerciali ai Moldovei, conform Ministerului Economiei[36].

Pe 14-16 iunie, Marcel Dinu, şeful Oficiului pentru relaţii privilegiate cu Republica Moldova din cadrul guvernului român, a identificat, în timpul unei vizite oficiale la Chişinău, principalele zone economice care stârneau interesul României: sectorul energetic şi cel viticol. El a afirmat că investitorii români sunt gata să participe în procesul de privatizare şi că autorităţile moldovene ar trebui să îmbunătăţească climatul de afaceri şi securitatea personală[37].
Dinu a mai spus că guvernul de la Chişinău ar trebui să îşi asume datoriile pentru energie către România – în valoare de 32 milioane de dolari[38] – şi să accepte participarea Bucureştilor la procesul de privatizare în contul acestei sume. În replică, ministrul Econmiei, Andrei Cucu, a evitat un răspuns concret, spunând că Moldova auditează datoriile sistemului energetic. Ministrul a exprimat interesul Chişinăului de a avea investiţii directe din partea României şi de a crea o companie mixtă pe baza centrale electrice

[36] Basa Press 03.03.2001/ 11:39:34/ EEN 0203 – MOLDOVAN - ROMANIAN TRADE 32.6 PERCENT UP IN JANUARY 2001

[37] Basa Press 16.06.2001/10:00:54/ GEN 1860P ROMANIAN CHIEF FOR COOPERATION WITH MOLDOVA SUMMARIZES RESULTS OF HIS VISIT TO CHISINAU

[38] Guvernul României a plătit 32 de milioane de dolari datoria companiei moldoveneşti de energie electrică, Moldtranselectro către producătorul român de energie, CONEL. România acerut Moldovei să transfere la stat datoria Moldtranselectro, pentru a putea găsi o soluţie.

Costeşti-Stanca. Cucu a invitat România să participe şi la finalizarea terminalului petrolier de la Giurgiuleşti[39].

Pe 10 iulie 2001, a început la Bucureşti reuniunea comitetelor interministeriale, conform calendarului prestabilit. 14 grupuri interministeriale au semnat mai multe protocoale în diverse domenii, printre care: construirea unei noii linii de cale ferată între Ungheni şi Chişinău, mai îngustă decât modelul sovietic; reabilitarea conexiunii dintre sistemele energetice prin construirea unei linii de înaltă tensiune; constituirea unei societăţi mixte la complexul hidro-energetic Costesti – Stanca; construcţia unei conducte de gaz Drochia-Ungheni-Iaşi. Părţile au confirmat interesul lor privind reluarea distribuţiei de energie electrică dinspre România spre Moldova, dar oficialii bucureşteni nu au reuşit să primească un răspuns concret la solicitare lor de a privatiza unele întreprinderi de stat din Moldova în contul datoriei la energie[40]. Aceleaşi subiecte au apărut şi pe agenda premierului Tarlev, în timpul vizitei sale la Bucureşti, pe 27 iulie. În plus, România a invitat Moldova să participe la lucrările centralei de la Cernavodă, care i-ar putea deveni o sursă de energie, şi a avut în vedere deschiderea unei filiale a Bursei de Mărfuri în Moldova.

Până în toamna anului 2001, contactele pe teme economice au părut să fie în plină efervescenţă. Exista o zonă în care cele două părţi se înţelegeau şi aici includem în mod special proiectele care urmau să se facă sub umbrela şi cu finanţarea Pactului de Stabilitate, precum calea ferată Ungheni-Chişinău. Intrată în Pact cu ajutorul deschis al Bucureştilor, Moldova şi-a exprimat de la bun început interesul să obţină sprijin financiar de la această organizaţie. De aceea, colaborarea cu România pe proiecte de infrastructură putea fi benefică.

Pe de altă parte însă, comuniştii au început chiar din această perioadă de graţie să traseze o graniţă, dincolo de care România să nu mai avanseze, nici pe plan economic. Astfel, autorităţile moldovene au refuzat să discute deschis posibilitatea achitării datoriei de 32 de milioane de dolari prin procesul de privatizare. Însă, aşa cum am văzut în capitolul precedent, ele au susţinut această soluţie pentru reglementarea datoriei pentru gazul importat

[39] Basa Press 14.06.2001/11:50:16/ EEN0540 CHISINAU – BUCHAREST INTER-MINISTERIAL COMMITTEE FOR COOPERATION TO MEET IN JULY

[40] Basa Press 13.07.2001/ 10:31:22 / EEN 0653 MOLDOVA- ROMANIA COMMITTEES FOR ECONOMIC COOPERATION SIGN AGREEMENTS IN VARIOUS FIELDS

din Rusia. Dacă facem comparaţia între sumele datorate celor doi vecini, este evident că adoptarea unei astfel de soluţii cu România nu ar fi scos din joc Rusia.

În plus, Chişinăul a refuzat invitaţia Bucureştilor de a participa la lucrările de la centrala de la Cernavodă, afirmând că nu poate să contribuie decât cu specialişti. Motivul oficial a fost lipsa banilor, însă în realitate, implicarea în acest proiect ar fi determinat o colaborare mai strânsă cu România în sectorul energetic şi, automat, ar fi redus dependenţa Moldovei de piaţa răsăriteană.

În mijlocul unei aparente deschideri spre cooperare economică, au apărut aşadar primele semne de întrebare referitoare la înţelesul pe care oficialii comunişti îl dădeau relaţiilor pragmatice cu România. Ei au limitat „acţiunile concrete” pe plan economic la proiectele din Pactul de Stabilitate şi la creşterea exporturilor moldoveneşti în România. În timpul contactelor diplomatice, reprezentanţii Chişinăului au militat pentru ca România să importe mai mute produse din Moldova, în special fructe, legume şi produse de vinificaţie. Cât priveşte declaraţiile că aşteaptă investiţii româneşti în economia moldovenească, puterea comunistă s-a remarcat în măsuri anitreformiste.

Primele dispute ideologice

În paralel cu acest dialog pe teme economice, au început să apară şi primele fricţiuni între noua putere de la Chişinău şi autorităţile de la Bucureşti. În iunie, Vladimir Voronin a însărcinat un grup de istorici, cunoscuţi ca promotori ai teoriei moldovenismului, să redacteze un manual de istorie a Moldovei, pentru a înlocui manualul de „Istorie a Românilor”, după care se studia în şcoli. Liderul acestui grup era Alexandru Taranov, cunoscut încă din perioada sovietică pentru orientarea sa. Noua carte trebuia să promoveze „un concept actualizat”, potrivit purtătorului de cuvânt al preşedinţiei moldovene, Alexandru Bejenari. La rândul său, vice-speakerul

Parlamentului, Vadim Mîşin, un rusofon declarat, a afirmat că „este timpul să se înveţe istoria statului nostru şi a pământului unde trăim”[41].

Această iniţiativă l-a făcut pe preşedintele Iliescu să ia o poziţie dură, într-un interviu acordat agenţiei Mediafax. Moldova este al doilea stat românesc, pentru că 65% din locuitorii săi sunt de origine română, a afirmat el. Iliescu a criticat moldovenismul, ca fiind de sorginte stalinistă, şi a catalogat demersurile autorităţilor comuniste de a oficializa această teorie drept o încercare de a dezrădăcina sentimentul românesc în Moldova. „Sunt încercări menite să slăbească conştiinţa românească”, a completat Iliescu. „Trebuie să-i ajutăm pe oameni să se identifice ca fiind români”, a mai spus el[42].

Victor Stepaniuc, liderul facţiunii parlamentare a PCM şi numărul doi din partid, a răspuns liderului de la Bucureşti că, potrivit referendumului din 1989, românii sunt o minoritate etnică în Moldova şi pot să beneficieze de drepturile acordate grupurilor minoritare.

Pe 24 iulie, consilierul pe probleme politice al lui Voronin, Victor Doraş – considerat şi mâna sa dreaptă – a declarat într-o conferinţă de presă că dacă România vrea să aibă relaţii cu Moldova, trebuie să se concentreze pe chestiunile economice. „Partea română consideră că Moldova este al doilea stat românesc, dar aceasta este numai opinia părţii române”, în timp ce administraţia comunistă vrea să consolideze „statalitatea Moldovenei”, inclusiv „bazele ideologice”, a subliniat Doraş. El a precizat că cei doi şefi de stat au avut în ziua respectivă o conversaţie telefonică, în care au stabilit să se concentreze pe „relaţii pragmatice” şi să lase la o parte chestiunile politice. Doraş a dat şi o declaraţie controversată, spunând că Ministerul moldovean de Externe a trimis o notă de protest instituţiei omoloage din România, referitoare la declaraţiile lui Ion Iliescu. A doua zi însă, Ministerul de Externe a negat că ar fi făcut acest demers, spunând că ar fi adus la cunoştinţa părţii române părerea Chişinăului faţă de declaraţiile lui Ion Iliescu. „În general, ministerul consideră că nu există probleme între Moldova şi România”, arată comunicatul trimis presei. Doraş şi-a rectificat

[41] Basa Press 08.06.2001/ 09:48:41 COMMUNISTS ANNOUNCE PLANS TO WRITE NEW HISTORY BOOK FOR MOLDOVA

[42] Basa Press 24.07.2001 / 16:10:27/GEN 2329/ MOLDOVA'S FOREIGN MINISTRZ SENDS PROTEST NOTE TO BUCHAREST

atunci declaraţia arătând că, de fapt, o notă existase, dar ea nu fusese trimisă[43].
Acesta este aşadar contextul în care are loc şi vizita la Bucureşti a premierului Tarlev, pe 27 iulie, ceea ce l-a făcut pe omologul său român, Adrian Năstase, să renunţe la principiul abordării exclusiv a chestiunilor pragmatice şi să încerce o discuţie pe tema limbii ruse. Este un context în care relaţiile au început să se încordeze, ambele părţi reacţionând cu declaraţii dure. La puţin timp după acest scandal, cotidianul românesc Eveniemntul Zilei a publicat, pe o pagină întreagă, un raport pe care îl atribuie ambasadorului Moldovei la Bucureşti, în care acesta informa centrala despre politica Bucureştiului de a ignora statalitatea Republicii Moldova.

A urmat în august cea de-a doua iniţiativă care a stârnit valuri la Bucureşti: introducerea studiului obligatoriu al limbii ruse începând cu clasa a doua. Premierul Năstase a comentat că decizia ridică semne de întrebare asupra deschiderii Moldovei spre Europa. „Mă întreb dacă această hotărâre ar putea să împingă Moldova să privească lumea exclusiv prin fereastra rusească, aşa cum s-a întâmplat înainte de 1989”, a spus el[44].

Cel dintâi conflict diplomatic

Cu greu şi-ar fi putut imagina cineva, în vara anului 2001, că aceste schimburi de replici au fost numai preludiul unor adevărate conflicte diplomatice. Cel dintâi a fost stârnit de ministrul moldovean al Justiţiei, Ioan Morei, care, în faţa Curţii Europene a Drepturilor Omului (CEDO), a acuzat „expansionismul românesc” în Moldova.

Pe 2 octombrie 2001, CEDO a început audierile în cazul iniţiat de Mitropolia Basarabiei[45] (MB) împotriva Guvernului moldovean, care a refuzat să o

[43] Basa Press 25.07.2001/17:18:31/GEN 2334P / FOREIGN MINISTRY DENIES SENDING PROTEST NOTE TO ROMANIA

[44] Basa Press 24.08.2001/16:37:13/ GEN 2875 P / ROMANIAN PREMIER CRITICIYES CHIŞINAU'S PLAN TO INTRODUCE COURSE OF RUSSIAN LANGUAGE IN SCHOOLS

[45] MB a fost creată în 1992, dar autorităţile au refuzat înregistrarea acesteia. După respingerea solicitării de înregistrare şi de către Curtea supremă de Justiţie, în 1999, MB a depus plângere la CEDO. Negocierile cu guvernul, sau discuţiile dintre Patriarhia României şi cea a Rusiei nu au dus la nici un

înregistreze. Vorbind în numele Executivului de la Chişinău, Morei a spus că recunoaşterea oficială a MB „ar însemna un sprijin indirect pentru pretenţiile teritoriale faţă de un stat vecin". „Interesul politic şi administrativ, cu alte cuvinte, amestecul direct în treburile Moldovei suverane şi independente este controlat de România, prin intermediul unor forţe locale pro-româneşti", precum Partidul Creştin Democrat sau Alianţa Creştină, a mai afirmat el. „Se mizează pe faptul că, în ape tulburi, expansionsimul românesc va pescui mai uşor, inclusiv prin intermediul Patriarhiei Române". Morei a susţinut că între mitropolia oficială şi cea a Basarabiei nu există o diferenţă de cult, ci de bază etnică – cea de-a doua fiind „un cult românesc". Oficializarea sa „ar dezintegra în continuare societatea, ar diviza-o în noi tabere şi ar conduce la încurajarea şi escaladarea naţionalismului, extremismului şi separatismului, fenomene ce ar fi urmate şi de metode teroriste"[46].

În replică, Bucureştii au decis să anuleze vizita la Chişinău a premierului Adrian Năstase, care trebuia să aibă loc la jumătatea lui octombrie, şi a semnalat că viitoarea evoluţie a relaţiilor bilaterale va depinde de explicaţiile primite din partea Moldovei. De asemenea, au fost anulate vizitele miniştrilor Culturii şi Dezvoltării în Moldova. Comunicatul oficial al Guvernului României a calificat declaraţiile lui Morei ca fiind „inacceptabile" şi „injurioase", amintind de tezele Partidului Comunist bolşevic din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Partea română a considerat că Morei a reprezentat punctul de vedere oficial al Chişinăului şi nu a vorbit în nume propriu. Cabinetul Năstase a mai spus că România nu s-a amestecat în treburile interne ale Moldovei, că a sprijnit-o să intre în Pactul de Stabilitate şi că i-a donat un milion de dolari ca ajutor. În plus, secretarul de stat din MAE românesc, Cristian Diaconescu, a sugerat, într-o intervenţie televizată, că Moldova ar trebui să se gândească dacă are nevoie de sprijinul României în organismele internaţionale. Ulterior, preşedintele Iliescu a

rezultat. MB este subordonată Patriarhiei Bucureştiului şi se consideră continuatoarea Mitropoliei care a activat între 1918 şi 1940 în Basarabia. Mitropolia Chişinăului şi a Întregii Moldove (MCÎM) este subordonată Patriarhiei Rusiei. În septembrie 2001, Guvernul Tarlev a recunoscut oficial MCÎM drept continuatoare a mitropoliei din perioada interbelică. Tarlev şi Voronin şi-au exprimat public opoziţia faţă de o eventuală decizie a CEDO privind obligativitatea înregistrării MB. Potrivit Comitetul Helsinki din Moldova, MB are aproape un milion de credincioşi, dintr-o populaţie de 4,5 milioane şi aproape 20% din biserici. Presa a relatat despre numeroase dispute pentru controlul lăcaşurilor de cult. Aproximativ 90% din populaţia Moldovei este de religie ortodoxă.

[46] Basa Press 04.10.2001/ 09:46:43/ GEN 3318P BUCHAREST SAYS MESSAGE OF MOLDOVAN MINISTER IS „IRRESPONSIBLE" AND „OFFENDING FOR ROMANIA";

declarat că liderii de la Chişinău ar trebui să-şi ceară scuze pentru discursul ofensator, iar Năstase a denunţat agresivitatea administraţiei moldovene. Patriarhul României a criticat intervenţia lui Morei, într-o scrisoare transmisă oficialităţilor de peste Prut. Înaltul ierarh a afirmat că Mitropolia Basarabiei a fost rezultatul voinţei libere a preoţilor şi a credincioşilor de „a continua moştenirea istorică a vechilor voievozi şi mitropoliţi".

La Chişinău, reacţiile au fost controversate. Ministrul de Externe, Nicolae Dudău, a declarat că nu a fost înştiinţat despre discursul lui Morei şi a refuzat să comenteze reacţia Bucureştilor. El şi-a exprimat speranţa că relaţiile bilaterale vor rămâne speciale. Premierul Tarlev a afirmat că Morei nu a vorbit în numele guvernului şi l-a certat pe omologul său român că nu l-a sunat pe linia directă pentru a-i comunica nemulţumirea. Preşedinţia a refuzat să facă vreun comentariu, aşteptând clarificarea situaţiei. Liderul comuniştilor din Parlament, radicalul Victor Stepaniuc, a declarat că Chişinăul nu ar trebui să reacţioneze la nici o declaraţie a Bucureştilor.

Pe 6 octombrie, consilierul prezidenţial Victor Doraş a declarat că preşedintele Voronin şi primul ministru Tarlev vor prezenta explicaţii oficiale privind declaraţia lui Morei, numai dacă li se va cere pe canale diplomatice. Tarlev a anunţat, pe 10 octombrie, că partea română nu i-a comunicat oficial anularea vizitei lui Năstase. Pe 11 octombrie, ziarul de limbă rusă al guvernului, *Nezavisimaya Moldova*, a publicat integral controversatul discurs[47].

Morei nu a fost chemat niciodată să dea explicaţii, ci, din contră, el a declarat public, într-o intervenţie televizată, că a transmis punctul de vedere oficial al guvernului. Ministrul a insistat că „expansionsimul românesc" există şi este promovat de anumite forţe din Moldova. „De ani de zile, anumite forţe de aici şi din ţara vecină – pe căi deschise sau ascunse – nu au recunoscut şi nu recunosc acum suveranitatea şi independenţa Moldovei, sau cel puţin statalitatea sa. Acele forţe din Moldova şi din România au încercat să folosească orice metodă, inclusiv apariţia inventată a Mitropoliei Basarabiei care este menită să destabilizeze situaţia social-politică in Moldova, să lupte împotriva statalităţii din Moldova. Acele forţe sunt promotori activi ai expansionsimului românesc", a spus Morei[48].

[47] Pentru întregul scandal, sursele au fost: fluxurile Basa Press, Flux, Infotag şi ziarele de la Bucureşti din perioada 4-20 octombrie 2001.

[48] Basa Press 12.10.2001 / 10: 31:15 / GEN 3439P MOREI SAYS HE EXPRESSED OFFICIAL STANCE OF HIS GOVERNMENT AND IS NOT THINKING OF RESIGNATION

Pe 13 octombrie, presa de la Bucureşti a publicat scrisoarea trimisă de premierul Năstase omologului său moldovean şi preşedintelui Voronin, pe 3 octombrie. Documentul nu numai că reproşa declaraţiile „indescriptibile şi iresponsabile" ale lui Morei, dar acuza Chişinăul că blochează şi proiectele economice negociate la nivel politic, precum construirea căii ferate Ungheni Chişinău sau crearea unei companii mixte la staţia electrică Lanca-Costeşti. Năstase mai denunţa şi favorizarea unor contracte cu Bielorusia, deşi România oferea condiţii mai avantajoase.
Pe 15 octombrie, Năstase a spus că România „nu vrea să blocheze legăturile cu Moldova", optând pentru menţinerea contactelor la nivel tehnic.
Astfel, ministrul român de Interne a mers la Chişinău, unde a semnat un acord de cooperare. Pe 18 octombrie, Năstase a afirmat că remarcile lui Morei au fost o capcană menită să blocheze relaţiile bilaterale. El s-a pronunţat împotriva „unui obositor război al declaraţiilor".

Trei premiere în relaţiile bilaterale

Cu ocazia acestui eveniment, au avut loc trei premiere în relaţiile bilaterale: a fost primul atac oficial de acest tip din partea autorităţilor comuniste (liderii PCM mai făcuseră astfel de declaraţii, dar în perioada în care nu erau la putere); a avut loc prima sancţiune practică a Bucureştilor împotriva Chişinăului; a fost prima oară când relaţiile bilaterale au înregistrat acest nivel de tensiune. Discursul lui Morei a fost în concordanţă cu ultimele măsuri luate de administraţia de la Chişinău, menite să slăbească legăturile cu România: rescrierea manualului de istorie, introducerea studiului obligatoriu al limbii ruse, subminarea Mitropoliei Basarabiei. Mai mult, el era în consonanţă cu orientarea către Rusia. Evenimentul a avut loc într-o perioadă în care negocierile cu Moscova pentru tratatul bilateral ajunseseră pe ultima sută de metri. Din această perspectivă, intervenţia ministrului de justiţie putea fi certificatul opţiunii finale de politică externă a puterii comuniste.
Din punct de vedere imagologic, pledoaria lui Morei a identificat pentru prima oară, în mod explicit şi în faţa unei audienţe internaţionale, România ca pe un adversar. Un stat care are tendinţe expansioniste şi se amestecă în trebuile interne ale Moldovei nu poate fi un stat prieten. Nu mai era vorba doar de pretenţii privind naţionalitatea populaţiei majoritare, ci de fapte, acţiuni concrete de subminare a statalităţii republicii, care erau puse în seama României. Reacţiile celorlalţi oficiali de la Chişinău au arătat fără urmă de dubiu că ministrul nu a vorbit în nume propriu la Strasbourg.

Surpriza pe care a exprimat-o Victor Stepaniuc sugerează cel mai elocvent poziţia autorităţilor moldovene: afirmaţiile lui Morei au exprimat ceea ce în opinia lor era realitatea.

Războiul declaraţiilor

După momentul Morei, relaţiile bilaterale s-au răcit, iar tensiunile au fost pe un trend crescător. Nici măcar acele contacte superficiale, care avuseseră loc în entuziasmul verii, nu s-au mai produs. Mai mult, oficialităţile moldovene au continuat să ia măsuri favorabile apropierii de Moscova, care au generat criticile Bucureştilor. Au existat mai multe etape ale dialogului dintre cele două părţi în perioada decembrie 2001 – martie 2002, pe care vom încerca să le identificăm în continuare.

România, preocupată de identitatea majorităţii

Pe 17 decembrie, ministrul Educaţiei a reconfirmat ordinul privind studierea obligatorie a limbii ruse din clasa a doua, începând cu ianuarie 2002. A doua zi, Ministerul român de Externe a afirmat într-un comunicat de presă că decizia s-a bazat pe raţiuni politice, contravenind principiilor promovării diversităţii culturale. „Obligaţia impusă tuturor copiilor de şcoală să studieze o singură limbă străină îi lipseşte pe tineri de principiul alegerii libere, în concordanţă cu aspiraţiile şi aptitudinile lor”, potrivit comunicatului. „Practici de forţare a unei comenzi politice în domeniile educaţiei şi culturii şi tratamentul privilegiat al limbii unei minorităţi ne conduce mai degrabă spre trecut decât spre viitor”. Bucureştii şi-au exprimat îngrijorarea faţă de „măsurile politice luate în detrimentul cultivării şi folosirii limbii române” şi a arătat că măsura respectivă era „un alt pas spre proclamarea rusei ca cea de-a doua limbă oficială”.
Pe 28 decembrie, Ministerul moldovean de Externe a răspuns că îngrijorarea exprimată de Bucureşti faţă de evenimentele din Moldova „pot fi înţelese ca interesul autorităţilor române de a trăi lângă un stat vecin, în care domneşte stabilitatea, inclusiv stabilitatea interetnică”. Declaraţia mai arată că ministerul de la Chişinău împărtăşeşte opinia referitoare la diversitatea culturală şi subliniază necesitatea de a găsi, într-o societate multiculturală, o soluţie adecvată, care ar putea să întărească armonia interetnică, pacea şi coeziunea socială”. „Decizia Ministerului Educaţiei urmăreşte să creeze condiţiile necesare pentru a studia limba unei minorităţi fără a afecta limba oficială a majorităţii populaţiei Moldovei”, potrivit comunicatului citat[49].

Relaţiile bilaterale au intrat într-o nouă etapă conflictuală o dată cu declanşarea, pe 9 ianuarie 2002, a protestelor de stradă împotriva studiului obligatoriu al limbii ruse. Organizat de Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD) sub forma unor întâlniri cu alegătorii – pentru care nu aveau nevoie de autorizaţie pentru ţinerea unei demonstraţii publice -, mitingul maraton va dura cu mici întreruperi până spre sfârşitul lui aprilie. În aceste săptămâni,

[49] Basa Press 28.12.2001 / 12:25:32 / GEN 5365 W MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY REPLIES TO BUCHAREST'S PROTEST NOTE OVER INTRODUCTION OF RUSSIAN LANGUAGE IN SCHOOLS

comunicarea diplomatică Chişinău-Bucureşti este în plină efervescenţă, dar extrem de agresivă.

În prima perioadă a manifestaţiilor, autorităţile de la Bucureşti şi-au exprimat punctele de vedere de mai multe ori, pentru ca ulterior să recurgă la o schimbare de discurs şi o diminuare a intervenţiilor. Pe 15 ianuarie, consilierul prezidenţial Corina Creţu a anunţat că „preşedintele Iliescu este preocupat în legătură cu evenimentele din Moldova". Şeful statului şi-a exprimat speranţa că relaţiile bilaterale vor fi mutual avantajoase şi că guvernul de la Chişinău va respecta „voinţa oamenilor cărora le pasă de identitatea lor românească"[50]. A doua zi, premierul Năstase este citat de presă cu o declaraţie mult mai radicală. „Două treimi din populaţia acestui stat sunt români, iar minoritatea rusă reprezintă mai puţin de o treime din populaţie. Astfel, ideea de a introduce limba unei minorităţi ca o disciplină obligatorie în şcoli poate deveni subiect de discuţie", a spus Năstase. El a susţinut importanţa de a afirma identitatea românească oricând aceasta este pusă sub semnul întrebării, însă a precizat că România nu se amestecă în treburile interne ale Moldovei. „Întotdeauna vom lua o atitudine faţă de astfel de probleme, care, în opinia noastră, nu pot fi susţinute. Nu putem să ne implicăm în adoptarea cele mai înţelepte decizii, dar, ca români, nu putem să păstrăm tăcerea în faţa unor încercări de a rusifica educaţia din Chişinău şi din Moldova"[51].

Declaraţiile pe care le-am exemplificat pentru această etapă nu diferă cu mult faţă de alte luări de poziţie ale oficialilor de la Bucureşti. Grija pentru identitatea etnică şi culturală a majorităţii populaţiei Moldove rămâne tema centrală a acestora, indiferent de argumentele care sunt aduse şi de poziţionările circumstanţiale (de exemplu faţă de problema limbii ruse sau faţă de chestiunea introducerii manualului de Istorie a Moldovei). În această primă etapă, oficialii moldoveni surprind prin lipsa de reacţie directă faţă de declaraţiile Bucureştilor. Mai vocal a fost preşedintele Voronin, care s-a întâlnit la începutul lui ianuarie cu preşedintele Consiliului Europei, Lordul Russel Johnston, aflat atunci la finalul mandatului. Voronin i-a vorbit

[50] Basa Press 15.01.2002 / 17:18:21 / GEN 0120P ROMANIAN PRESIDENT HOPES MOLDOVAN AUTHORITIES WILL RESPECT „WILL OFPEOPLE WHO CARE OF THEIR ROMANIAN IDENTITY"

[51] Basa Press 16.01.2002 / 17:30:11 / GEN 0141P CHISINAU EDUCATION MINISTRY'S DECISION IS QUESTIONABLE, ROMANIAN PREMIER SAYS

oficialului european despre pretenţiile teritoriale ale României faţă de Moldova şi despre tendinţele expansioniste, confirmând astfel teza susţinută de ministrul Justiţiei în faţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.

În vizor: derapajul antidemocratic

Măsurile luate de autorităţile comuniste împotriva organizatorilor mişcărilor de protest - suspendarea activităţii PPCD pentru o lună şi ridicarea imunităţii parlamentare a trei dintre deputaţii creştini democraţi - au marcat o nouă etapă în dialogul diplomatic bilateral.

Pe 22 ianuarie, Ministerul de Externe de la Bucureşti a criticat, într-un comunicat de presă, suspendarea PPCD, acuzând Ministerul Justiţiei de la Chişinău că a luat o decizie nedemocratică, care confirmă repetatele evaluări ale organismelor intenraţionale privind situaţia din Moldova. Comunicatul a reproşat şi „dezinformările" practicate de autorităţile de la Chişinău, faţă de Preşedintele Consiliului Europei, Lordul Russel Johnston. Pe 23 ianuarie, preşedintele Iliescu a spus şi el că suspendarea PPCD este nedemocratică şi antieuropeană. Premierul Năstase a comentat decizia ca un „obiectiv strategic al actualei puteri, dominate de un comportament totalitar"[52].

Pe 25 martie, Victor Stepaniuc a acuzat România că, prin poziţia adoptată faţă de suspendarea PPCD, s-a amestecat în treburile interne ale Moldovei. Preşedintele Iliescu a respins acuzaţia, a doua zi, şi a comentat că declaraţiile lui Stepaniuc sunt „nefondate, neprietenoase şi regretabile". Iliescu a criticat şi decizia de a suspenda imunitatea parlamentară a celor trei deputaţi PPCD, ca fiind „un regres şi o alunecare nedemocratică". O declaraţie similară a dat şi primul ministru Năstase.

Pe 28 ianuarie, premierul moldovean a reluat acuzaţiile privind amestecul României în treburile interne ale Moldovei. Tarlev s-a declarat „profund preocupat şi trist" din cauza declaraţiilor omologului său român, pe care le-a apreciat drept amestec în treburile interne ţării sale, şi a acuzat Bucureştii de „deviere de la normele europene, de la valorile europene şi de la dreptul internaţional". „Este regretabil că, fiind covârşit de probleme elctorale şi politice, dl Năstase trece cu uşurinţă peste faptul că Moldova este un stat suveran şi independent". Guvernul român încă nu a învăţat că, „alături de

[52] Basa Press 23.01.2002 / 11:30:43 / EN0234P ROMANIAN PRESIDENT SAYS SUSPENSION OF PPCD IS „UNDEMOCRATIC" AND „ANTI-EUROPEAN"

alte naţionalităţi, Moldova este populată de peste 3 milioane de cetăţeni care cred sincer că trăiesc în ţara lor", potrivit lui Tarlev. El a mai susţinut că nerespectarea „dreptului lor la identitate etnică şi lingvistică este calificată drept o insultă publică la adresa întregului popor". Tarlev a conchis că depinde de guvernul român ca relaţiile să se fundamenteze pe „ egalitate şi pe respectul reciproc între două popoare: moldovenesc şi român"[53].

Elementul definitoriu al discursului Bucureştilor în această etapă este denunţarea măsurilor nedemocratice ale autorităţilor de la Chişinău. În plus, şeful statului, primul ministru şi ministrul de externe adoptă o poziţie comună. Nu numai că exprimă aceeaşi idee – critica faţă de nerespectarea normelor demcoratice -, dar folosesc şi acelaşi vocabular, cel mai elcovent exemplu fiind expresia „derapaje antidemocratice" care a apărut ca un leitmotiv la cei trei demnitari. Scade în schimb în importanţă referinţa la grija pentru identitatea naţională a majorităţii populaţiei. Mişcarea a fost probabil strategică. Bucureştii au adoptat astfel un discurs echilibrat, coerent cu cel al oficialilor europeni care au început în acea perioadă să-şi exprime îngrijorarea faţă de evenimentele din Moldova. Chişinăul trebuia de-acum să dea un răspuns comun României şi Europei, ori el nu şi-a adaptat discursul.
În această etapă, oficialii moldoveni reiau atacurile împotriva României. Tema centrală de atac este „amestecul în treburile interne ale Moldovei", care este completată de invocarea „suveranităţii şi independenţei", precum şi de ideea dreptului majorităţii etnice la identitate etnică şi culturală. Însă şi Chişinăul recurge la referenţialul european, acuzând, România de nerespectarea normelor democratice europene şi a dreptului internaţional.

România trimite iar la discursul identitar

În februarie 2002, când manifestaţiile de stradă creşteau în intensitate, autorităţile comuniste au mai luat încă o decizie care a agitat spiritele. Pe 13 februarie, Guvernul a decis să înlocuiască „Istoria Românilor" din programa şcolară cu „Istoria Moldovei". „Moldova, ca stat, are propria sa istorie care merită să fie ştiută şi studiată... Din păcate, Moldova este în prezent singura

[53] Basa Press 28.01.2002 / 10:16:04 GEN 0301PMOLDOVAN PREMIER ACCUSES ROMANIA OF ITNERFERENCE INTO MOLDOVAN DOMESTIC AFFAIRS

ţară din Europa care nu îşi studiază propria istorie”, a afirmat vicepremierul Valerian Cristea, care a prezentat decizia în cadrul cabinetului[54]
Pe 16 februarie, ministrul român de externe, Mircea Geoană, şi-a exprimat îngrijorarea în legătură cu evenimentele din Moldova, care pun sub semnul întrebării democraţia din această ţară. El a calificat drept alarmantă decizia guvernului moldovean de a introduce studiul unei „anti-istorii” şi a afirmat că interesul fundamental al României este păstrarea cadrului democratic în republica vecină. „Singura soluţie realistă este viziunea comună de a vedea cele două state în Uniunea Europeană. Acesta este destinul european comun: două state independente, membre UE, care se bucură de o relaţie privilegiată datorită raţiunilor istorice”, a spus Geoană. El a adăugat că România este obligată moral, politic şi istoric să investească în Moldova, cu care are o relaţie specială, chiar dacă uneori „repertoriul ideologic şi demagogic” al autorităţilor de la Chişinău forţează Bucureştii să adopte o poziţie fermă[55].

În aceeaşi zi, Guvernul român a decis să aloce 3,5 milioane de dolari pentru proiecte în Republica Moldova. Printre aceste iniţiative, figurează extinderea transmisiunilor televiziunii publice în Moldova, retransmiterea canalului unu al societăţii române de televiziune, sprijinul pentru limba română, prin dezvoltarea Casei Limbii Române şi publicarea de cărţi, extinderea transmisiunilor radio; continuarea donaţiilor de cărţi; pregătirea de specialişti; distribuţia de presă română; continuarea cercetărilor istorice şi arheologice; sprijinul pentru societatea civilă şi organizaţii neguvernamentale.
Ajutorul a fost catalogat ulterior de primul ministru Tarlev drept „un nou amestec în treburile interne ale Moldovei”, întrucât autorităţile române nu s-au coordonat cu cele moldovene. În opinia sa, orice sumă de bani alocată în Moldova, fără o coordonare cu guvernul de la Chişinău reprezintă un amestec în treburile interne ale ţării. „Moldova a solicitat României să păstreze relaţiile privilegiate, fără a se ameseca în treburile interne. Acceptăm orice ajutor financiar, dar orice alocare trebuie să fie coordonată cu noi”, a precizat Tarlev[56]. Cu o săptămână înaintea acestei intervenţii,

[54] Basa Press 13.02.2002 / 16:35:43 / GEN 0560 P GOVERNMENT DELETES „HISTORY OF ROMANIANS” FROM CURRICULA

[55] Basa Press 16.02.2002 / 11:45:21 / GEN 0615P ROMANIAN FOREIGN MINISTER CONCERNED OVER RECENT EVENTS IN CHISINAU

[56] Basa Press 27.02.2002 / 15:50:13 / GEN 0804P PREMIER TARLEV REITERATES ACCUSATIONS THAT ROMANIA WAS MEDDLING WITH MOLDOVA'S INTERNAL AFFAIRS

guvernul moldovean înfiinţase Agenţia de Stat pentru Rezerve Materiale şi Ajutor Umanitar, prin care dorea să se deruleze toate programele de ajutor alocate Moldovei. Chiar şi Washingtonul a criticat această decizie, ca fiind nedemocratică.
Oficiul pentru relaţii privilegiate cu Republica Moldova i-a replicat lui Tarlev, spunând că programele de asistenţă fuseseră negociate la nivelul comisiei interguvernamentale. România alocase astfel de ajutoare încă din 1994, fără să mai stârnească vreodată protestele Chişinăului. „Se pare că primul ministru Tarlev nu a fost pus la curent cu practicile europene privind sprijinul pentru identitatea etnică, culturală şi religioasă conform Convenţiei Cadru a Consiliului Europei. ... Din moment ce autorităţile din Chişinău sunt preocupate să asigure drepturile minorităţilor etnice care trăiesc în Moldova, nu înţelegem de ce refuză sprijinul pentru identitatea etnică şi culturală a majorităţii”, afirmă comunicatul Oficiului[57].

În această etapă, România a revenit parţial la discursul identitar, dar pe un ton mult nuanţat, prin adaptare la cadrul european. Pe de o parte, ministrul român de externe a continuat să atace evoluţiile nedemocratice, iar referinţele sale identitare sunt foarte vagi. El vorbeşte de „raţiuni istorice” şi de „obligaţia morală, istorică, culturală” a României de a investi în Moldova. Geoană a clarificat şi viziunea autorităţilor de la Bucureşti faţă de viitorul relaţiilor dintre cele două ţări: integrarea europeană, ca state independente. Mesajul ministrului român de externe a fost, din nou, unul echilibrat şi care a definit poziţia României prin raportare la valorile europene, precizând însă, în subtext, că Bucureştii respectă independenţa Moldovei, dar nu uită legăturile dintre cele două ţări.
Pe de altă parte, Oficiul pentru Relaţii privilegiate cu Republica Moldova s-a referit mai concret la aspectul identitar, acuzând autorităţile moldovene de faptul că refuză „sprijinul pentru identitatea etnică şi culturală a majorităţii”. Aşadar, Bucureştii au recunoscut deschis, încă o dată, faptul că sprijină majoritatea etnică să-şi recunoască identiatea etnică românească, dar a invocat în acest sens normele europene în materie.
Replica Chişinăului nu a adus ceva nou. Punctul central de atac a fost, din nou, „amestecul în treburile interne ale ţării”, diferenţa fiind dată de faptul că de această dată autorităţilor române ar fi acţionat pe cont propriu în Republica Moldova, fără a se coordona cu guvernul de la Chişinău. Până

[57] Basa Press, GEN 0816P BUCHAREST REJECTS MOLDOVAN PREMIER’S NEW ACCUSATION ON SUBVERSIVE NATURE OF ROMANIAN ASSISTANCE

atunci, amestecul în treburile interne s-a produs, conform discursului moldovenesc, prin declaraţiile şi comentariile părţii române.

Un nou actor pe scenă: Rusia

Aşa cum am arătat în capitolul precedent, Moscova a început sa-şi facă auzit sprijinul explicit pentru autorităţile comuniste tocmai pe fondul protestelor de stradă şi al presiunilor organismelor europene pentru ca puterea de la Chişinău să se comporte democratic faţă de manifestanţi. Putin i-a mulţumit lui Voronin pentru ce a făcut pentru limba rusă, ambasadorul Rusiei la Chişinău a apreciat apropierea efectivă a Moldovei de Rusia. Mai mult decât exprimarea sprijinului, Rusia intervine şi ca interlocutor în schimbul de replici dintre Bucureşti şi Chişinău, desigur, de partea partnerului său strategic.

Pe 18 februarie, Ministerul rus de Externe a emis un comunicat de presă în care a avertizat că demonstraţiile de stradă pot să creeze un nou focar de tensiune în Moldova. „Organizatorii protestelor şi forţele străine care alimentează şi încurajează aceste acţiuni ar trebui să realizeze faptul că ar putea să creeze un nou focar de tensiune în sud-estul Europei. Această răsturnare a situaţiei nu trebuie permisă”. La rândul său, premierul Tarlev a afirmat, pe 19 februarie, că „demonstranţii trebuie să aleagă între respectarea legii şi trecerea râului Prut”.

Pe 20 februarie, presa din Moldova a citat replica Ministerului român de Externe, care a respins aluziile privind încurajarea protestelor din Chişinău. „Ministerul de Externe consideră că orice deviere de la valorile democratice şi orice încercare de a transforma libertăţile democratice în obiective care pot afecta stabilitatea în Moldova sunt împotriva intereselor ţării”. România „reafirmă poziţia sa de neamestec în treburile interne ale Moldovei şi respinge acuzaţiile privind nerespectarea acestei poziţii”. Comunicatul califică drept inadecvată transferarea unor probleme de ordin intern ale republicii pe seama unor factori interni. Ca vecin, România este interesată de consolidarea statalităţii Moldovei, de dezvoltarea democratică a Moldovei spre un destin european comun, potrivit comunicatului[58].

[58] Pentru toate cele trei surse, cf. Basa Press 20.02.2002/09:34:11 GEN 0663P Bucharest rejects allusions of encouraging protests in Chisinau

Intervenţia Ministerului rus de Externe a avut loc cu doar câteva zile înainte de vizita premierului Năstase la Moscova, prin ce Bucureştii au încercat o strângere a relaţiilor cu Rusia. Însă, atunci cînd Năstase se afla deja la Moscova, Duma de Stat a adoptat o a doua declaraţie în care acuza „inadmisibilitatea interferenţei României în treburile interne ale Moldovei". Pe 21 februarie, premierul român a declarat la Moscova că România nu are interesul să sugereze faptul că interesele sale s-ar ciocni cu interesele ruseşti în Moldova. Năstase a reiterat în capitala Rusiei că ceea ce se întâmplă în Chişinău este o problemă internă a Moldovei.

Astfel, dacă Bucureştii au reuşit să-şi adapteze discursul la cel european, cu unele mici diferenţe specifice, marele succes al Chişinăului a fost obţinerea susţinerii Rusiei lui Vladimir Putin şi exportarea temelor sale de discurs diplomatic la Moscova. Rusia a devenit astfel al doilea actor internaţional care a acuzat România de amestec în treburile interne ale Moldovei şi de crearea unor tensiuni în sud-estul Europei. Desigur, trebuie să facem diferenţele între actorii care comunică – Ministerul rus de Externe şi Duma de Stat – şi modul în care ei îşi construiesc mesajele. Ministerul face aluzii, în timp ce Duma numeşte direct. Poziţia României a rămas aceeaşi: respingerea acuzaţiilor şi invocarea normelor democratice.

În fine, o altă evoluţie în comunicarea diplomatică dintre Moldova şi România este conturarea ideii că aceasta din urmă ar fi de fapt organizatorul din umbră al manifestaţiilor de protest. Această temă se va afirma cu toată tăria în martie, când autorităţile de la Chişinău, sub dubla presiune a străzii şi a Europei, au încercat să identifice un vinovat.

Maşina propagandei

Pe 22 februarie, preşedintele Voronin a avut o intervenţie televizată extrem de dură împotriva organizatorilor protestelor. Nu a făcut vreo referire directă la România, dar a acuzat PPCD de propovăduire a naţionalismului, de acte teroriste şi de încercare de preluare a puterii prin manipularea copiilor şi prin vărsarea sângelui minorilor. „Ţara este infectată cu virusul naţionalismului, extremismului şi nebuniei. Acesta este cel mai rău lucru care se putea întâmpla, dar chiar mai rău este faptul că acest virus i-a infectat şi pecopii noştri. ... Roşca are nevoie de vărsare de sânge, iar sângele copiilor este cel mai bun să uimească societatea, aşa cum s-a întâmplat acum 10 ani", a afirmat Voronin. Liderul moldovean a făcut apel la organismele europene să

constate încălcarea drepturilor copiilor şi a normelor democratice prin faptul că minorii sunt aduşi cu forţa la manifestaţii[59].

Prima intervenţie de acest fel a preşedintelui Voronin, discursul adresat naţiunii are o importanţă deosebită. El are loc în condiţiile în care pe străzile Chişinăului începuse deja propaganda împotriva organizatorilor protestelor. Au fost distribuiţi fluturaşi, în care Iurie Roşca, preşedintele PPCD, era acuzat că vrea să verse sângele copiilor pentru a câştiga puterea. La momentul respectiv, manifestanţii îşi formulaseră deja revendicarea privind demisia echipei guvernamentale şi organizarea de alegeri anticipate. Aşadar, Voronin vine de fapt să confirme şi să dea substanţă campaniei negative împotriva lui Roşca, răsturnând sensul solicitărilor protestatarilor şi al demersului acestora. Discursul lui Voronin a clarificat, o dată în plus, interpretarea oficială a protestelor – acţiuni naţionaliste, extremiste, menite să răstoarne puterea democratic aleasă, prin sacrificarea unor minori nevinovaţi. Discursul comunist a ignorat constant dreptul la liberă expresie, la asociere, la opoziţie faţă de politica guvernamentală. În relaţia cu România, acest discurs este o etapă semnificativă, chiar dacă nu face nici o referire directă la vecinul de peste Prut. Ca şi cu alte demersuri propagandistice, Voronin a căutat de fapt să pregătească opinia publică. Astfel, în noaptea ce a urmat intervenţiei în faţa naţiunii, persoane necunoscute au încercat să dea foc Casei Limbii Române din Chişinău. Creată în urma unui proiect finanţat de PNUD (Programul Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare), de Moldova şi de România, pentru a asigura îmbunătăţirea cunoaşterii limbii române, Casa Limbii române mai fusese ţinta unui atac similar în august 2001, cu puţin înainte de sărbătoarea limbii române, pe 27 august. Nici atunci şi nici în februarie, poliţia nu i-a identificat pe agresori. România a considerat atacul ca pe un afront, iar ministrul român de externe l-a chemat pe ambasadorul Moldovei, Emil Ciobu, să dea explicaţii în legătură cu evenimentele din Chişinău şi cu impactul asupra relaţiilor bilaterale.

Pe 6 martie, premierul Tarlev a afirmat că Moldova dorea restabilirea „legăturilor speciale şi privilegiate" cu România. El a spus că relaţiile bilaterale s-au răcit „din cauza unor oameni care sunt interesaţi de menţinerea conflictelor şi de destabilizarea relaţiilor cu România". În opinia sa, este posibilă depăşirea problemelor existente, prin negocieri, mai ales că Moldova a avut întodeauna „relaţii privilegiate cu vecinul său". Cu aceeaşi

[59] Basa Press 23.02.2002/11:26:43 / GEN 0736 P IN NATION ADDRESS, PRESIDENT VORONIN CONDEMNS PROTESTS IN CHISINAU

ocazie, Tarlev a negat că ar fi acuzat, în urmă cu o săptămână, amestecul României în treburile interne ale Moldovei, prin alocarea a 3,5 milioane de dolari pentru programe în republică[60].

Acestei intervenţii împăciuitoare i-au urmat o serie de atacuri dure lansate de preşedintele Voronin. Pe 9 martie, apare în Rusia un interviu, în care şeful statului a acuzat organismele europene, donatorii internaţionali şi România de interferenţă în afacerile interne ale Moldovei. El a explicat tensiunile din relaţia cu România prin faptul că Moldova vrea să dezvolte un parteneriat strategic cu Rusia. „Vom aprofunda acest parteneriat, chiar dacă este nefavorabil unora dintre vecinii noştri, cum ar fi România, care se consideră ca stăpânul nostru şi ne tratează ca pe o colonie", a afirmat Voronin. El a adăugat că autorităţile moldovene „se luptă permanent cu standardele duble" şi a denunţat sprijinul Europei pentru PPCD. Voronin a catalogat manifestaţiile drept „fasciste" şi a criticat lipsa de reacţie a instituţiilor europene faţă de „afirmarea unei ideologii neo-naziste". Într-un alt interviu, Voronin a acuzat România că a provocat „o diversiune ideologică", prin promovarea unionismului, care a penetrat toate instituţiile statului şi presa. „Chiar acest spirit al unionismului trebuie făcut responsabil pentru destabilizarea situaţiei politice din Moldvoa", a completat preşedintele moldovean[61].

Pe 12 martie, Voronin şi-a reafirmat convingerea că România este sponsorul ideologic al celor două luni de proteste anti-comuniste. „În spatele protestelor, pe lângă interesele mafiei şi ale structurilor corupte, sunt de asemenea şi interesele ţării noastre vecine – România", aspus Voronin într-un interviu acordat agenţiei Infotag. El a reproşat finanţarea unioniştilor şi naţionaliştilor în cei 10 ani de la câştigarea independenţei şi „intervenţia ideologică a României" asupra studenţilor moldoveni care studiază peste Prut. Voronin i-a acuzat din nou pe membrii opoziţiei că sunt neo-fascişti şi naţional-fascişti. „Scopul lor principal este să distrugă statalitatea Moldovei. Toţi membrii facţiunii lor sunt cetăţeni români. Toţi vor unirea Moldovei cu România", a conchis liderul de la Chişinău.

În aceeaşi zi, el l-a acuzat pe omologul său român că a stricat relaţiile bilaterale, atunci când a afirmat că 65% din populaţia Moldovei sunt români. „Aceasta nu este o abordarea pragmatică, aşa cum căzusem de acord", a spus

60 Basa Press 06.03.2002 / 16:38:08 GEN 0923P MOLDOVA SEEKS TO RESET OF SPECIAL TIES WITH ROMANIA

61 Basa Press 09.03.2002 / 14:10:12 PRESIDENT VORONIN REAFFIRMS „GUILT" OF ITNERNATIONAL LENDERS AND ROMANIA FOR POLITICAL CRISIS IN CHISINAU

el, respingând totodată ajutorul României pentru publicarea de cărţi şi ziare, întrucât acesta este folosit în final împotriva Moldovei[62].

Voronin a devenit, în martie 2002, vârful de lance al campaniei Chişinăului împotriva României şi protestelor. Ieşirile sale au avut loc în condiţiile în care în Piaţa Marii Adunări Naţionale se adunau tot mai mulţi manifestanţi, iar oficialii europeni îşi inteţeau criticile. În această perioadă, România a recurs mai mult la fapte, prin intermediul reprezentanţilor săi la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), care au depus două moţiuni împotriva autorităţilor de la Chişinău[63]. Ion Iliescu a avut o reacţie, comentând că atacurile lui Voronin arată confuzia sa referitoare la situaţia din Moldova şi că România nu poate privi cu înelegere astfel de ieşiri.
În acelaşi timp, se desfăşura la Chişinău o intensă acţiune propagandistică împotriva protestatarilor. Pe lângă fluturaşii distribuiţi, televiziunea de stat a transmis chiar şi un clip în care acuza „străinul" din spatele PPCD, care vrea să verse sângele copiilor moldovenilor. Libera informare a cetăţenilor a fost drastic limitată prin cenzură. O parte din jurnaliştii de la televiziunea de stat au început o grevă de protest şi au cerut eliminarea cenzurii. Autorităţile au respins acuzaţiile şi i-au înlocuit pe jurnaliştii anti-comunişti cu alţii fideli lor. Presiunea a crescut şi împotriva profesorilor, a studenţilor şi elevilor care participau la proteste. Presa a relatat numeroase cazuri în care procurorii şi poliţiştii se duceau în şcoli, înarmaţi, pentru a lua interogatorii. Persoanele interogate au arătat că reprezentanţii structurilor de ordine încercau să afle cine îi trimite în piaţă. Numeroşi protestatari, oameni simpli şi oameni politici, au fost amendaţi de tribunal pentru faptul că au participat la manifestaţii.

În acest context, rolul intervenţiilor lui Voronin este evident: identificarea duşmanului, a celui care atentează la stabilitatea republicii şi încearcă să blocheze acţiunile comuniştilor de curăţare a statului de structurile mafiote. Dată fiind presiunea internaţională, dar şi suspendarea finanţării internaţionale care a sporit şansele intrării Moldovei în incapacitate de plată, Voronin nu a mai identificat doar un adversar. Alături de România, s-au aflat atât forurile europene, cât şi organismele financiare internaţionale. Desigur,

[62] Basa Press 13.03.2002 / 13:00: 23 GEN 1012P „IT'S ILIESCU WHO SPOILT RELATIONS BETWEEN ROMANIA AND MOLDOVA", SAYS PRESIDENT VORONIN

[63] APCE a adoptat la sfârşitul lui aprilie o rezoluţie care a determinat stoparea protestelor, dar a şi obligat autorităţile comuniste să adopte o politică democratică. În cazul nerespectării prevederilor rezoluţiei, Moldova riscă să nu mai poată prelua preşedinţia consiliului Europei în 2003 şi chiar să fie exclusă din acest for.

România a primit cele mai multe lovituri fiind acuzată de propovăduirea unionismului şi de subminarea statalităţii Moldovei, în timp ce ceilalţi parteneri din boxa acuzaţilor au avut parte de un rechizitoriu privind standardele duble pe care le aplică.

Al doilea conflict diplomatic

Pe 13 martie, Ministerul moldovean de Externe a comunicat o decizie care a venit parcă să confirme capetele de acuzare lansate până atunci de oficialii moldoveni: l-a declarat pe ataşatul militar al României la Chişinău, colonelul Ion Ungureanu, drept *persona non grata* şi i-a cerut să părăsească ţara în maxim 10 zile. Ungureanu a fost acuzat de acţiuni de spionaj. Partea moldoveană a afirmat, neoficial, că Serviciul Secret de Informaţii are casete video care dovedesc acţiunile de spionaj ale lui Ungureanu, în legătură cu protestele.
Bucureştii au catalogat decizia drept „gravă, nejustificată şi contraproductivă” şi au răspuns cu aceeaşi măsură, expulzându-l pe Mihai Iacob, ministru consilier din cadrul Ambasadei Moldovei la Bucureşti, echivalentul în grad diplomatic cu Ungureanu.
Chişinăul nu a dat vreodată explicaţii oficiale în legătură cu această decizie, invocând practica internaţională. Pe 19 martie, ministrul de externe Nicolae Dudău a afirmat că hotărârea a fost „argumentată şi înţeleaptă” şi că ea nu va afecta legăturile cu România. Pe 20 martie, Dudău a fost audiat în legătură cu acest subiect de către Parlament, dar nu a spus decât că Ion Ungureanu reprezenta o ameninţare la adresa securităţii Moldovei.

În maşina propagandei comuniste, colonelul Ion Ungureanu a constituit încarcarnarea răului pe care îl face România Moldovei, dovada că aceasta este instigatorul protestatarilor şi că ea îşi urmăreşte interesele proprii, împotriva Moldovei. Momentul expulzării pare să fi fost calculat cu grijă: declaraţiile lui Voronin, care au preluat şi agravat alte acuzaţii ale liderilor comunişti au pregătit terenul. El a identificat duşmanul la nivel discursiv, pentru ca Ministerul de Externe să o facă ulterior prin fapte şi invocând dovezi ale serviciului secret. A fost tuşa finală din portretizarea unei imagini a Moldovei ca o cetate asediată de cei care vor să împiedice puterea comunistă să-şi pună în practică programul drept şi folositor populaţiei.

Până pe 31 martie, când PPCD a organizat Marea Adunare Naţională – o manifestaţie pe care a vrut-o îndeajuns de mare încât să impună comuniştilor să cedeze în faţa revendicărilor manfiestanţilor[64] - comuniştii au continuat atacurile împotriva României. Temele au fost în general aceleaşi, singura inovaţie venind din partea lui Voronin. Preşedintele moldovean a reproşat, pe 23 martie, Uniunii Europene faptul că a ridicat o cortină de fier peste Prut, prin decizia de a permite românilor să călătorească fără vize în spaţiul Schengen. Efectul acestei decizii este că acum „ţiganii români" cerşesc lângă sediul APCE din Strasbourg.
Atacul poate fi considerat o nouă lovitură sub centură, în condiţiile în care, în acea perioadă, autorităţile de la Bucureşti şi din UE supravegheau cu atenţie efectele ridicării vizelor pentru românii care călătoresc în spaţiul Schengen. La urma urmelor, cu sau fără această decizie, condiţiile în care moldovenii pot intra în ţările europene nu s-au schimbat. Din contră, în ultimul an, mai multe ţări occidentale au început pregătirile pentru a-şi deschide misiuni la Chişinău, care să ofere şi servicii consulare.

Concluzii: România, stat duşman

Relaţiile dintre Moldova şi România, în anul avut sub observaţie, par la prima vedere să respecte pattern-ul ideologic moştenit de la predecesori – de distanţare a celei dintâi de spaţiul românesc -, dar cu menţiunea că evenimentele se succed cu o viteză ameţitoare, nemaintâlnită până la venirea comuniştilor. De fapt, PCM a confirmat în această perioadă că obiectivul său principal a fost îndepărtarea de România şi apropierea de Rusia, iar acest lucru trebuia să se întâmple prin orice mijloace. Mai mult, poziţia adoptată de Chişinăul comunist este una exclusivistă: în ciuda unor mesaje iniţiale pozitive, oficialii moldoveni par să nu conceapă posibilitatea de a avea cu ambele ţări relaţii de colaborare reale.
Nimic nu era mai simplu decât răcirea şi chiar încordarea relaţiilor cu România. Între PCM şi Bucureşti există o adevărată incompatibilitate doctrinară şi de interese. Comuniştii, adepţi ai moldovenismului, au urmărit să introducă această teorie în a doua sa fază de instituţionalizare, dorind să obţină un succes acolo unde predecesorii lor agrarieni au eşuat (în 1995). România în schimb, porneşte de la premisa că populaţia majoritară din Moldova este de etnie românească, iar orice încercare de a construi o altă

[64] Deşi au avut o participare largă – în jur de 30-40.000 de oameni – organizatorii au fost boicotaţi de autoprităţi, care au blocat accesul cetăţenilor din ţară către Chişinău.

identitate etnică, istorică sau lingvistică este un atentat la dreptul acesteia la autodeterminare. România a avut întotdeauna o poziţie activă pe această dimensiune, aşa că era de aşteptat să reacţioneze dur în faţa măsurilor radicale ale comuniştilor de substituire a identităţii etnice, istorice şi lingivistice a populaţiei majoritare.
În aceste condiţii, cele două state s-ar fi putut înţelege numai dacă angajamentul iniţial de a avea o relaţie pragmatică şi dezideologizată ar fi fost respectat. Asta însemna, pe de o parte, ca puterea comunistă să nu ia măsuri în favoarea limbii ruse şi a cimentării identităţii moldoveneşti. Pe de altă parte, liderii de la Bucureşti trebuia să evite referiri explicite la naţionalitatea română a majorităţii populaţiei din Moldova. Aceasta ar fi fost însă o situaţie ideală, care, aşa cum am văzut, este departe de ceea ce s-a întâmplat în realitate.

În acest context, comunicarea diplomatică a Chişinăului cu Bucureştii are două trăsături principale: este inconsecventă şi de o efervescenţă extrem de agresivă.
Inconsecvenţa reiese din incompatibilitate totală dintre proiectul iniţial al comuniştilor – sau mai bine zis promisiunile iniţiale, pentru că este probabil ca ceea ce s-a întâmplat în realitate să fi fost avut în vedere de la bun început – şi atitudinea ulterioară. În faza de tatonări, s-a vorbit de „relaţii speciale”, „pragmatice”, de „acţiuni concrete, dezideologizate”, de „cooperare economică”. Singurul proiect bilateral comun care pare să fi fost dus la bun sfârşit de cele două state a fost introducerea paşapoartelor de la 1 iulie 2001. Comuniştii au fost probabil cooperanţi pe această temă pentru că urmau să primească finanţare nerambursabilă. În rest, relaţiile bilaterale s-au blocat şi nu există semne, cel puţin în spaţiul public, că vreunul din proiectele pentru care au existat înţelegeri politice în perioada de graţie[65] ar fi fost dus la bun sfârşit. Din contră, chiar şi schimburile comerciale au înregistrat o scădere de 39% în primele două luni ale anului 2002, după ce în 2001, acestea erau pe un trend crescător, iar unii analişti economici au vorbit despre neglijarea de către comunişti a înţelegerilor încheiate chiar de ei cu autorităţile de la Bucureşti.

Efervescenţa comunicării diplomatice se vede din intensitatea cu care Chişinăul interacţionează cu Bucureştii. Orice luare de poziţia a liderilor români este în general urmată de replici la Chişinău, iar începând cu momentul Morei, Chişinăul conduce detaşat în topul atacurilor. Efervescenţa

[65] Vezi supra acordurile încheiate de comitetele interministeriale la întrunire de pe 10 iulie 2001.

este însă una verbală: foarte concis, se vorbeşte mult, dar nu se construieşte nimic. Din acest motiv ea este de rău augur pentru relaţiile bilaterale.
Pe de altă parte, faţă de România, comuniştii practică cel mai agresiv discurs în comparaţie cu alţi parteneri de relaţii externe. Desigur, tendinţa de autovictimizare şi de a acuza un partener care nu răspunde aşteptărilor şi nevoilor comuniştilor este practicată şi cu alţi interlocutori – FMI a fost de mai multe ori o ţintă a unui astfel de discurs -, dar cu nici unul nu se ajunge până la denunţarea publică, în faţa unui for internaţional sau la expulzarea unui diplomat. Nici unui alt actor nu i se mai adresează acuzaţii atât de grave şi atât de des.

Ca şi în cazul Rusiei, temele centrale ale discursului diplomatic moldovenesc sunt statalitatea, suveranitatea şi independenţa. Lipseşte de aici integritatea teritorială, care este invocată mai mult pe relaţia cu Rusia şi Ucraina. Raportat la aceste teme, discursul liderilor comunişti debordează de expresii negative la adresa României: expansionism românesc, subminarea statalităţii, pretenţii teritoriale, amestec în treburile interne ale Moldovei, nerespectarea suveranităţii şi independenţei, comportament de stăpân colonizator, propovăduirea unionismului, nerecunoaşterea identităţii etnice, istorice şi lingvistice a populaţiei majoritare; străinul care manipulează copii şi este gata să le verse sângele pentru a-şi satisface interesele; forţa care dezbină şi destabilizează societatea moldovenească, recurgând la forţe teroriste, fasciste, etc.

Comunicarea negativă directă este potenţată de o serie de mişcări propagandistice interne ale conducerii republicii. În vară, autorităţile minimalizează importanţa sărbătorii limbii române – pe 27 august -, care până acum se sărbătorea cu fast. În schimb, se creează sau se redimensionează un nou set de sărbători naţionale, cum ar fi 9 mai – ziua victoriei armatei sovietice în cel de-al doilea război mondial – sau 22 iunie – ziua comemorării victimelor fascismului. Prin astfel de sărbători – constestate de opoziţie şi de societatea civilă – comuniştii urmăresc de fapt să creeze un nou sistem de valori naţionale, în care România apare ca un stat agresor. De altfel, nu o dată Voronin s-a referit la armata română ca o armată fascistă, la steagul românesc ca la un steag fascist şi la PPCD, „unealta” României, ca la o formaţiune fascistă. Această imagine este întărită de ideologia moldovenismului, care spune că numai România a împiedicat îndeplinirea aspiraţiilor statale ale poporului moldovean.

În concluzie, raportarea Chişinăului comunist la România pare să urmeze o linie prestabilită: ridicarea unui zid între cele două ţări, care să perfecteze apropierea Moldovei de Rusia. De aceea, pe măsură ce relaţiile cu România devin mai încordate, Moscova îşi deschide mai mult braţele spre puterea comunistă de la Chişinău, încurajându-i demersurile.

IV. UCRAINA – capcana Transnistriei

Ucraina nu poate fi ignorată în calculele geopolitice ale Moldovei. Are o graniţă necontrolată conform standardelor internaţionale cu Transnistria, ceea ce reprezintă una din cauzele rezistenţei şi prosperităţii regimului separatist de la Tiraspol. Este mediator în procesul de pace din Transnistria. Are cea mai mare minoritate din Republica Moldova – 13.8%, din care o bună parte trăiesc pe malul drept al Nistrului – circa 170.000 de persoane. Este puntea geografică care face legătura între Moldova şi Rusia, element cheie în programul comuniştilor de a adera la Uniunea de liber schimb formată de ţările CSI în 2001. Ca şi Moldova, joacă rolul de ţară de graniţă în cadrul CSI: face parte din Comunitate, dar nu exclude şi alternativele, fie în interiorul fostului bloc sovietic – GUUAM - fie în afara lui – după ce a cochetat ani de zile de la distanţă cu UE şi NATO, Kievul şi-a anunţat explicit, la jumătatea lunii mai 2002, dorinţa de a intra în Alianţa Nord-Atlantică. Este un important partener economic şi unul din furnizorii de electricitate ai Moldovei. Vine cu argumente geopolitice mult mai puternice decât aceasta, cum ar fi forţa armată, populaţia, teritoriul.

Aceste caracteristici sunt tot atâtea motive pentru a analiza modul în care puterea comunistă se raportează ca practică şi discurs diplomatic la Kiev. Ca şi în cazul Rusiei şi al României, vom urmări într-o primă fază proiectul diplomatic iniţial, pentru a putea face ulterior o comparaţie cu ceea ce a urmat după acomodarea PCM cu controlul puterii.

Locul Kievului în proiectul iniţial al comuniştilor

Sursele pe baza cărora vom încerca să stabilim locul pe care îl atribuie iniţial comuniştii Kievului sunt aceleaşi ca şi pentru Rusia şi România: intervenţiile preşedintelui Voronin şi ale premierul Tarlev după alegeri şi cu ocazia investirii în funcţii.

Ucraina a fost explicit nominalizată de Vladimir Voronin chiar în primele discursuri de după alegeri. Desigur, referinţele nu au mai fost la fel de generoase ca în cazul Rusiei, însă se constată aceeaşi constanţă în definirea statutului Kievului în relaţiile bilaterale ale Chişinăului. Ucraina a fost dată ca exemplu de ţară vecină – alături de România – cu care relaţiile bilaterale vor cunoaşte o „dezvoltare concretă". Voronin a dat aceste asigurări chiar imediat după scrutin, anunţându-şi intenţia ca, spre deosebire de predecesori, să treacă de etapa declaraţiilor de prietenie.

Pe 4 aprilie, Voronin a spus, înaintea votului parlamentarilor pentru alegerea preşedintelui republicii, că Ucraina şi România trebuie să devină principalii parteneri de afaceri ai Moldovei. În discursul său de investitură, pe 7 aprilie 2001, Voronin s-a referit la relaţiile cu Ucraina ca fiind tradiţionale – ca şi cu România – şi a spus că acestea trebuie strânse. „Trebuie să dezvoltăm relaţii mai active şi, în mod esenţial, legături mai productive cu vecinii noştri – România şi Ucraina

Primul ministru Vasile Tarlev a adoptat o poziţie similară în cuvântarea sa din faţa Parlamentului, pe 19 aprilie, când, printre alte priorităţi ale Cabinetului său, a vorbit despre dezvoltarea multilaterală a relaţiilor (cu România şi) cu Ucraina (inclusiv crearea unei zone libere).

Mesajul diplomatic iniţial al comuniştilor referitor la Ucraina prezintă câteva caracteristici. Nu este stufos, dar este consecvent: Moldova trebuie să strângă şi să dea substanţă relaţiilor cu vecinul său, Ucraina. Comuniştii trasează clar o ierarhie între Rusia şi Ucraina. Cea dintâi este partenerul strategic, cea din urmă este vecinul cu care trebuie strânse legăturile tradiţionale. În fine, Kievul nu este luat ca un caz în sine, ci apare aproape mereu alături de România. La prima vedere, pare că statutul de vecinătate impune această ordonare, mai ales că temele dialogului diplomatic cu cele două ţări sunt diferite. Pe de altă parte, faptul că sunt mereu nominalizate face să se subînţeleagă o ierarhie şi între cele două ţări şi restul partenerilor externi.

Ierarhia discursivă a fost confirmată de cea a faptelor. Kievul este cea de-a treia destinaţie oficială a proapsătului preşedinte Voronin, după Moscova şi Bucureşti. Vizita a început pe 18 mai, iar principalele subiecte pe ordinea de zi au fost tratatul de frontieră, proprietăţile moldoveneşti din Ucraina, chestiunea transnistreană, cooperarea în sectorul energetic, cooperarea în cadrul Euroregiunii Dunării de jos şi Prutului de sus. Cei doi şefi de stat au semnat cu acea ocazie mai multe acorduri bilaterale.

Dincolo de astfel de elemente specifice, şi la Ucraina se aplică criteriile de fundamentare a politicii externe - pragmatism, interesul naţional şi avantajele economice -, precum şi statutul prioritar al problemei transnistrene, potrivit spuselor lui Voronin în primele sale intervenţii publice. Statalitatea, suveranitatea,

Dialogul diplomatic cu Ucraina nu devine la fel de stufos ca cel cu Rusia nici o dată cu exerciţiul propriu zis al puterii. Simplificând, există două teme fundamentale care ocupă agenda discuţiilor cu acest partener: frontiera şi relaţiile economice. La rândul ei, problema frontierei prezintă două aspecte: trasarea şi controlarea ei.

Tratatul de frontieră

Pe 12 iulie 2001, majoritatea parlamentară, formată din facţiunea comunistă şi trei membri ai Alianţei Braghiş, a ratificat tratatul de frontieră cu Ucraina şi un acord referitor la folosirea drumului Reni-Odessa. Tratatul trasează frontiera dintre cele două state şi prevede transmiterea către Ucraina a unei porţiuni de drum de 7,7 km lângă satul Palanca, precum şi a unei suprafeţe de 18 hectare de pământ care este separată de sat de către şoseaua respectivă, pentru o perioadă nelimitată de timp. În schimb, Moldova primeşte 100 m acces la Dunăre şi trebuie să îi fie recunoscut dreptul de proprietate asupra clădirilor construite de Chişinău în Ucraina în perioada sovietică.
Semnat în 1998, tratatul fusese ratificat numai de Kiev. Chişinăul nu a reuşit să-şi ducă tentativele la bun sfârşit, din cauza opoziţiei fermierilor din Palanca, care refuzau cedarea porţiunii de drum. Sătenii din Palanca au organizat proteste de stradă şi în 2001, dar nu au determinat decât amânarea votului cu câteva zile.
20 de deputaţi din Partidul Popular Creştin Democrat şi din Alianţa Braghiş au votat împotrivă. Creştin Democraţii au sesizat Curtea Constituţională declarând că tratatul încalcă prevederea din legea fundamentală referitoare la caracterul inalienabil al teritoriului ţării. Curtea a respins ulterior sesizarea, permiţând intrarea în vigoare a documentului.
Comuniştii au ratificat tratatul după ce cu exact o zi înainte premierii celor două ţări semnaseră la Kiev un acord interguvernamental privind utilizarea în comun a porţiunii de drum din dreptul satului Palanca. Documentul interzice Ucrainei să ridice orice construcţie pe acea porţiune de şosea, care

ar împiedica accesul fermierilor la cîmpurile lor cu culturi. Potrivit aceluiaşi acord, Kievul nu are voie să transporte materiale radioactive, chimice, biologice sau nucleare, fără acordul prealabil al autorităţilor Moldoveneşti. După ceremonia de semnare, primul ministru Tarlev a comentat pentru presă că documentul oferă Moldovei condiţii mai bune decât tratatul şi că este bine că ambele ţări pot folosi drumul.
Totuşi, în timpul vizitei sale la Kiev, Tarlev pare să fi eşuat în încercarea sa de a rezolva cu omologul său problema proprietăţilor moldoveneşti din Ucraina – este vorba în mod special de baze hoteliere ridicate de sindicate şi intreprinderi din Moldova sovietică. Presa a scris atunci că oficialităţile de la Kiev au refuzat să abordeze chestiunea şi a citat surse neoficiale, care afirmau că Ucraina ar fi vrut ca Moldova să-i cedeze acele proprietăţi în contul datoriilor la energie electrică. Potrivit unui acord din 1999, legislativul ucrainean trebuia să ratifice documentul care să certifice dreptul de proprietate al Chişinăului asupra acelor clădiri în aceeaşi zi cu ratificarea de către Parlamentul moldovean a tratatului de frontieră.
De asemenea, presa a relatat în perioada respectivă că vameşii ucrainieni i-au maltratat pe unii săteni şi că le-au făcut greutăţi când aceştia s-au dus sau au venit de la câmpurile lor.

În fine, cei 100 m acces la Dunăre erau necesari Chişinăului pentru a construi un terminal petrolier la Giurgiulesti, care era menit să reducă dependenţa energetică a Moldovei faţă de Rusia, precum şi să asigure accesul liber la Marea Neagră. Proiectul începuse deja la momentul respectiv, cu finanţarea majoritară a Băncii Europene pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD) şi cu o contribuţie secundară din partea unei companii greceşti, Technovax. Guvernul ar fi trebuit să participe şi el, dar nu a reuşit să-şi ţină promisiunile. Compania grecească a adus cazul în faţa unui tribunal londonez, cerând stoparea investiţiei şi returnarea banilor, dar nu a avut succes de cauză, pentru că o astfel de solicitare nu putea să vină decât din partea finanţatorului principal – BERD. La insistenţele Chişinăului, cele trei părţi au continuat negocierile în perioada următoare.

Ratificarea tratatului de frontieră a fost primul gest substanţial al Chişinăului în sensul revigorării relaţiilor bilaterale cu Ucraina. Ca şi în cazul Rusiei - pentru care au votat legi mai vechi care favorizau limba rusă şi au ratificat un acord militar ce zăcea în Parlament de câţiva ani -, oficialii comunişti au scuturat de praf un tratat mai vechi şi i-au dat putere de lege. Cum proiectul corespundea intereselor ucrainiene, aceasta era poate cea mai eficientă

metodă pentru a demonstra deschiderea totală către o înţelegere cu Kievul. Din perspectiva Chişinăului, tratatul părea să fie mai degrabă un mare compromis, chiar dacă, la sfârşitul anului 2001, într-un moment de bilanţ, Tarlev a afirmat că delimitarea frontierei cu Ucraina şi ratificarea tratatului de frontieră cu aceasta reprezintă cele mai mari realizări ale primului său an de guvernare[66].
Pe plan intern, cedarea porţiunii de drum a stârnit primele proteste de stradă de la preluarea guvernării. Demonstraţiile au durat câteva zile, dar nu au avut forţă, lucru explicabil pentru că trecuseră doar patru luni de la preluarea puterii de către comunişti. Şi totuşi se poate presupune că decizia a contribuit la creşterea tensiunii naţionaliste în rândul opozanţilor, urmând să servească ulterior ca precedent în judecarea faptelor comuniştilor. Pentru opozanţii lor, comuniştii au cedat ilegal o bucată din teritoriul ţării.
Din perspectiva economică, care include terminalul de la Giurgiuleşti, proiectele comuniştilor nu au dat rezultate, cel puţin pe termen scurt. Până la sfârşitul perioadei analizate, nu reuşiseră să pună bazele unui proiect viabil. Din contră, ei au sugerat mai degrabă că vor să schimbe destinaţia iniţială a proiectului şi, în loc să fie o sursă de independenţă pentru Moldova faţă de Rusia, l-au transformat tocmai într-un punct de atracţie pentru investitorii ruşi. Oficiali de la Moscova şi oameni de afaceri s-au arătat deja interesaţi de participarea la afacere, ceea ce a generat entuziasmul premierului Tarlev.

În privinţa relaţiilor cu Ucraina, probabil că oficialii moldoveni au ratificat tratatul aşteptând pe de o parte recunoaşterea proprietăţilor din Ucraina, iar pe de altă parte considerând că o frontieră trasată este primul pas spre o forntieră controlată, ceea ce ar fi diminuat independenţa de acţiune a Transnistriei.
Chişinăul revendica 141 de construcţii pe teritoriul ucrainean, majoritatea hoteluri. După unele ezitări, Kievul a ratificat acordul privind recunoaşterea proprietăţilor moldoveneşti din Ucraina, dar cel puţin în perioada avută în vedere, înţelegerea nu a fost pusă în practică[67].

---

[66] Basa press GEN 5340P, 26.12.01 – 16:20:35 DELIMITATION OF MOLDOVA-UKRAINE BORDER IS ONE OF MOST IMPORTANT ACHIEVEMENTS OF MY GOVERNMENT, SAYS TARLEV

[67] În mai 2002, guvernul de la Chişinău a decis reluarea discuţiilor pe această temă, după ce Departamentul de Privatizare de la Kiev a solicitat nişte documente noi privind proprietăţile revendicate, documente care nu figurau în acord. Pânî la acea dată Departamentul fianlizase actele de proprietate doar pentru 93 din cele 141 de construcţii.

Mult mai important pentru Moldova era însă controlul efectiv al frontierei cu Ucraina. Punctul nevralgic era, desigur, graniţa dintre cele două state din zona transnistreană, unde vameşii moldoveni nu aveau acces. Porţiunea respectivă de frontieră este considerată de observatori şi de oficialii comunişti drept una din zonele cheie pentru contrabanda din care trăieşte regimul de la Tiraspol. Din această perspectivă, este posibil ca Chişinăul să fi considerat că, făcând o concesie Kievului, căruia i-a permis să preia controlul total asupra drumului strategic de la Reni la Odessa, ar putea să-l atragă de partea sa în chestiunea închiderii porţii de acces pentru contrabanda Tiraspolului.

Mărul discordiei: Transnistria

Pe 31 iulie 2001, serviciile vamale ale celor două ţări au finalizat discuţiile pentru semnarea unui acord referitor la controlul comun al vămilor şi al frontierei comune. S-a convenit deschiderea a 12 puncte de frontieră comune pe 1 septembrie, dată la care, potrivit acordului semnat cu Organizaţia Mondială a Comerţului, trebuia introdusă noua ştampilă vamală în Moldova. Pentru a evita controlarea acestor vămi de către Tiraspol, părţile au căzut de acord ca posturile să fie deschise pe teritoriul ucrainean. Noua schemă prevedea totuşi includerea câte unui reprezentant al Transnistriei în fiecare punct vamal.
Departamentul Vămilor din Moldova a trimis ofiţerii la posturi pe 1 septembrie, dar a trebuit să îi retragă a doua zi, sub escorta gărzilor ucrainene. Departamentul Vamal al Ucrainei a trimis o scrisoare autorităţilor moldoveneşti exprimându-şi dezacordul cu prevederile acordului. Vice-premierul Dmitri Todoroglo, şeful Comisiei pentru cooperare economică cu Ucraina, a plecat imediat la Kiev pentru negocieri. Discuţiile s-au soldat cu un eşec, atât la prima rundă, cât şi la a doua rundă, ce a urmat o săptămână mai târziu.
Motivaţia jocului Kievului a fost la Tiraspol. Liderii transnistreni au demarat o intensă campanie de lobby împotriva noii ştampile vamale introduse de Chişinău, de pe 1 septembrie, pe care acesta nu a mai vrut să o ofere regiunii separatiste, aşa cum se întâmplase cu cea precedentă. Chişinăul a spus că firmele care doresc să obţină ştampila vamală, care le permite să-şi continue operaţiunile de export, trebuie să o solicite şi să plătească taxe Moldovei.

Măsura a afectat activitatea economică a Transnistriei care trăieşte în special din exporturi şi din contrabandă. Cum regiunea nu este recunocută ca stat, Moldova este considerată ţara de provenienţă a bunurilor pe care le produce Tiraspolul. Principalii parteneri ai Transistriei sunt tocmai ţările occidentale, membre ale OMC. Iată de ce Igor Smirnov a refuzat să continue negocierile cu Vladimir Voronin, după ce s-a convins de hotărârea acestuia de a nu-i da ştampila vamală. Lierul de la Tiraspol a acuzat atunci Chişinăul că a „instaurat o blocadă economică” împotriva Transnistriei. După ce Leonid Kuchma, preşedintele ucrainean, s-a întâlnit cu Smirnov, la Kiev, cel dintâi a preluat expresia şi a declarat că este inadmisibil ca oficialităţile de la Chişinău să forţeze negocieri cu Tiraspolul utilizând o „blocadă economică”. Din acel moment, Kievul nu a mai putut fi convins să introducă sistemul de control comun al frontierei cu Moldova în zona controlată de Transnistria. Discuţiile între părţi au fost intense, au avut loc la nivel de experţi, premieri, şefi de stat şi au înregistrat şi unele momente de tensiune. La o zi după ce Voronin şi Kuchma au căzut de acord să caute „mecanisme de control comun al frontierei”, oficialităţile ucrainiene le-au cerut vameşilor moldoveni să părăsească alte două posturi comune, create încă din 1997. Pe 17 noiembrie, primul ministru Tarlev a mers la Odessa, pentru a semna un acord privind controlul comun al graniţelor cu omologul său. Documentul nu fusese nici măcar pregătit de experţi, tocmai din cauza neînţelegerilor şi a faptului că Ucraina insista ca Transnistria să devină parte semnatară. Cei doi premieri nu au semnat nimic, dar au căzut de acord – verbal – să continue controlul comun la cinci din cele şapte posturi comune deschise anterior. Liderul moldovean nu a reuşit să-l convingă pe omologul său să păstreze şi celelalte două posturi comune în aceeaşi schemă. Oricum, la sfârşitul vizitei, Tarlev a declarat pentru presă că s-a ajuns la un acord de principiu cu omologul său privind desfăşurarea ofiţerilor moldoveni în Ucraina. În paralel cu această atitudine a Kievului, presa a relatat imediat după intrarea în vigoare a noii ştampile, că Ucraina a permis Transnistriei să continue exportul prin zona sa de graniţă, deşi nu avea actele necesare.

Din acel moment, discursul diplomatic al Chişinăului faţă de Kiev s-a înăsprit. Pe 26 noiembrie, Vladimir Voronin a atacat public Ucraina, acuzând-o că practică „un joc dublu”. Pe de o parte sprijină introducerea noii ştampile vamale şi controlul comun al frontierei, dar pe de altă parte acţionează complet pe dos. Voronin a acuzat Kievul că încurajează contrabanda, deoarece acceptă exporturile Tiraspolului, fără ştampila vamală a Moldovei. Cu aceeaşi ocazie, Voronin a declarat sprijinul PCM pentru

comuniştii ucrainieni, în perspectiva alegerilor parlamentare, pe motiv că aceştia ar contribui la soluţionarea problemei frontierei.
Pe 29 noiembrie, Ministerul de Externe ucrainean a răspuns acuzaţiilor printr-o notă de protest, în care a calificat aprecierile liderilor moldoveni drept „acţiuni ostile”, care puteau să compromită discuţiile referitoare la controlul comun al frontierei.
Pe 5 decembrie, Ministerul Moldovean de externe a dat replica prin presă, exprimându-şi regretul faţă de reacţia emoţională a autorităţilor ucrainiene. Chişinăul „apreciază rolul Ucrainei în procesul de soluţionare a conflictului transnistrean şi îşi exprimă optimismul că Kievul va face tot ce poate pentru a ajuta la rezolvarea acestui conflict, cu respectarea integrităţii teritoriale şi a suveranităţii Moldovei”, potrivit comunicatului de presă al MAE[68]. De asemenea , Chişinăul a trimis în aceeaşi zi o notă verbală referitoare la expirarea termenului în care, potrivit înţelegerii de principiu dintre cei doi premieri, de la Odessa, părţile trebuiau să finalizeze un acord referitor la controlul frontierei[69].
Blocajul a continuat şi în 2002, când, pe 9 ianuarie, Moldova a înaintat un memorandum Uniunii Europene în care acuza atitudinea Ucrainei. Pe 5 februarie, Kievul a răspuns printr-o notă trimisă UE şi OSCE şi a respins acuzaţiile aduse. El a cerut menţinerea vechii ştampile vamale în uz, pentru a proteja populaţiei transistrene, din care „jumătate” sunt ucrainieni.
În căutare de noi soluţii, Voronin a afirmat că este dispus să accepte un nou plan de control al graniţei transistrene, cu participarea unor vameşi dintr-o ţară neutră[70]. Pe 8 februarie, experţii celor două ţări au ajuns la o înţelegere privind crearea a cinci posturi de control, câteva zile mai târziu preşedinţii celor două ţări au avut o conversaţie telefonică pe această temă. Şi totuşi, nimic concret nu s-a întâmplat.

În urma unei discuţii purtate la summit-ul CSI de la Alma Ata, la sfârşitul lui februarie, Odessa a găzduit pe 17 martie, o întâlnire tripartită între Voronin, Putin şi Kuchma. Referitor la chestiunea transnistreană, părţile au afirmat că

68 Basa, 05.12.01-14:20:46 Gen 5066P MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY „REGRETS” OVER „EMOTIONAL REACTION” OF KIEV TO VORONIN’S STATEMENT

69 Basa Press, Gen 5067P 05.12.01- 14.50.00 MOLDOVAN FOREIGN MINISTRY SENDS VERBAL NOTE TO UKRAINE OVER JOINT CUSTOMS CHECKPOINTS

70 Basa Press, Gen 0389P 01.02.02-16:15:26 MOLDOVA FORWARDS NEW PLAN OF SETTLEMENT OF CUSTOMS PROBLEMS WITH UKRAINE

au ajuns la un acord de principiu privind controlarea graniţei Moldo-ucrainene. Experţi vamali ai celor trei ţări, precum şi reprezentanţi transnistreni urmau să se întâlnească la Chişinău, pentru a stabili modul conret de acţiune, obiectivul principal fiind reducerea contrabandei şi a traficului cu droguri şi arme din Transnistria. Kuchma a comentat după întrevedere că este nevoie de „mai puţine discuţii şi mai multe fapte concrete". Voronin a fost cel mai optimist. El s-a declarat „mai mult decât mulţumit de rezultatele discuţiilor", adăugând că acestea l-au convins asupra reluării negocierilor cu Transnistria cât mai curând posibil.

Pe 22 februarie, reprezentanţii departamentelor vamale din cele trei ţări şi din Transnistria s-au întâlnit pentru negocieri la Chişinău. Rezultatul a fost un eşec, din cauza obiecţiilor ridicate de Tiraspol. Unii observatori afirmă că, de fapt, întrevederea de la Odessa a fost mai puţin menită să îl ajute pe Voronin, cât o ocazie pentru ca Putin să îl asigure pe Kuchma de sprijinul său, în contextul alegrilor prlamentare din Ucraina.

În final, cel puţin în perioada pe care am avut-o în vedere, Chişinăul nu a reuşit să convingă Ucraina să joace de partea sa în problema transistreană. Mai mult, într-o perioadă în care Igor Smirnov nu mai era primit de Putin, la Moscova, Kievul i-a deschis uşile şi a pledat pentru Tiraspol. Consecinţa a fost îngreunarea procesului de negociere cu Transnistria, deoarece liderii tiraspoleni au fost încurajaţi să nu cedeze în faţa presiunilor Chişinăului. Probabil că la mijloc se află interese economie şi geopolitice.

Pe plan economic, relaţiileau fost în general normale. Cele două părţi semnează acorduri de cooperare şi decid să intre împreună în Uniunea Economică Euro-Asiatică, formată în 2001 de CSI. În plus, la întrevederea de la Odessa, părţile convin asupra construirii unui sistem unic de distribuire a energiei electrice, care ar asigura alimentarea Chişinăului cu energie electrică mai ieftină.
Relaţiile se încordează şi pe această dimensiune după ce Ucraina a decis în martie 2002 să interzică importurile de zahări din Moldova. Chişinăul a reacţionat dur, acuzând că decizia ar fi motivată de interese politice.

Concluzii: o comunicare oscilantă

Comunicarea diplomatică a Chişinăului cu Kievul nu mai este caracterizată de aceeaşi constanţă şi deschidere ca în cazul celei cu Moscova, dar nu este nici la fel de tensionată ca cea cu Bucureştiul. În mod evident, comuniştii au plecat de la premisa unei deschideri reale către vecinul lor răsăritean, fapt confirmat de ratificarea unui controversat tratat de frontieră cu acesta, care a corespuns inteerselor ucrainiene. Ei au aşteptat însă ca partenerii lor să le răspundă cu aceeaşti monedă şi să-i sprijine în rezolvarea obiectivului lor strategic: conflictul cu Transnistria. Pe relaţia cu Kievul, Chişinăul nu a mai fost la fel de răbdător ca faţă de Moscova, atunci când a observat că vecinul său refuză să coopereze. De aceea, liderii moldoveni au abordat un stil agresiv: au acuzat prin presă duplicitatea Kievului şi au reclamat-o partenerilor europeni. Mai mult, ei au cerut chiar şi sprijinul unor terţi. La prima întrevedere cu noul ambasador SUA la Chişinău, Voronin a abordat această temă şi, potrivit unui comunicat oficial, a obţinut o promisiune de ajutor din partea diplomatului american.

De fapt, Moldova a avut neplăcuta surpriză să constate că Ucraina nu o tratează ca pe un partener egal, ci din contră, ea îşi afirmă explicit superioritatea. Kievul nu a făcut un secret din contactele cu Tiraspolul şi nici din susţinerea pentru administraţia separatistă, chair dacă, în paralel, a dat şi mesaje pe care le aştepta Chişinăul, referitoare la recunoaşterea suveranităţii şi integrităţii Moldovei. Mai mult, a preluat în discursul său diplomatic teme de referinţă ale liderilor tiraspoleni, cum ar fi „blocada economică" instituită de Chişinău, sau sărăcirea localnicilor. O astfel de atitudine nu putea fi abordată decât de un stat încrezător în puterea lui de a se impune la nivel regional şi de a face faţă unor eventuale presiuni internaţionale, sau, din contră de a nu le întâmpina. Există, de exemplu, un punct de vedere al unor observatori, care afirmă că Voronin nu a reuşit să obţină de la Putin sprijin pentru a convinge Kievul să rezolve în mod real problema graniţei cu Transnistria.

Un alt mesaj pe care Chişinăul a trebuit să îl înfrunte din partea Kievului a fost afirmarea explicită a intereselor acestuia în Transnistria. În documentul trimis în februarie 2002 Uniunii Europene, ca reacţie la rechizitoriul Chişinăului din ianuarie 2002, Kievul a afirmat, aşa cum am arătat, că el apără interesele minorităţii ucrainiene care reprezintă jumătate din populaţia transnistreană. Chişinăul a denunţat, pe bună dreptate, caracterul fictiv al

acestei estimări, însă adevărata sa semnificaţie constă în faptul că reprezintă o justificare apropiată de discursul european pentru a legitima atitudinea Kievului.
Liderii de la Tiraspol nu s-au sfiit să vorbească despre posibilitatea unificării Transnistriei cu Ucraina, mai ales dacă Moldova ar intra în componenţa României. Din această perspectivă, jocul Kievului poate fi interpretat ca o încurajare pentru rigiditatea Tiraspolului.

Aşadar, în ciuda promisiunilor iniţile, comuniştii nu au reuşit să impună o „dezvoltare concretă" a relaţiilor Moldovei cu Ucraina. Dincolo de cuvinte frumoase şi de unele concesii din partea Chişinăului, Kievul a jucat dur, lucru care a stârnit iritarea făţişă a liderilor moldoveni. Avem de-a face deci cu o comunicare oscilantă, întrucât, între două acuzaţii, liderii moldoveni mai au puterea să dea şi mesaje pozitive, exprimându-şi încrederea în rezolvarea problemelor bilaterale. O altă caracteristică a comunicării dintre Chişinău şi Kiev este vitalitatea ei constantă, chiar dacă nivelul nu este acelaşi ca în cazul celei cu Moscova. Tensiunile dintre parteneri nu au dus la stoparea sau reducerea contactelor bilaterale, aşa cum s-a întâmplat în cazul României.

V. Concluzii: Un model ierarhizat de comunicare diplomatică

Diplomaţia nu constă doar într-o activitate de reprezentare, ci şi de evaluare a ceea ce se întâmplă într-o anumită ţară, pornind de la diverşi factori[71]. Politicile economice, comportamentul politic al puterii locale, modul de relaţionare a puterii cu partenerii şi cu adversarii politici, modul în care administraţia comunică cu partenerii de politică externă contribuie la analizarea şi chiar previzionarea evoluţiei pe care o poate lua un stat.

Fără a avea experienţa diplomaţiei, dar compensând – cel puţin parţial - cu o anumită cunoaştere a actualităţii din Republica Moldova, am încercat în această lucrare să analizăm ce modele publice de comunicare diplomatică dezvoltă puterea comunistă de la Chişinău, în primul său an de guvernare, cu cei mai importanţi trei parteneri de relaţii bilaterale: Moscova, Bucureşti şi Kiev.

Ne-am oprit asupra *modelelor publice*, pentru că sursele pe baza cărora ne-am fundamentat analiza şi exemplele pe care le-am enunţat provin din spaţiul public – presa, lucrări de specialitate, rapoarte ale unor foruri internaţionale şi interviuri proprii - şi nu din comunicarea diplomatică pe canale directe între reprezentanţii ţărilor în discuţie, sau între oficialii Republicii Moldova şi reprezentanţii altor state sau ai unor organisme internaţionale.

A considera sursele publice superficiale pentru o astfel de analiză ar fi o eroare. Din contră, ele au cel puţin o valenţă dublă: nu numai că prin astfel de intervenţii reprezentanţii unei ţări enunţă poziţia şi interesele statului respectiv, dar ele pot deveni şi acel discurs justificativ al puterii, menit să atragă sprijinul audienţei[72]. Întrucât este vorba de comunicare diplomatică, am include aici nu numai populaţia autohtonă căreia puterea trebuie să îi explice acţiunile pentru a-şi păstra legitimitatea obţinută prin vot, ci şi pentru

[71] Cf. R P Barston, Modern Diplomacy, London, 1997

[72] Cf. Constantin Sălăvăstru, Discursul puterii, Iaşi, 1999

a avea credibilitate şi sprijin în faţa comunităţii internaţionale, care intră în contact cu astfel de declaraţii.

Pe de altă parte, aşa cum am observat, relaţiile cu cei trei parteneri externi şi nu numai depind foarte mult de evoluţiile interne pe care Partidul Comuniştilor le impune în republică: îmbunătăţirea statutului limbii ruse, instituţionalizarea moldovenismului, blocarea unor proiecte economice, măsuri antireformiste, obstrucţionarea opoziţiei. De aceea, de multe ori discursul diplomatic este legat de aceste evenimente, având rol explicativ, defensiv sau ofensiv.

După ce am analizat comunicarea diplomatică a puterii comuniste instalate după alegerile din 25 februarie 2001 cu fiecare interlocutor în parte, putem trage linia şi identifica câteva din trăsăturile discursului diplomatic al Chişinăului în această perioadă. Vom sistematiza totul pe două dimensiuni: forma discursului şi conţinutul său.

A. Forma comunicării

Comunicarea diplomatică a puterii comuniste are două trăsături fundamentale: pe de o parte, este împărţită în două faze principale, iar pe de altă parte, este puternic personalizată.

Din prima perspectivă, am constatat faptul că administraţia comunistă adoptă aceeaşi structură de comunicare pentru toţi cei trei parteneri: o primă fază, în care se emit mesaje pozitive, şi o a doua fază, în care discursul ia o formă specifică fiecărui interlocutor în parte. Deschiderea din prima etapă are rolul de a ajuta noua putere să obţină recunoaşterea şi acceptul receptorului pentru a avea relaţii bilaterale active. Titulatura de partid comunist promitea la început să nu ajute prea mult PCM în legarea relaţiilor bilaterale. Prin proiectul iniţial, PCM trebuia astfel să treacă peste acest handicap şi să stimuleze partenerii să nu refuze colaborarea cu Republica Moldova. Tot în această primă etapă, comuniştii şi-au definitivat obiectivele lor strategice de guvernare, iar prin abordarea prietenoasă au urmărit să evalueze şi modul în care îşi pot pune agenda în practică. În perioada postelecteroală şi cu ocazia discursurilor de investitură sunt emise primele

declaraţii de intenţie referitoare la cei trei parteneri. Ulterior, cuvintele sunt întărite de vizite oficiale care au loc în cele trei capitale.

În a doua fază, însă, comunicarea ia o formă specifică partenerului de discuţii, corespunzând interesului pe care comuniştii îl au pentru acesta. Cu Rusia, se comunică la o intensitate constant ridicată: au loc vizite bilaterale între demnitari ai celor două ţări, reprezentanţii Parlamentului de la Chişinău şi preşedintele Voronin iau parte la reuniunile CSI, şeful statului şi primul ministru merg foarte des la Moscova. Legăturile sunt permanente, fără hiatusuri.
Cu România, lucrurile stau diferit. Am identificat o perioadă de graţie, în vara anului 2001, când au avut loc contacte multiple pe teme economice, fiind chiar semnate o serie de acorduri. După un scurt schimb de replici dure, în iulie, comunicarea intră din toamnă pe o adevărată pantă descendentă. Se comunică cu sincope, în funcţie de evenimentele care au loc în Republica Moldova: audierea de la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, obligativitatea studiului limbii ruse, manifestările de stradă din Chişinău, etc. Se comunică mult, dar pe teme conflictuale şi nu pe proiecte concrete.
Modelul de comunicare cu Ucraina este asemănător celui precedent, dar la o scală mai mică. Există şi aici o perioadă de graţie, în vară, când comuniştii ratifică tratatul de frontieră, pe care Ucraina îl aştepta de 2 ani de zile. Când Kievul nu le oferă ceea ce ei doreau – sprijin în chestiunea transnistreană - adoptă un stil agresiv de comunicare. Cu toate acestea nivelul de agresivitate este mai scăzut şi intensitatea atacurilor este mai joasă decât în cazul României.

Într-o altă perspectivă de abordare a formei comunicării, observăm o puternică personalizare a mesajului. Cheia comunicării stă la cei doi lideri de frunte ai PCM – Vladimir Voronin, preşedintele formaţiunii şi şeful statului (care potrivit Constituţiei are prerogative de politică externă) şi Victor Stepaniuc, numărul doi în partid şi liderul facţiunii parlamentare a comuniştilor. Un alt comunicator este primul ministru Vasile Tarlev, dar el este strict legat de şeful statului, putând fi considerat ecoul său. Eugenia Ostapciuc, speaker-ul Parlamentului, transmite de asemenea mesaje, în special pe relaţia cu Rusia, dar şi ea este om de încredere al preşedintelui.
Ministerul de Externe pare să joace pe o dimensiune diferită. Discursul său este mai ponderat, mai diplomatic, în timp ce mesajele cele mai puternice le transmit în general şeful statului şi oamenii menţionaţi mai sus. Mai mult, între minister, pe do parte, şi celelalte instituţii, pe de altă parte, există o distanţă destul de mare, din cauza unui nucleu de diplomaţi pro-europeni

care au rămas în funcţii. În iulie 2001 a existat şi un conflict între mesajul ministrului de Externe de atunci, Nicolai Cernomaz, şi preşedintele Voronin referitor la Rusia. Cernomaz nu a fost de acord cu o apropiere radicală de Moscova, ceea ce l-a costat postul.

B. Conţinutul

1. Proiectul iniţial

Aceste trăsături ale formei comunicării puterii comuniste sunt completate de caracteristicile conţinutului mesajelor. Substanţa comunicării Chişinăului cu fiecare dintre cei trei parteneri ai săi marchează diferenţele specifice între ei, chiar şi acolo unde forma pare asemănătoare.

Am numit prima fază de comunicare cea a proiectului iniţial, pentru că atunci comuniştii propun un proiect de relaţii bilaterale cu fiecare interlocutor. La prima vedere, în această etapă, conţinutul comunicării este identic, deoarece liderii comunişti emit mesaje pozitive, de prietenie şi colaborare.

Dincolo de acestea, de la bun început Chişinăul ia în considerare de la bun început diferenţieri şi ierarhii între interlocutori:

- **Rusia a fost, este şi va fi „partenerul strategic",** cu care vor fi dezvoltate relaţii strategice, potrivit lui Voronin. Aceasta înseamnă că: Moldova se va integra mai mult în spaţiul CSI, rămânând deschisă inclusiv posibilitatea intrării în Uniunea Rusia-Bielorusia; Rusia reprezintă pentru Moldova principala piaţă de desfacere pentru produsele sale, care nu sunt primite de ţările europene; integrarea în UE poate avea loc, dar numai o dată cu Rusia şi Bielorusia. În enumerarea celor trei, Rusia ocupă mereu locul întâi, iar atributul său de „partener strategic" apare de la prima intervenţie publică a lui Vladimir Voronin şi se menţine ca un leitmotiv al discursului diplomatic al Chişinăului comunist.

- **România este „partenerul special"**, cu care Chişinăul acceptă uneori şi ideea unor relaţii „privilegiate", dar aceasta înseamnă că ele trebuie să fie „pragmatice" şi „dezideologizate". Oficialii moldoveni vorbesc uneori despre „relaţiile tradiţionale" ce trebuie dezvoltate. Deşi apare constant pe locul al doilea în enumerarea celor trei, relaţia cu România este legată de cele mai multe condiţionări: să se menţină la nivelul „acţiunilor concrete" – relaţii economice – şi să nu aibă caracter ideologic – adică să nu se ridice chestiunea identităţii naţionale

româneşti a majorităţii poulaţiei şi alte teme ce decurg de aici. De fapt, în cazul României, puterea comunistă pune condiţii specifice, care nu apar la ceilalţi interlocutori. De exemplu, niciodată administraţia moldovenească nu s-a îngrijorat în legătură cu caracterul ideologic al unor acţiuni, luări de poziţie ale Rusiei. O altă determinare care apare în cazul României este vecinătatea. „Trebuie să avem relaţii bune cu România pentru că suntem vecini, iar vecinii nu ţi-i alegi", a afirmat Voronin atât în perioada iniţială – „de miere" – cât şi în finalul perioadei analizate, adică după o confruntare diplomatică obositoare cu Bucureştii. Afirmasem atunci când am analizat prima oară chestiunea vecinătăţii în discursul comunist că ea poate avea cel puţin două înţelesuri: unul determinist, care ar fi presupus că puterea moldoveană s-ar fi văzut nevoită să coopereze cu România întrucât îi este vecină; şi unul identitar: singura legătură cu cu România este graniţa comună şi nu o legătură de sânge, istorie sau cultură. Este evident că al doilea sens a convenit perfect programului şi ideologiei comuniştilor, adepţi ai identităţii moldoveneşti. Primul sens are pentru comunişti doar un rol retoric, fiind singurul argument în favoarea unei colaborări cu România pe care ei l-au putut aduce.

- **Ucraina** este şi ea un vecin cu care trebuie dezvoltate „relaţiile tradiţionale", trecându-se dincolo de declaraţiile de bune intenţii, după cum spune Voronin. Alături de România, ea trebuie să devină principalul „partener comercial" al Moldovei. Ucraina ocupă mereu locul al treilea în înşiruirea celor trei ţări. Şi la ea apare determinantul vecinătăţii, dar semnficaţia sa nu mai este aceeaşi ca la România.

În timp ce Rusia ocupă de obicei un loc aparte, rezervat ei, în ordinea priorităţilor şi în exemplele date de purtătorii de mesaje, România şi Ucraina sunt nominalizate aproape mereu împreună. Ordinea ierarhică din discursurile iniţiale ale comuniştilor este confirmată şi de primele acţiuni de politică externă pe care le face preşedintele Voronin. Nouă zile după investitura sa, pe 7 aprilie 2001, Voronin face prima sa vizită oficială la Moscova. Pe 1-2 mai, merge la Bucureşti. Aproape două săptămâni mai târziu, la Kiev.

2. Faza a doua: raportarea la criteriile de politică externă

Dacă în etapa proiectului iniţial diferenţele trebuie citite mai mult printre rânduri, în faza a doua de comunicare, în care puterea trece la aplicarea obiectivelor sale strategice, mesajele specifice ies în evidenţă. O analiză comparativă a comunicării cu cei trei parteneri poate fi făcută prin raportare la tema fundamentală a politicii externe în mandatul comuniştilor, aşa cum reiese ea din toate intervenţiile acestora: **„consolidarea statalităţii Republicii Moldova".** Moldova a fost recunoscută ca stat independent imediat după proclamarea independenţei, în 1991, cu toate acestea, spre deosebire de state cu istorie în spate, există încă semne de întrebare legate de acest statut. Opiniile sunt împărţite, în funcţie de orientarea filoromână, filorusă sau independentistă a emiţătorului. Nu este aici locul să ne ocupăm de această dezbatere, ci ne vom opri numai asupra diagnosticului pus de comunişti, deoarece el determină direcţiile de politică externă a administraţiei actuale de la Chişinău.
Pentru a delimita clar registrul în care lucrăm, vom cita o definiţie a statalităţii specifică pentru adepţii moldovenismului, întrucât această doctrină este promovată intens de comunişti. Statalitatea înseamnă „o etapă istorică de dezvoltare a ţărilor (...) care au reuşit să-şi creeze propriul stat ori să reanimeze statalitaea pierdută anterior (fie şi-au pierdut independenţa sug presiunea statelor vecine, fie s-au unit benevol cu un alt stat). Statalitatea nu este odar un atribut al societăţii şi un indice al dezvoltării acesteia, dar şi o ideologie, o orientare social-politică şi culturală îndreptată spre dezvoltarea statului, protecţia lui şi perfecţionarea organizării politice a societăţii", a afimrat la un congres organizat în 1996 unul dintre principalii ideologi ai moldovenismului, profesorul Gheorghe Rusnac[73]. Pe scurt, potrivit doctrinei moldovenismului, moldovenii au avut un stat naţional şi o „statalitate neîntreruptă"[74] încă din 1359, singurele probleme fiind cauzate de-a lungul istoriei de pretenţiile teritoriale ale României.

Pe lângă aceasta, am identificat în discursul comuniştilor patru determinanţi ai statalităţii Moldovei, care, la rândul lor devin criterii ale comunicării diplomatice: **suveranitatea, independenţa (care include şi aspectul dezvoltării economice), integritatea teritorială şi identitatea naţională.**
Conceptele de suveranitate şi independenţă respectă în acest caz definiţia clasică privind „autoritatea fundamentală a unui stat de a-şi exercita puterea

[73] Marian Enache, Dorin Cimpoeşu, Op. Cit. pg. 75

[74] idem

fără a fi subordonat unei puteri din afară”[75]. Integritatea teritorială se referă la controlului întregului teritoriu, principala problemă fiind reintegrarea regiunii secesionsite transnistrene în Republica Moldova. Identitatea naţională este legată de disputa privind naţionalitatea moldoveană sau română a celor 65% de etnici majoritari ai republicii. Adepţi declaraţi ai moldovenismului, comuniştii şi-au propus finalizarea rapidă a instituţionalizării acestei teorii, pentru a construi o identitate etnică a populaţiei majoritare şi implicit a statului respectiv. De altfel, „statalitatea, automat, presupune folosirea limbii oficiale de stat, a simbolicii de stat (imnul, drapelul şi stema), a normelor specifice de organizare politică a societăţii (forme de guvernare, construcţia statală, relaţii internaţionale, structura puterii de stat”, afirmă acelaşi profesor Gheorghe Rusnac[76].

Prin dezvoltare economică, liderii comunişti au în vedere reducerea sărăciei, însă noi vom vedea dincolo de aceasta, o relitate despre care administraţia moldoveană a evitat să vorbească – intrarea ţării în incapacitate de plăţi.

Conţinutul comunicării diplomatice a puterii comuniste depinde de percepţia pe care aceasta o are asupra partenerilor, prin prisma celor cinci filtre ale statalităţii Moldovei, aşa cum se observă şi din figura 1.

- **Rusia se raportează la suveranitate, independenţă, integritatea teritorială şi identitatea naţională**

Comuniştii aşteaptă contribuţia Rusiei la consolidarea statalităţii în principal prin recunoaşterea suveranităţii şi independenţei ţării printr-un tratat bilateral, şi rezolvarea conflictului transnistrean, ceea ce ar duce la redobândirea integrităţii teritoriale. Oficial, aceste date sunt recunoscute prin semnarea tratatului bilateral, în noiembrie 2001, şi ratificarea sa, în aprilie 2002. De asemenea, temele respective apar în mesajele transmise de Chişinău pe adresa Moscovei şi uneori sunt confirmate de declaraţiile părţii ruse. Practic însă, Chişinăul nu a obţinut în perioada analizată un sprijin efectiv din partea Rusiei pentru soluţionarea conflictului transnistrean, deşi a reliefat că îl consideră un obiectiv prioritar. Liderul tirapsolean Igor smirnov a blocat negocierile la sfîrşitul lui august, iar de atunci între el şi Voronin a izbucnit un război al declaraţiilor. Cu toate acestea, am observat că

[75] Ian Brownlie in Hurst Hannum, Autonomie, Suveranitate şi Autodeterminare, Bucureşti, pg. 21

[76] Marian Enache, Dorin Cimpoeşu, idem

discursul puterii comuniste faţă de Moscova rămâne pozitiv. Chişinăul nu critică Moscova, nu se lansează în campanii agresive, aşa cum face cu ceilalţi parteneri. Din contră, preşedintele Voronin a dat adesea declaraţii pozitive privind sprijinul de care se bucură din partea Kremlinului, fără ca acesta să confirme. Pe de altă parte, puterea comunistă a acceptat să introducă în tratatul bialteral o formulă controversată - Rusia, stat garant al procesului de pace în Transnistria – care i-a făcut pe unii comentatori să se vorbească despre încălcarea suveranităţii şi independneţei ţării.
De asemenea, nu a existat un sprijin concret din partea Rusiei pentru rezolvarea problemelor economice, cu excepţia exprimării sprijinului pentru restructurarea datoriei externe, în condiţiile în care pentru oficialii comunişti chestiunea economică se leagă deja de atributul independenţei ţării. Chişinăul a încercat să negocieze un nou acord pentru achiziţionarea gazului, care să prevadă un tarif mai mic. În loc de aceasta, a obţinut dreptul de a plăti gazul eşalonat, în două tranşe, cu o dobândă ridicată. Acordul, semnat o dată cu parafarea tratatului bilateral, a determinat blocarea finanţării din partea FMI şi a Băncii Mondiale, ceea ce a agravat criza financiară în care se afla republica. În ciuda promisiunilor, Chişinăul nu a renegociat acordul pentru gaze, cel puţin în perioada studiată.
În fine, administraţia comunistă s-a arătat dispusă să renunţe la o parte din atributele sale de suveranitate şi independenţă, prin integrarea în Uniunea rusia Bielorusia şi prin aprofundarea relaţiilor cu CSI.
Din perspectiva identităţii naţionale, putem nota mesajele pozitive şi deciziile în favoarea ridicării statutului limbii ruse, ca mijloc de comunicare interetnică.

Aşadar, comunicarea diplomatică pe relaţia cu Moscova este construită numai din termeni pozitivi şi este caracterizată prin deschidere, disponibilitate la concesii, nefiind loc de critici sau de dispute.

- **<u>Rusia în termeni cheie:</u>**
  - Partener/parteneriat strategic
  - Integrare în CSI
  - Intrarea în Uniunea Vamală
  - Principala piaţă de desfacere
  - Sprijin pentru integritatea teritorială, suveranitatea şi independenţa ţării
  - Limba rusă – limbă de comunicare interetnică
  - Societate multiculturală/multietnică
  - Furnizor de resurse

- **România se raportează la suveranitate, independenţă, identitatea naţională**

Pe relaţia cu România, aceşti termeni capătă altă semnificaţie. Principiile suveranităţii şi independenţei duc la acuzaţiile aduse Bucureştilor de „amestec în treburile interne ale Republicii Moldova”. Este reacţia tipică administraţiei de la Chişinău, atunci cînd ofiicialii români iau poziţie faţă de chestiuni legate de identitatea naţională a populaţiei majoritare: numele limbii oficiale, chestiunea istoriei şi literaturii, etc. Bucureştii şi Chişinăul se află aici pe două poziţii ireconciliabile: partea română consideră că este îndreptăţită să intervină în favoarea apărării identităţii etnice, cultural şi lingvistice a majorităţii populaţiei din Moldova, în virtutea normelor europene. Partea moldavă respinge ideea că majoritatea ar fi de etnie română şi de aceea consideră că Bucureştii i-au încălcat suveranitaea, independenţa, etc, prin luările de poziţie avute. Acuzaţia este adusă şi atunci când nu există o implicare făţişă a bucureştilor, cum ar fi cazul Mitropoliei Basarabiei şi al protestelor de stradă din Piaţa Marii Adunări Naţionale, sau cînd este vorba de apărarea normelor democratice – suspendarea PPCD.
Chestiunea integrităţii teritoriale nu mai este legată de problema transnistreană, România fiind exclusă în urmă cu câţiva ani din procesul de pace. Se pune chiar problema revendicărilor teritoriale ale României.
Cât priveşte relaţiile economice, acestea s-au blocat, pe fondul relaţiei conflictuale dintre cele două ţări.

Spre deosebire de Rusia, comunicarea diplomatică cu Bucureştii debordează în referinţe negative, făcând-o să fie cea mai agresivă dintre toate. Aceasta a dus la o răcire neaşteptată a relaţiilor bilaterale şi la o scădere a schimburilor comerciale cu aproape o treime.

  - **România în termeni cheie:**
    - Amestec în treburile interne
    - Expansionsim românesc
    - Pretenţii teritoriale
    - Unionism
    - Ideologie
    - Moldovean vs român (limbă, cultură, istorie, popor)
    - Majoritatea moldoveană / Minoritate română
    - Identitatea naţională a moldovenilor

- Nerespectarea/subminarea statalităţii, suveranităţii, independenţei republicii
- Dezbinare naţională
- (Sprijin pentru) fascişti
- Duplicitate
- A stricat relaţiile bilaterale
- Spionaj
- Persona non Grata
- Expulzare
- Pragmatism
- Acţiuni concrete
- Acţiuni dezideologizate
- Legături tradiţionale
- Principal partener comercial
- Relaţii speciale/privilegiate
- Vecini

- **Ucraina se raportează la suveranitate, independenţă, integritatea teritorială**

Obiectivul principal pe relaţia cu Ucraina a fost rezolvarea chestiunii transnistrene, Moldova dorind să obţină de la Kiev sprijinul pentru controlarea segmentului de graniţă din dreptul Transnistriei. Acest lucru nu s-a întâmplat, ceea ce a determinat răsturnarea discursului pozitiv într-unul negativ. Moldova nu are de rezolvat cu Udraina chestiuni identitare, în ciuda minorităţii numeroase pe care aceasta o are în mica republică.

- **Ucraina în termeni cheie**
  - Pragmatism
  - Legături tradiţionale
  - Principal partener comercial
  - Relaţii speciale
  - Vecini
  - Duplicitate
  - Sprijin pentru contrabanda transnistreană
  - Import ilegal din Transnistria

În concluzie, analiza comunicării diplomatice a primului an de guvernare al comuniştilor poate sugera clar ierarhia pe care este construită politica

externă noii puteri: Rusia este pe primul loc, partenerul strategic, ceea ce înseamnă că Moldova cedează foarte mult, fără să primească în schimb pe măsură (conflictul trasnistrean nu este rezolvat, gazele nu sunt mai ieftine, intrarea în Uniunea Rusia Bielorusia este legată de noi condiţii. Ucraina este pe locul doi, pentru că Moldova are interesul să obţină măcar sprijin pentru controlul frontierei, dacă nu mai mult. Totuşi, discursul devine agresiv, din clipa în care este evident că Kievul îl sprijină pe Igor Smirnov. România apare în acest top, numai pentru că puterea comunistă a vrut iniţial să sugereze interesul pentru relaţii bune cu acest vecin. În realitate, Bucureştii nu intră în sfera sa de interese. Cele două capitale nu sunt despărţite doar de chestiunea identitară, ci şi de lipsa de interes a Chişinăul să adâncească relaţiile economice cu Bucureştii. De aceea, după o primă perioadă de graţie, puterea comunistă începe o campanie agresivă împotriva României, pe care o acuză de expansionsim şi nerespectarea statalităţii Moldovei. Este cel mai agresiv discurs al comuniştilor şi este cea mai dură atitudine faţă de România a vreunei puteri de la Chişinău, după câştigarea independenţei. Circumstanţa agravantă, din perspectiva României, este că atacul are loc într-o perioadă când România are nevoie de relaţii exemplare cu vecinii şi cu Rusia, în vederea integrării în NATO. Probabil că şi această campanie face parte din oferta adresată Rusiei pentru a o convinge de bunele intenţii ale comuniştilor.